ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 14 (2593)
ПЯТНІЦА
7
красавіка 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

ЦІКАВАЯ, КАРЫСНАЯ РАЗМОВА

«Адбылася цікавая, карысная размова аб тым, як установы культуры выконваюць рашэнні XXIV з'езда КПСС», — так характарызаваў у заключным слове міністр культуры БССР Ю. Міхневіч рэспубліканскую нараду работнікаў культуры, што 3—4 красавіка праходзіла ў Мінску.

Аб рабоце ўстаноў культуры рэспублікі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС і задачах у сувязі з падрыхтоўкай да 50-годдзя ўтварэння Саюза ССР гаварылі загадчык Пастаўскага раённага аддзела культуры Г. Завадскі, начальнік упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкома А. Лыскоў, загадчыца Рагачоўскага раённага аддзела культуры, заслужаны дзеяч культуры БССР Г. Іванова, сакратар ЦК ЛКСМБ А. Сакалоўскі, загадчыца Каліноўскай сельскай бібліятэкі Бялыніцкага раёна В. Блізнякова, старшыня праўлення Саюза кампазітараў Беларусі, народны артыст СССР Р. Шырма, дырэктар Асіповіцкага раённага дома культуры Н. Жарняк, дырэктар Брэсцкага драматычнага тэатра імя ЛКСМБ, заслужаны дзеяч культуры БССР Л. Валчэцкі, загадчык культурна-масавага аддзела Беларускага савета прафсаюзаў Р. Козін, дырэктар Абідавіцкага сельскага дома культуры Быхаўскага раёна В. Шусцікаў, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР, народны артыст СССР Г. Цітовіч, старшыня Верцялішкаўскага сельсавета Гродзенскага раёна Д. Рамейка, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР мастак М. Савіцкі, дырэктар Брэсцкага музычнага вучылішча, заслужаны дзеяч культуры БССР К. Манучараў, загадчыца Мінскай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы А. Кастылёва, старшыня калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна, Герой Сацыялістычнай Працы В. Шыманскі, дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі Г. Загародні, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны П. Лавецкі, дырэктар рэспубліканскага інстытута павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры Ф. Жыгалаў, старшы выкладчык Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута Б. Вішкароў.

З прамовамі на нарадзе выступілі сакратар ЦК КПБ А. Кузьмін, намеснік міністра культуры СССР Г. Уладыкін.

У рабоце нарады прынялі ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Сняжкова, інструктар аддзела прапаганды ЦК КПСС А. Кандрашына, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцалеў, начальнік упраўлення культасветустаноў Міністэрства культуры СССР Л. Данілава, намеснік старшыні Дзяржплана БССР Ф. Іваноў, сакратар Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў Л. Барабанава.

Гэтыя здымкі зроблены на Рэспубліканскай нарадзе работнікаў культуры: мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР, народны артыст Саюза ССР Генадзь Цітовіч гутарыць з загадчыкамі раённых аддзелаў культуры Валянцінай Барысавай (Орша), Алінай Пацута (Ушачы), Раісай Агеевай (Лёзна), Галінай Сакаловай (дырэктар Віцебскага абласнога дома народнай творчасці) і Вікторыяй Маркевіч (Чашнікі) (здымак уверсе); на другім здымку вы бачыце народнага артыста БССР Мікалая Яроменку і заслужанага артыста БССР Віктара Вуячыча.

Фота Ул. КРУКА.

Даклад міністра культуры Ю. Міхневіча і падрабязную справаздачу аб нарадзе чытайце ў наступным нумары.

50 год утварэння СССР

РАЗВІВАЦЬ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ СУВЯЗІ

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА СХОДУ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

4-ГА красавіка адбыўся адкрыты сход партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР. Камуністы заслухалі і абмеркавалі даклад старшыні секцыі перакладчыкаў СП БССР **Я. Семяжона** «Пастанова ЦК КПСС аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння СССР і задачы пісьменніцкай арганізацыі па няўхільнаму выкананню гэтай пастановы, пашырэнню інтэрнацыянальных сувязей у святле Пастановы ЦК КПСС».

Дакладчык сказаў:

— Падрыхтоўка да паўвекавога юбілею нашай краіны праходзіць пад уздзеяннем жыватворчых ідэй і рашэнняў XXIV з'езда КПСС, з дня адкрыцця якога споўніўся год. Самаадданая праца савецкіх людзей, якія здзяйсняюць рашэнні з'езда, натхняе пісьменнікаў на стварэнне новых высокамастацкіх твораў. Узрасла грамадзянская актыўнасць мастакоў слова і нашай пісьменніцкай арганізацыі, значна пашырыліся геаграфічныя маршруты іх творчых паездак.

Побач з іншымі праблемнымі пытаннямі інтэрнацыянальных сувязей у дакладзе надаецца вялікая ўвага мастацкаму перакладу — як дзейснаму сродку ўзаемаабмену культурнымі здабыткамі паміж народамі нашай шматнацыянальнай краіны. Дакладчык трапна прыгадвае вядомыя словы паэта-перакладчыка Я. Казлоўскага:

Вот потому все
с большею охотою
Я и работаю над
переводами.
Что переводы
кажутся пехотою,
Срывающей валы
между народами.

Прыводзіцца шэраг прыкладаў, якія сведчаць аб узросшым майстэрстве перакладчыкаў, аб колькасным росце гэтага атрада літаратараў у рэспубліцы. А. Куляшоў, М. Танк, Я. Брыль, А. Зарыцкі, М. Лужанін, Э. Агняцвет, А. Звонак, М. Аўрамчык, А. Вялюгін, Н. Гілевіч, С. Дзяргай, М. Хведаровіч, Р. Барадулін, П. Макаль, Г. Бураўкін, Г. Кляўко, Хв. Жычка, А. Лойка, А. Вярцінскі, А. Грачанікаў, Е. Лось і многія іншыя паэты і празаікі ўносілі і ўносяць свой пачэсны ўклад у перакладчыцкую дзейнасць. Для іх яна — арганічная патрэба духоўнага яднання з творцамі іншых народаў, планамерная праца па азнаямленні беларусаў з літаратурамі розных краін і эпох.

Далей дакладчык спыняецца на пэўных недахопах, якія, на жаль, яшчэ ёсць у гэтай важнай справе, выказвае прапановы.

У спрэчках, якія разгарнуліся па дакладу, выступілі многія пісьменнікі.

Першы ўзяў слова **А. Зарыцкі.** Ён слушна гаварыў аб значэнні перакладаў у літаратуры, аб тым, якую ролю адыгрываюць яны ў галіне культурнага абмену паміж народамі.

А. Грачанікаў падкрэсліў, што аўтарытэт беларускай літаратуры на ўсесаюзнай і міжнароднай арэне вызначаецца перш за ўсё якасцю перакладаў лепшых твораў нашых пісьменнікаў на мовы братніх народаў і, асабліва, на мову рускую. Ён адзначыў, што ў рэспубліцы высока цэняць дзейнасць перакладчыкаў з братніх рэспублік — Я. Хялемскага, Д. Кавалёва, М. Нагнібяды і іншых. Варта наладзіць з імі больш цесныя кантакты, запрашаць да сябе, гутарыць. У святле пастановы ЦК КПСС наспела неабходнасць правесці ў рэспубліцы нараду перакладчыкаў з беларускай мовы.

Праблемам перакладаў, іх якасці ў той ці іншай ступені прысвяцілі свае выступленні **Ю. Гаўрук, Я. Скрыган, М. Татур, Л. Салавей, П. Стэфановіч, А. Слесарэнка, І. Каленік** і **Ул. Паўлаў**, якія, у прыватнасці, заклікаў да больш строгага і аб'ектыўнага адбору твораў беларускіх пісьменнікаў для анталогій, што выдаюцца апошнім часам у братніх рэспубліках і за мяжой. У гэтай справе ўкладальнікі не павінны кіравацца асабістымі сімпатыямі ці антыпатыямі...

Шчырым клопатам аб літаратурных справах пісьменніцкай арганізацыі было прасякнута выступленне **І. Шамякіна.** Ён адзначыў, што пастаўленае на парадак дня партыйнага сходу пытанне —вельмі важнае. Але зводзіць яго толькі да літаратурных перакладаў, як гэта робяць некаторыя прамоўцы, было б няправільна. Асабіста для сябе ён цесна звязвае Пастанову ЦК КПСС аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння СССР з пастановай аб літаратурна - мастацкай крытыцы. Пакуль яшчэ зроблена недастаткова ў рэалізацыі рашэнняў гэтых важных партыйных дакументаў. Датычыцца гэта ўсіх нашых пісьменнікаў — празаікаў і паэтаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў. Павінна з'яўляцца больш грунтоўных літаратурна-крытычных артыкулаў. Да паўвекавога юбілею краіны справа гонару напісаць творы аб вялікіх дасягненнях беларускага народа, а таксама дасягненнях іншых народаў СССР. І. Шамякін удзяліў значную ўвагу падрыхтоўцы і правядзенню ў рэспубліцы Тыдня літаратур народаў СССР і юбілеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

У заключэнне гаворкі сакратар партбюро **А. Кулакоўскі** выказаў цвёрдую ўпэўненасць, што пісьменнікі Беларусі будуць і далей уносіць свой пачэсны ўклад у вялікую справу інтэрнацыянальных сувязей, усяляк пашыраць іх і развіваць.

Па абмеркаваным пытанні партыйны сход прыняў адпаведную пастанову, якая намячае шэраг мерапрыемстваў па арганізацыйна-творчай і масава-палітычнай рабоце Саюза пісьменнікаў БССР у юбілейным 1972 годзе.

ГАЛІНА

А. КУЗЬМІН,
сакратар ЦК КП Беларусі.

САВЕЦКУЮ шматнацыянальную культуру можна параўнаць з магутным, велічным дрэвам, карэнні якога ідуць у народныя глыбіні, а кожная галіна, напоўненая пажыўнымі сокамі партыйнай і народнай мудрасці, пастаянна і багата пладаносіць. Рознабаковая адоранасць і таленавітасць кожнага з народаў, якія насяляюць нашу цудоўную Радзіму, агульнавядомыя. Але толькі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, з утварэннем Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, былі створаны сапраўды спрыяльныя ўмовы для згуртавання ўсіх нацый і народнасцей нашай краіны ў адзінае інтэрнацыянальнае брацтва, іх хуткага і ўсебаковага прагрэсу.

Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі за гады Савецкай улады ў нашай краіне забяспечана выроўніванне і ўздым узроўняў эканамічнага, сацыяльна-палітычнага і культурнага развіцця ўсіх савецкіх рэспублік, адбыліся, як адзначаецца ў Пастанове ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік», глыбокія якасныя змены ў сацыяльна-палітычным жыцці савецкага грамадства. Марксісцка-ленінскае вучэнне па нацыянальным пытанні вытрымала выпрабаванне на практыцы. Атрымала поўную перамогу ленінская нацыянальная палітыка.

У сям'і савецкіх народаў, як роўная сярод роўных, ідзе па шляху камуністычнага будаўніцтва і Савецкая Беларусь. Яе сучасныя заводы і фабрыкі, велізарныя будоўлі, урадлівыя калгасна-саўгасныя нівы, якія ўяўляюць састаўную частку ўзаемазвязанага народнагаспадарчага комплексу краіны, яе багатая па сацыялістычным змесце, выразная па нацыянальнай форме культура як частка арганічна адзінай савецкай сацыялістычнай культуры — усё гэта служыць узвелічэнню і славе Савецкай Радзімы.

Велізарныя дасягненні і нязменны дынамізм у культурным будаўніцтве ўсіх братніх савецкіх рэспублік з'яўляюцца пераканаўчым сведчаннем жыццёвай сілы сацыялістычнага грамадства, духоўнага ўздыму ўсяго савецкага народа. У Краіне Саветаў створаны трывалая матэрыяльная аснова, усе неабходныя аб'ектыўныя і суб'ектыўныя перадумовы для шматграннага, духоўна насычанага жыцця мас. Гэта знаходзіць сваё адлюстраванне перш за ўсё ў разгалінаванай сістэме ўстаноў культуры і мастацтва. Толькі ў Беларусі цяпер працуюць 14 прафесійных тэатраў, 2 філармоніі, акадэмічная харавая капэла, дзяржаўны народны хор, сімфанічны аркестр, ансамбль танца і рад іншых буйных творчых калектываў. Высокага ўзроўню і сапраўднай масавасці дасягнула мастацкая самадзейнасць, якая аб'ядноўвае ў шматлікіх сваіх калектывах больш паўмільёна чалавек. Майстэрства лепшых калектываў і ансамбляў вядома далёка за межамі рэспублікі. Самадзейнае мастацтва стала жыццёвай патрэбай працаўнікоў горада і вёскі.

Красамоўная і такая статыстыка: у рэспубліцы, дзе крыху больш паўвека таму назад 8 чалавек з 10 былі непісьменныя, зараз на 1000 жыхароў штогод выпускаецца 2785 кніг і 2 844 экземпляры часопісаў і іншых перыядычных выданняў. Разавы тыраж газет на 1000 чалавек насельніцтва — 449 экземпляраў. У Беларусі працуюць 20 785 бібліятэк усіх відаў, якія маюць у сваіх фондах 122 001 тысячу экземпляраў кніг.

Веліч сапраўды рэвалюцыйных пераўтварэнняў у сферы культурнага будаўніцтва, глыбокі сэнс прыведзеных статыстычных дадзеных па Беларусі лепш за ўсё зразумелыя ў супастаўленні з такім фактам. Да Вялікага Кастрычніка наш край, па сутнасці, не меў прафесійнага мастацтва. Літаратура, напрыклад, мела невялікую колькасць празаікаў і паэтаў, і творы іх былі недаступныя абяздоленаму, у пераважнай большасці сваёй непісьменнаму насельніцтву. У гады Савецкай улады рабочаму класу, працоўным пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі аказалася пад сілу вырашэнне кардынальных праблем культурнай рэвалюцыі, самых складаных пытанняў развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры. Творчы патэнцыял беларускага народа сёння ўвасабляе больш чым трохтысячны атрад таленавітых пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, дзеячоў тэатра і кіно, архітэктараў, журналістаў рэспублікі.

У кіраўніцтве культурным жыццём рэспублікі мы зыходзім з марксісцка-ленінскіх канцэпцый нацыянальнай палітыкі КПСС. У. І. Ленін у аснову асноў заўсёды ставіў сацыялістычны пралетарскі інтэрнацыяналізм, падначальваючы яму ўсе бакі нацыянальных узаемаадносін. Пры гэтым ён указваў, што інтэрнацыянальная культура не безнацыянальная, што яна вырастае непасрэдна з кожнай нацыянальнай культуры, з'яўляючыся яе неад'емнай часткай. Вопыт камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне ў галіне культуры наглядна дэманструе ўсяму свету вялікую жыццёвасць і праўду ленінскай нацыянальнай палітыкі — палітыкі пралетарскага інтэрнацыяналізму, роўнасці і дружбы народаў.

«...Плённае развіццё літаратуры і мастацтва,— адзначаў таварыш Л. І. Брэжнеў у Справаздачным дакладзе ЦК КПСС XXIV з'езду партыі,—адбываецца ва ўсіх нашых рэспубліках, на дзесятках моваў народаў СССР, у яркай разнастайнасці нацыянальных форм». Нагляднае сведчанне таму—беларуская культура. Гэты ўзаемазвязаны працэс ажыццяўляецца праз няўхільны росквіт, збліжэнне і ўзаемаўзбагачэнне культур сацыялістычных нацый і народнасцей і ўяўляе важнейшую аб'ектыўную заканамернасць духоўнага развіцця савецкага грамадства. І праяўляецца ён як у творчым акце мастака (успомнім хоць бы факт стварэння беларускім пісь-

МЫ РАДЫ ГАСЦЯМ...

Працягваем расказ аб тым, як творчыя ўстановы рэспублікі рыхтуюцца адзначыць 50-годдзе ўтварэння СССР.

РЭСПУБЛІКАНСКІ дом мастацтваў — двухпавярховы, амаль адзіны на ўсім Ленінскім праспекце дом, які нясе на сваім абліччы адбітак мінулага стагоддзя, кожны вечар запальвае агні, сустракаючы гасцей.

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» сустрэўся з яго дырэктарам Ю. Сохарам і папрасіў расказаць пра работу Дома мастацтваў у сёлетнім юбілейным годзе.

— Зараз мы рыхтуемся да правядзення Усесаюзнай канферэнцыі (так званыя «Бранцаўскія чытанні»), прысвечанай рабоце тэатраў для дзяцей і юнацтва, а таксама тэатраў лялек. Тэма нарады — «Узаемаўзбагачэнне творчым вопытам тэатраў для дзяцей нацыянальных рэспублік СССР». Нашымі гасцямі будуць тэатральныя работнікі ўсіх рэспублік краіны. Гэта мерапрыемства—адно з самых адказных для нас у юбілейным годзе.

Што мы яшчэ плануем у гэтым годзе? Думаем наладзіць шэраг вечароў, на якіх пазнаёмім сваіх гасцей з мастацтвам братніх рэспублік. Сёетое ўжо зроблена. Да нас прыязджала вялікая група артыстаў з Украіны. Работнікі мінскіх тэатраў выязджалі з вялікімі канцэртамі ў Маскву і Ленінград. Наступная сустрэча—з дзеячамі мастацтваў Азербайджана. Да нас прыедзе вялікая брыгада з Бакінскага дома акцёра. Збіраемся мы з'ездзіць у Кіеў, так сказаць, з візітам у адказ. Вядзём перагаворы з нашымі калегамі з прыбалтыйскіх рэспублік, Ленінграда, з Цэнтральным домам акцёра.

Але да нас ідуць не толькі акцёры, рэжысёры, мастакі. Частыя госці—настаўнікі, урачы, рабочыя, прадстаўнікі тэхнічнай інтэлігенцыі. Яны прыходзяць не толькі, каб цікава правесці свой вольны час, але і далучыцца да мастацтва, папоўніць свой культурны багаж. Таму, бадай, самую вялікую аўдыторыю збірае наш універсітэт мастацтваў, які працуе ўжо другі год і мае тры факультэты: музычны, выяўленчага мастацтва і тэатральны.

На кожным з іх займаецца больш як па 100 чалавек (а на мастацкім нават 300). Вучэбныя праграмы складзены з такім разлікам, каб шырока знаёміць слухачоў з мастацтвам рэспублікі, а таксама рускім, савецкім і зарубежным мастацтвам. Скончыўшы курс, слухачы народнага універсітэта атрымліваюць пасведчанне аб мастацкай адукацыі.

Я расказваю пра гэта невыпадкова. Рабоце народнага універсітэта нашага Дома мастацтваў была дадзена станоўчая ацэнка на ўсесаюзнай нарадзе.

Але універсітэт—клопат толькі адной секцыі. А ўсяго іх у нас дзесяць. Кожная секцыя групуе вакол сябе людзей адной або блізкіх прафесій.

Скажам, музычна-харэаграфічная аб'ядноўвае музыкантаў, спевакоў, танцораў, кампазітараў, выкладчыкаў музыкі, работнікаў试 op оперн tеатра...

МАГУТНАГА ДРЭВА

меннікам Э. Самуйлёнкам рамана «Будучыня» на матэрыяле з жыцця грузінскага народа), так і ў шматлікіх формах братніх узаемасувязей культур, літаратуры, мастацтва.

Гастролі нашых тэатраў і музычных калектываў за межамі Беларусі, дэкады і дні беларускай літаратуры і мастацтва ў РСФСР, Літве, Узбекістане, Таджыкістане і іншых рэспубліках паказалі, што кожная сацыялістычная нацыянальная культура, заснаваная на прынцыпах партыйнасці і народнасці, блізкая і зразумелая ўсім савецкім народам. І гэта знамянальна: інтэнсіўны абмен духоўнымі каштоўнасцямі паміж народамі-братамі, плённы ўзаемаўплыў іх культур з усёй пераканаўчасцю пацвярджаюць геніяльнае прадбачанне У. І. Леніна аб тым, што сацыялізм гіганцкімі тэмпамі паскарае працэс зблiжэння нацый.

За апошнія гады савецкая шматнацыянальная літаратура, тэатр, кіно, музыка, выяўленчае мастацтва далі народу многа новых твораў высокага ідэйнага і мастацкага гучання, якія праўдзіва, з пазіцый сацыялістычнага рэалізму, адлюстроўваюць усе значныя сацыяльныя з'явы і працэсы ў жыцці народа, яго гераічнай гісторыі. Побач з творчай інтэлігенцыяй усіх савецкіх рэспублік дзеячы літаратуры і мастацтва Беларусі ўносяць усё большы і большы ўклад у скарбніцу нашай агульнай камуністычнай культуры.

Савецкім людзям добра вядомы прасякнутыя глыбокім пафасам грамадзянскасці, савецкага патрыятызму і інтэрнацыяналізму паэтычныя творы П. Броўкі, М. Танка, А. Куляшова, П. Панчанкі, раманы І. Шамякіна «Сэрца на далоні» і «Снежныя зімы», І. Мележа «Людзі на балоце» і «Подых навальніцы», І. Навуменкі «Сасна пры дарозе», «Вецер у соснах» і зусім нядаўнія—раман І. Пташнікава «Мсціжы», аповесць В. Быкава «Абеліск» і многія іншыя ўзоры творчасці беларускіх паэтаў і празаікаў.

Беларуская музыка, увабраўшы ў сябе лепшыя традыцыі айчыннай і сусветнай класікі і асабліва рускай музычнай культуры, абапіраючыся на народную творчасць, дасягнула сапраўднага росквіту, набыла прызнанне і ў рэспубліцы, і за яе межамі. У канцэртных залах краіны гучаць сімфанічныя і інструментальныя творы Я. Цікоцкага, М. Аладава, А. Багатырова, Я. Глебава, Ю. Семянякі, Д. Смольскага, Г. Вагнера, Л. Абеліёвіча, С. Картэса. На сцэнах нашага і некаторых іншых оперных тэатраў з поспехам ідуць спектаклі па творах беларускіх кампазітараў: оперы «Алеся» Я. Цікоцкага, «Зорка Венера» Ю. Семянякі, балеты «Альперы», Б. Сцяпанава «Я, Францыск Скарына» і «Бацька», І. Дабралюбава «Іван Макаравіч», А. Спешнева «Масква—Генуя», Л. Голуба «Паланез Агінскага», Ю. Дубровіна «Свой хлопец», тэлевізійныя шматсерыйныя фільмы В. Чацверыкова «Руіны страляюць...», Н. Ардашнікава і А. Гутковіча «Уся каралеўская раць» і іншыя. Разам з тым трэба шчыра прызнаць, што далёка не ўсе са створаных за апошні час «Беларусьфільмам» карцін можна аднесці да значных твораў. Так, сярод фільмаў аб партызанскай барацьбе ў гады Вялікай Айчыннай вайны, як адзначалася на XXVII з'ездзе Кампартыі Беларусі, ёсць і такія творы, у якіх распрацоўваюцца далёка не самыя важныя аспекты гэтай тэмы.

У творчасці нашых майстроў пэндзля і разца, як і ў іншых відах мастацтва, цэнтральнае месца займае вобраз савецкага чалавека — будаўніка камунізма, творцы, патрыёта-інтэрнацыяналіста. Многія жывапісныя палотны, графічныя лісты і скульптурныя творы А. Бембеля, В. Цвірко, З. Азгура, М. Савіцкага, В. Грамыкі, Г. Паплаўскага, А. Анікейчыка і раду іншых майстроў атрымалі высокую ацэнку грамадскасці.

Створаныя ў апошнія гады мемарыялы «Брэсцкая крэпасць-герой», «Хатынь», «Курган славы», якія ўвекавечваюць бессмяротны подзвіг савецкага чалавека, упісалі яркія старонкі ў манументальны летапіс эпохі, сталі сімвалам братняй дружбы савецкіх народаў, што вытрымала самыя суровыя выпрабаванні.

У нашай краіне роля і месца мастака ў вялікай справе культурнага будаўніцтва вызначаюцца перш за ўсё адданасцю яго ідэалам камунізма, адоранасцю, а не нацыянальнай прыналежнасцю. Характэрна, што творчыя саюзы Беларусі аб'ядноўваюць у сваіх радах прадстаўнікоў многіх нацыянальнасцей Савецкага Саюза. Напрыклад, у павільёнах кінастудыі, у мастацкіх майстэрнях і на падпійская балада» і «Выбранніца» Я. Глебава, «Пасля балю» Г. Вагнера і іншыя. Побач з імі на беларускай試 опернай сцэне ставяцца творы рускай, савецкай і зарубежнай класікі.

Прыкметныя тэмпы росту беларускай кінематаграфіі, здабыткам якой сталі такія фільмы як «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Дзяўчынка шукае бацьку», «Канстанцін Заслонаў» і іншыя, што ўвайшлі ў савецкую кінакласіку. Зараз у рэспубліцы штогод выпускаецца 5—6 мастацкіх фільмаў і больш як 40 дакументальных. Прызнанне гледачоў здабылі многія фільмы апошніх год. Гэта творы нашых рэжысёраў У. Корш-Сабліна «Крушэнне ім-мостках сцэны поруч з беларусамі працуюць мастакі, кампазітары, кінематаграфісты, рэжысёры і артысты многіх нацыянальнасцей. Развіваючы беларускае савецкае мастацтва, яны сваёй творчасцю разам з тым узбагачаюць яго фарбамі шчодрай палітры мастацтва сваіх народаў.

Для савецкага мастака разуменне гэтай заканамернасці з'яўляецца сёння абавязковай умовай поспеху творчасці, далейшага ўмацавання сваіх класавых, інтэрнацыянальных пазіцый. На неабходнасць паглыбленага навуковага даследавання працэсу ўзаемаўзбагачэння і збліжэння культур сацыялістычных нацый прама ўказана ў прынятай нядаўна Пастанове ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы».

Яднанне працоўных розных нацыянальнасцей нашай краіны на класавай аснове пачалося яшчэ ў дарэвалюцыйны перыяд, хоць гэтаму шалёна супраціўлялася царскае самадзяржаўе. Асновай такога згуртавання было адзінства класавых інтарэсаў і ідэалаў рабочых розных нацыянальнасцей, якое цэментавала партыя бальшавікоў. Гэтаму садзейнічала і перадавая культура вялікага рускага народа. Вітаючы гэту прагрэсіўную з'яву, выдатны беларускі паэт М. Багдановіч пісаў: «Яе пячатка (рускай культуры.—**А. К.**) ляжыць на духоўнай творчасці любога народа Расіі, яна з'яўляецца для іх агульнай глебай, збліжаючы змест іх культур, іх ідэйных і літаратурных плыняў».

Перад Багдановічам стаяў тады прыклад творчай дружбы Я. Купалы і Я. Коласа з заснавальнікам рускай пралетарскай літаратуры А. М. Горкім, які ў ліку першых звярнуў увагу рускай грамадскасці на творчасць Купалы і Коласа і на сам факт існавання беларускай літаратуры, пераклаўшы на рускую мову верш Я. Купалы «А хто там ідзе?».

Гісторыя спрыяльнага ўплыву дзеячоў рускай і савецкай культуры на беларускую надзвычай багатая. У пачатку дваццатых гадоў рускі рэжысёр, акцёр і драматург Е. А. Міровіч звязаў свой лёс з першым нацыянальным тэатрам Савецкай Беларусі, узначаліў калектыў цяпер праслаўленага Беларускага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы. Імя Еўсцігнея Міровіча ўвайшло ў гісторыю беларускага тэатра, як імя аднаго з яго заснавальнікаў. У тыя ж гады ў Маскве, у Дзяржаўным інстытуце тэатральнага мастацтва, вучыліся акцёрскаму майстэрству выхаванцы беларускай студыі, якія сталі заснавальнікамі другога нацыянальнага тэатра Беларусі, што носіць зараз імя Я. Коласа.

А колькі іншых майстроў мастацтва, прадстаўнікоў розных народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы, аддалі талент і напал сваіх сэрцаў мастацтву Савецкай Беларусі! Работнікі кіно Масквы і Ленінграда прыйшлі на дапамогу маладым беларускім кінематаграфістам, закладвалі разам з імі асновы беларускага кінамастацтва. Вядомыя музыканты і педагогі Масквы, Ленінграда, Кіева аказалі дапамогу ў стварэнні Белдзяржкансерваторыі і Тэатра оперы і балета.

Толькі дзякуючы братняй дапамозе рускага і іншых савецкіх народаў у цяжкія гады Вялікай Айчыннай вайны, калі беларуская савецкая культура панесла беззваротныя страты, наш народ захаваў ад разрабавання і знішчэння значную частку культурнага здабытку рэспублікі. Ужо ў 1941 годзе ў Томску аднавіў сваю работу першы Беларускі дзяржаўны тэатр, у 1942 годзе ў Горкім — Беларускі дзяржаўны тэатр оперы і балета, у Новасібірску, Арэхава-Зуеве, Каўрове працягвалі работу іншыя беларускія тэатры. Рэспублікі Сярэдняй Азіі дапамагалі аднавіць дзейнасць беларускіх творчых калектываў, з іх гасціннага дома адпраўляліся на перадавую франтавыя брыгады беларускіх артыстаў. На зямлі Татарыі пісаў свае пранізаныя болем і гневам радкі народны паэт Беларусі Янка Купала. Узбекістан даў прытулак і хлеб Якубу Коласу. Параненыя і дзеці, вывезеныя з лясоў партызанскай рэспублікі, знайшлі свой дом і мацярынскія клопаты на зямлі Грузіі, Туркменіі, Казахстана...

І ў пасляваенныя гады ўсе братнія рэспублікі аказвалі беларускаму народу велізарную дапамогу як у аднаўленні разбуранай вайной народнай гаспадаркі, так і ў адраджэнні нацыянальнай культуры.

Паўвекавым вопытам даказана, што Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік з'яўляецца той жыццяздольнай формай дзяржаўнага ладу, якая забяспечвае гарманічнае спалучэнне інтарэсаў усяго грамадства з інтарэсамі кожнай нацыі, дзе ўзаемаўплыў, збліжэнне і ўзаемаўзбагачэнне сацыялістычных нацый і народнасцей зрабіліся неабходнай умовай плённага духоўнага жыцця грамадства ў цэлым і кожнай нацыі паасобку.

Уся гісторыя станаўлення і развіцця культуры і мастацтва нашай рэспублікі — гэта пераканаўчы прыклад сілы і жыццёвасці ленінскай нацыянальнай палітыкі, праяўлення братняй дружбы савецкіх народаў.

Здаровая стваральная атмасфера жыцця сацыялістычнага грамадства, ва ўмовах якой братнія рэспублікі Савецкага Саюза рыхтуюцца да 50-годдзя ўтварэння СССР, адзінства ўсіх нацый і народнасцей нашай краіны, іх згуртаванасць вакол Камуністычнай партыі, вернасць прынцыпам інтэрнацыяналізму і дружбы народаў натхняюць савецкіх мастакоў і ў тым ліку майстроў мастацтваў Беларусі на новыя творы, якія дастойна адлюстроўваюць сённяшні дзень і грандыёзныя перспектывы нашай шматнацыянальнай Радзімы.

«Советская культура»
ад 1 красавіка 1972 г.

ботнікаў з будучымі металістамі, будаўнікамі, чыгуначнікамі—навучэнцамі гоафтэхвучылішчаў.

Шмат робіць секцыя лекцыйнай прапаганды і нагляднай агітацыі. Яна наладжвае лекцыі па актуальных пытаннях мастацтва.

У гэтым годзе ў планах секцыі—гутаркі на такія тэмы, як «Тэатры рэспублікі ў юбілейным годзе», «Оперныя тэатры краіны», «Мастацтва братніх рэспублік» і іншыя.

Работнікі гэтай жа секцыі сочаць за тым, каб не пуставала выставачная зала Дома мастацтваў.

У сакавіку тут была наладжана экспазіцыя работ мінскіх майстрых і аматараў-жывапісцаў. Нацюрморты, пейзажы, партрэты, а таксама карункі, вырабы з саломкі, вышыўка дэманстраваліся тут.

У час «Бранцаўскіх чытанняў» наведвальнікі пазнаёмяцца з фотавыстаўкай, прысвечанай тэатру юнага гледача і тэатру лялек рэспублікі.

У канцы красавіка, як заўсёды, адкрыецца традыцыйная выстаўка, прысвечаная Ільічу. «Вобраз Леніна ў тэатральным мастацтве» — так будзе яна называцца.

Вось такія ў агульных рысах нашыя планы на сёлетні год.

Да знамянальнага юбілею тэатры краіны ставяць п'есы драматургаў братніх рэспублік СССР. На многіх сцэнах ідуць творы беларускіх пісьменнікаў — А. Макаёнка, А. Маўзона, А. Дзяленд зіка, А. Махнача і іншых. Вось адно фота з пошты «ЛіМа». Яго прыслалі з горада Алмецьеўска Татарскай АССР. Дзяржаўны драматычны татарскі тэатр там паказвае з поспехам драму «Толькі адно жыццё» А. Маўзона.

На здымку — артыстка Люцыя Абдулаева ў ролі Ніны і заслужаны артыст Татарскай АССР Ахмет Галіекбараў у ролі Скарапада.

Фота Г. ХУСАІНАВА.

ЦЫМБАЛЫ ЗНОЎ У ДАРОЗЕ

У вялікую гастрольную паездку па рэспубліках Сярэдняй Азіі, прысвечаную 50-годдзю ўтварэння СССР, выехаў Дзяржаўны народны аркестр БССР. Яго творчая справаздача перад туркменскімі слухачамі пачынаецца сёння ў Краснаводску. Беларускія артысты за два месяцы дадуць каля сарака канцэртаў у Душанбэ, Ташкенце, Алма-Аце, Фрунзе. Цымбалы будуць гучаць таксама ў Самаркандзе, Бухары, Тэрмезе, Наваі, Небіт-Дагу, плануюцца даць дзесяць канцэртаў для працаўнікоў Кустанайскай і Цалінаградскай абласцей.

У гастрольным рэпертуары аркестра — музычныя творы многіх народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы. У тым ліку — «Сказ пра Беларусь» І. Жыновіча, «Андантэ» з 2-й сімфоніі Р. Пукста, лезгінка з оперы «Даісі» З. Паліяшвілі, рускі танец з балета «Гаянэ» А. Хачатурана, азербайджанская народная мелодыя «Нацы домікі побач», казахскі народны танец «Кюй» у апрацоўцы для аркестра, руская, украінская, узбекская музыка.

Разам з аркестрам будуць выступаць салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі Ганна Буцько і Уладзімір Вепрык.

Ул. ВАЛОДЗІН.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка Прокшу Леаніда Януаравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

МАЛЫМ ЧЫТАЧАМ — ВЯЛІКУЮ ЛІТАРАТУРУ

З УСЕСАЮЗНАГА СІМПОЗІУМА «ПРАБЛЕМЫ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНАГА ВЫХАВАННЯ Ў ДЗІЦЯЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ»

Усесаюзны тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі.. Шматлікія сустрэчы, цікавыя выступленні перад самай цудоўнай чытацкай аўдыторыяй — дзецьмі... У школах і бібліятэках, у Палацах культуры, клубах і кінатэатрах нашай рэспублікі ў гэтыя па-сапраўднаму святочныя дні гучала сяброўскае шчырае слова дзіцячых пісьменнікаў розных народаў краіны, ішла карысная размова аб кнігах для дзяцей, аб любімых героях, з якіх бяруць прыклад, вучацца жыць юныя чытачы. Вялікі вечар дружбы з удзелам дэлегацый дзяцей братніх рэспублік адбыўся ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

Заключным акордам гэтага добра падрыхтаванага і праведзенага Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі можна з поўным правам лічыць сімпозіум, прысвечаны разгляду праблем інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры. Тая цікавая і сур'ёзная размова, якая адбылася на сімпозіуме, была прасякнута адным шчырым імкненнем, адным вялікім клопатам: дапамагчы нашай Камуністычнай партыі ў выхаванні сапраўдных будаўнікоў камунізма, сапраўдных інтэрнацыяналістаў. Задача — не лёгкая, але пачэсная, якую яшчэ лепш павінна выпрацаваць пісьменніцкая арганізацыя краіны, кожны пісьменнік.

Менавіта аб гэтым гаварыў у сваім уступным слове на сімпозіуме Васіль Вітка. Ён падкрэсліў, што Пастанова ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік» вызначае нашу галоўную задачу па інтэрнацыянальным выхаванні на многія гады. Пачуццё вялікай дружбы, інтэрнацыянальнага адзінства савецкіх людзей ляжыць у аснове творчасці савецкага пісьменніка. Усесаюзны тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі яскрава пацвердзіў гэтую адметную якасць шматнацыянальнай літаратуры Краіны Саветаў, падсумаваў дасягненні, даў творчы зарад для напісання новых высокамастацкіх і высокаідэйных твораў для дзяцей.

В. Вітка выказаў некалькі цікавых думак і прапаноў. У прыватнасці, ён заклікаў пісьменнікаў супрацоўнічаць з педагогамі ў стварэнні падручнікаў па роднай літаратуры. Такія станоўчыя прыклады ўжо ёсць: аўтарамі малдаўскага, беларускага буквароў з'яўляюцца пісьменнікі, беларускі крытык і літаратуразнаўца Р. Шкраба склаў падручнік па гісторыі беларускай літаратуры для дзесятага класа і г. д. Праца гэта складаная, але вельмі неабходная. Трэба вельмі ўмела падбіраць у якасці прыкладаў апавяданні, вершы, у якіх бы давалася яскравая карціна дружбы народаў, якімі можна было б дапамагчы школьніку ўсвядоміць, што такое Радзіма для савецкага чалавека, якія б выхоўвалі пачуцці інтэрнацыяналізму.

Для гэтай жа мэты, на думку В. Віткі, нядрэнна было б мець, акрамя часопіса «Детская литература», яшчэ адзін мастацкі агульнасаюзны часопіс — у ім друкавалася б усё тое лепшае ў галіне дзіцячай літаратуры, што з'яўляецца штогод у кожнай братняй рэспубліцы.

Цікавымі і павучальнымі былі на сімпозіуме паведамленне Е. Лось аб праблеме інтэрнацыянальнага выхавання ў беларускай дзіцячай літаратуры, выступленні гасцей і гаспадароў. Скарочаную стэнаграму гэтых выступленняў мы прапануем увазе нашых чытачоў.

У час пасяджэння сімпозіума ў клубе Саюза пісьменнікаў БССР.

Фота Ул. КРУКА.

НАШЫ ДАСЯГНЕННІ І НАШЫ КЛОПАТЫ

З выступлення Еўдакіі ЛОСЬ

Наша цудоўная Радзіма напярэдадні вялікага свята — 50-годдзя Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Найвялікшая заслуга ў стварэнні шматнацыянальнай сацыялістычнай дзяржавы належыць правадыру партыі і народа У. І. Леніну. Аб гэтым вычарпальна гаворыцца ў пастанове ЦК КПСС. Творча развіваючы ідэі К. Маркса і Ф. Энгельса, Ленін «стварыў стройнае вучэнне па нацыянальным пытанні, распрацаваў навуковыя прынцыпы нацыянальнай палітыкі Камуністычнай партыі...» Ён яскрава паказаў, што «без цеснага саюза савецкіх рэспублік немагчыма забяспечыць няўхільны рост дабрабыту працоўных, усебаковае развіццё і росквіт культуры ўсіх нацый і народнасцей краіны».

Такім чынам, ствараючы першую ў свеце дзяржаву рабочых і сялян, наша партыя надавала ўвагу, побач з іншымі надзённымі задачамі, развіццю і росквіту культур, гэта значыць і літаратур шматнацыянальнай краіны.

З вялікім хваляваннем і ўдзячнасцю мы прыгадваем сёння, што ўжо ў лютым 1924 года ЦК РКП(б), прымаючы пастанову аб чарговых задачах друку, знайшоў неабходным запісаць: «Прыняць меры для стварэння савецкай дзіцячай літаратуры...» Гэты заклік партыі бальшавікоў аб стварэнні літаратуры для дзяцей тычыўся літаратур усіх рэспублік і самым непасрэдным чынам — беларускай.

Е. Лось спыняецца на неверагодна цяжкіх умовах развіцця беларускай літаратуры ў дарэвалюцыйны час, падкрэслівае, што дзіцячай літаратуры ў беларусаў (за выключэннем некалькіх кніжак для чытання) наогул не было.

Наша літаратура для дзяцей нарадзілася ўжо ў савецкі час, і яе найпершай задачай было выхоўваць у маладога пакалення Краіны Саветаў камуністычны светапогляд. За параўнаўча кароткі тэрмін — за 20—40-я гады — яна зрабіла значныя крокі ў сваім развіцці: ад першых дзіцячых песень да цудоўных твораў Янкі Маўра, якія ўвайшлі ў залаты фонд савецкай літаратуры для дзяцей. Калі выйшла, напрыклад, кніжка Якуба Коласа «Міхасёвы прыгоды», вядомы дзіцячы пісьменнік Самуіл Маршак напісаў аўтару: «... Віншую дзяцей, якім патрапіць у рукі кніга, напісаная вялікім майстрам і сапраўдным паэтам. Упэўнены, што і другія паэты Беларусі, ды і ўсяго Савецкага Саюза, паследуюць... прыкладу і ўзбагацяць нашу дзіцячую літаратуру новымі вершамі і песнямі». І сапраўды, дзіцячая літаратура прыцягнула вялікае кола аўтараў. Для дзяцей пісалі Уладзімір Дубоўка і Андрэй Александровіч, Цішка Гартны і Міхась Чарот, Кузьма Чорны і Міхась Лынькоў, Юлій Таўбін і Паўлюк Трус, Хвядос Шынклер і Максім Лужанін, Эдуард Самуйлёнак і Кандрат Крапіва. Цяжка нават пералічыць усіх, хто мае заслугі перад нашай дзіцячай літаратурай. Ужо тады з'явіліся пісьменнікі, якія ўсю сваю творчасць прысвяцілі дзецям і юнацтву — Янка Маўр і Алесь Якімовіч, пазней — В. Вітка, Я. Брыль, В. Вольскі, К. Кірэенка, Э. Агняцвет, В. Хомчанка, А. Пальчэўскі, П. Кавалёў, А. Марціновіч, М. Гамолка, Т. Хадкевіч, І. Навуменка, С. Шушкевіч, А. Вольскі, Я. Бяганская, А. Васілевіч, Ул. Мехаў... Нядаўна выступіў з добрымі кнігамі І. Сяркоў.

Камуністычнае выхаванне, як вядома, прадугледжвае выхаванне людзей, адданых ідэям марксізма-ленінізма, патрыётаў сваёй Радзімы, сапраўдных гуманістаў і інтэрнацыяналістаў. І тут з задавальненнем можна адзначыць, што гутарка ідзе аб літаратуры народа, для якога дабрыня, чалавекалюбства, павага да людзей любой нацыі з'яўляюцца нацыянальнымі рысамі. Але гэтыя добрыя якасці неабходна развіваць у дзецях, асабліва інтэрнацыяналізм.

Выдатны ўзор інтэрнацыянальнага выхавання даў у свой час Янка Маўр, цудоўны пісьменнік і педагог, беларускі Жуль Верн. Ён пісаў аб далёкіх экзатычных краінах і іх насельніках: папуасах, яванцах, кітайцах, жыхарах Цэйлона, Індыі. Але там, дзе буржуазная еўрапейская літаратура бачыла толькі экзотыку, беларускі пісьменнік бачыў іншае. Ён паказваў пакуты тубыльцаў, нараджэнне ў іх душах гнеўнага пратэсту. Раман «Амок», у прыватнасці, малюе гістарычныя падзеі паўстання на востраве Ява ў 1926 годзе. Пісьменнік назваў гэтае паўстанне «першым пачынам», і гэта было сапраўдным прароцтвам — калі мець на ўвазе наступнае развіццё падзей у свеце...

Тубыльцы ў Маўра — не крыважэрныя людаеды. Звычайныя людзі. Пісьменнік стварыў цудоўныя вобразы юнака Манга ў аповесці «Сын вады», хлопчыка Тубі ў апавяданні «Слёзы Тубі», у якім раскрываецца тэма эксплуатацыі дзіцячай працы ў капіталістычных краінах.

Творы Янкі Маўра вытрымалі выпрабаванне часам, служаць нам і сёння.

Паказу барацьбы працоўных Германіі, іх дзяцей з фашызмам у перадваенныя гады прысвяціў сваё апавяданне «Дзіўныя лодкі» А. Якімовіч; жыццё дзяцей у хвалёным амерыканскім «раі» адлюстравана ў кнізе І. Шамякіна «Хлопчык з-за акіяна». Многа год чытаюць нашы дзеці добрую кнігу Ю. Багушэвіча «Пабрацімы» — аб дружбе хлопчыкаў, беларуса і карэйца. Тэме дружбы дзяцей прысвячаюць свае творы В. Хомчанка («Каштаны», «Сустрэча ў акіяне») і У. Шахавец («Ліст сябру»). Гэтыя творы напісаны з веданнем дзіцячай псіхалогіі. Яны павучальныя, бо не проста апавядаюць, як развівалася дружба, але вучаць, як трэба яе развіваць.

Паспяхова працуе ў дзіцячай літаратуры Л. Прокша, якога мы ведалі да нядаўняга часу як публіцыста, гумарыста-сатырыка. Ён выступіў з апавяданнямі аб жыцці дзяцей у капіталістычных краінах, з цікавай аповесцю-казкай «Незвычайныя прыгоды хлопчыка-Бульбінкі», якая насычана грамадскім зместам, вырашае спрадвечнае пытанне барацьбы дабра і зла, актыўна садзейнічае выхаванню падрастаючага пакалення.

Цікавыя ў пазнавальным і выхаваўчым плане асобныя творы П. Ткачова, А. Кобец-Філімонавай, А. Шашкова, В. Вярхоўскага, Г. Васілеўскай.

Выхоўваць пачуццё інтэрнацыяналізму дапамагаюць і кнігі на ленінскую тэматыку, бо яны расказваюць пра жыццё і барацьбу правадыра працоўных усяго свету, які сам быў перакананым інтэрнацыяналістам. Выдавецтва «Беларусь» да ленінскіх дзён падаравала юным чытачам на роднай мове вельмі добрыя кнігі: З. Васкрасенскай — «Раніца», М. Прыляжаевай — «Тры тыдні спакою», С. Аляксеева — «Сакрэтная просьба». Былі перавыдадзены кнігі Н. К. Крупскай «Наш самы лепшы друг», Г. М. Кржыжаноўскага «Шу-шу...». Беларускую дзіцячую Ленініяну папоўнілі творы М. Танка, П. Броўкі, І. Шамякіна, М. Гамолкі, М. Калачынскага, А. Вялюгіна, П. Пестрака, С. Грахоўскага, А. Зарыцкага, А. Грачанікава, Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага, М. Аўрамчыка, В. Хомчанкі, Н. Гілевіча і іншых.

Наша беларуская савецкая паэзія заўсёды ўслаўляла дружбу паміж народамі, пачуццё сям'і адзінай. Янка Купала і Якуб Колас стварылі ўзоры песень братэрства. Гэтую эстафету дружбы яны перадалі маладзейшым.

Хрэстаматыйным стаў верш К. Кірэенкі «Караблікі»:

Напэўна, такая душа ўжо ў нас,
мусіць,
ад першай маленства вясны
мы чуем, што мы не адной
Беларусі,
а ўсёе радзімы сыны.

Вершы і паэмы аб Узбекістане, Латвіі, Украіне, Балгарыі напісала Эдзі Агняцвет. Васіль Вітка — казачнік, майстра ўсіх жанраў паэзіі для дзяцей — многа перакладае з моў братніх народаў. Нядаўна, напрыклад, ён пераклаў апавяданні для дзяцей вядомага ўкраінскага педагога В. Сухамлінскага.

Аб сябрах у розных кутках нашай краіны і планеты пішуць беларускія паэты і празаікі. Прыемна, што і наша зямля, наш народ, нашы дзеці натхняюць на стварэнне мастацкіх твораў многіх пісьменнікаў у Маскве і Ленінградзе, у братніх нашых рэспубліках. Успамінаюцца сардэчныя радкі А. Твардоўскага, А. Пракоф'ева, М. Ісакоўскага, М. Святлова, Я. Смелякова, Я. Еўтушэнкі, Я. Вінакурава, кнігі К. Сіманава, С. С. Смірнова, нашых блізкіх суседзяў і братоў украінцаў — У. Сасюры, О. Іваненкі, Б. Чалага... Узбекскі паэт Назармат вызваляў нашу зямлю ад фашыстаў, і вершы, напісаныя ім у дні баёў, хвалююць чытача юнага і дарослага, выхоўваюць пачуцці павагі да народа, які даў літаратуры паэта-інтэрнацыяналіста.

Е. Лось характарызуе літаратурнае жыццё напярэдадні 50-годдзя ўтварэння СССР, паказвае, як шматлікія саюзныя выданні для дзяцей і выдавецтвы ажывілі сваю дзейнасць. У прыватнасці, «Детская литература» выпускае серыю вельмі патрэбных маладому чытачу кніг аб саюзных і аўтаномных рэспубліках — «Ты па краіне ідзеш». Выдавецтва «Беларусь» мае свае паказчыкі. За апошнія гады яно падаравала дзецям не толькі шэраг цікавых кніг нашых пісьменнікаў, але і 37 томікаў перакладных — з розных моў народаў СССР, з польскай, балгарскай, славацкай, нямецкай, італьянскай, французскай, моваў народаў Югаславіі і г. д. Цікавыя планы выдавецтва і на гэты год. У той жа час кнігі беларускіх пісьменнікаў шырока выдаюцца ў братніх рэспубліках. Выпуск дзіцячых кніг у краіне няўхільна расце. У гэтым годзе іх агульны тыраж дасягне амаль 280 мільёнаў экземпляраў.

Але наш час — час вялікіх задач. І галоўны клопат савецкай дзіцячай літаратуры сёння — гэта грамадзянскае, духоўнае фарміраванне дзіцяці, выхаванне ў ім павагі да чалавека любой нацыянальнасці, выхаванне сапраўдных барацьбітоў за камуністычныя ідэі, такіх, як слаўныя нашы рэвалюцыянеры, як ветэраны Камуністычнай партыі, як літаратурныя героі, з вобразамі якіх у сэрцах змагаліся з фашызмам нашы старэйшыя браты...

Перад літаратарамі стаіць сур'ёзная задача ўдасканалення майстэрства, мабілізацыі ўсяго таленту на стварэнне яшчэ лепшых кніжак для дзяцей, бо, як казаў М. Горкі, для іх трэба пісаць лепш, чым для дарослых. Шкада, што на справе атрымліваецца часам наадварот: у аднаго і таго ж пісьменніка кніжка для дарослых добрая, а для дзяцей — слабая.

Е. Лось выказвае шэраг слушных заўваг і прапаноў па далейшым развіцці літаратуры для дзяцей і юнацтва. Трэба больш выдаваць кніг на інтэрнацыянальную тэму. Ясна, што яны павінны быць разнастайнымі, цікава напісанымі, вылучацца глыбокай змястоўнасцю. Нярэдка празаічныя творы для дзяцей апісальныя — ім не хапае творчага аўтарскага пераасэнсавання фактычнага матэрыялу. Але крытыка ўсё яшчэ слаба даследуе літаратуру для дзяцей. Варта хутчэй вырашыць пытанне аб падрыхтоўцы кадраў перакладчыкаў з моваў братніх рэспублік. Пажадана таксама, каб творы, якія выхоўваюць інтэрнацыянальныя пачуцці, занялі большае месца ў школьных праграмах, у кнігах для чытання.

Малым чытачам — вялікую літаратуру! Больш добрых вершаў, апавяданняў, аповесцей і раманаў аб дружбе дзяцей і моладзі нашай шматнацыянальнай краіны, аб дружбе народаў у непарушным Саюзе Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік!

ЖЫЦЦЁ ПАТРАБУЕ

З выступлення выкладчыка дзіцячай эксперыментальнай школы г. Тбілісі М. К. КАБАХІДЗЕ

Мы вельмі рады, што прынялі ўдзел у гэтым карысным і патрэбным форуме пісьменнікаў. Вельмі добра, што кожны год праводзіцца Тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі. Вялікую карысць прыносіць ён і юным чытачам, і пісьменнікам, якія працуюць у гэтай складанай і адказнай галіне.

Нашы дзеці вельмі любяць кнігу. Яны многа чытаюць, і ім ёсць што чытаць. На дзіцячых паліцах кнігарань і бібліятэк — кнігі, якія ўслаўляюць мужнасць, дружбу, любоў да Радзімы, да працы. З гэтых кніг маладое пакаленне бярэ ўсё тое добрае, чым багатае жыццё іх бацькоў. Але неабходна больш такіх кніг — цікавых, павучальных, добра ілюстраваных і афармленых. Дзіцячы пісьменнік адносіцца да ліку тых людзей, якім даверана адказная справа маральнага выхавання юнага пакалення. Да гэтай мэты павінен быць накіраваны кожны твор. Сённяшнім дзецям працягваць вялікую справу бацькоў. І не толькі вялікую справу будаўніцтва камунізма, але і ўсеперамożную дружбу нашых народаў. Адгэтуль і просьба да вас, дзіцячых пісьменнікаў — паболей добрых вершаў, апавяданняў, кніг пра дружбу нашай дзятвы!

НАДЗЁННАЯ ТЭМА

З выступлення Жапара АМІРБЕКАВА (Казахстан)

Я вельмі ўважліва выслухаў выступленне Еўдакіі Лось. І мне падумалася: калі ў будучым годзе вы наведаеце Казахстан, пачуеце такі ж цікавы даклад аб дзіцячай літаратуры, аб інтэрнацыянальным выхаванні і ў нас.

Я ўпэўнены, што гэтая тэма патрабуе глыбокіх даследаванняў у кожнай рэспубліцы, за што, на жаль, не ўсюды бяруцца. Не ведаю, магчыма, у вас ёсць дысертацыі аб дзіцячай савецкай літаратуры, у нас пакуль іх няма. Калі прыеду на радзіму, зайду ў Акадэмію навук і спецыяльна папрашу, каб тэму інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры ўключылі ў навуковую распрацоўку. Гэта прынясе вялікую карысць.

Правільна тут казалі: дасягненні савецкага народа — гэта плён інтэрнацыянальнай дружбы ў нашай краіне. Сам я з Караганды. Там прайшло маё дзяцінства. Мой бацька да рэвалюцыі працаваў у англічан, дзяцінства маё было змрочнае. Не тое цяпер! З дапамогай братніх народаў мы пабудавалі новы Казахстан.

Многа пісалі пра Караганду, пра нашы цалінныя землі ў друку, але лічу, што асвоеная народамі СССР цаліна пакуль яшчэ не асвоена ў мастацкім сэнсе. Тут ёсць пісьменнікам над чым падумаць, над чым папрацаваць.

Паездка ў Беларусь дала мне вельмі многа карыснага. Я бліжэй пазнаёміўся з гасцінным беларускім народам, з беларускімі дзецьмі. У свой час я напісаў паэму пра беларускую зямлю, пра той гераізм, які праявілі партызаны ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Але мне, вядома, не хапала ведання гэтай рэспублікі. І вось цяпер, калі я вярнуся ў свой Казахстан, я, мабыць, перараблю паэму, зраблю яе лепшай.

Таму я мяркую, што кожнаму з нас трэба болей ездзіць па нашай краіне, часцей бываць у рэспубліках.

Як і ў іншых рэспубліках, інтэрнацыянальнае выхаванне шырока ажыццяўляецца ў нас праз мастацкую кнігу. У нас многа перакладзена кніг рускіх, украінскіх, беларускіх пісьменнікаў. Памятаю, пасля вайны выдалі вялікі зборнік, у якім былі прадстаўлены вершамі Янка Купала, Пятрусь Броўка, украінскія, малдаўскія, узбекскія паэты. Але таго, што намі зроблена ў справе перакладаў, недастаткова. Літаратурныя сувязі народаў павінны пашырацца.

МАЦАВАЦЬ СУВЯЗІ

З выступлення Сурэна МУРАДЗЯНА (Арменія)

Інтэрнацыянальнае выхаванне, на мой погляд, пачынаецца з непасрэднага і разнастайнага знаёмства з жыццём розных народаў. Нярэдка нам здаецца, што мы добра ведаем адзін аднаго. У школе вывучалі гісторыю, геаграфію, літаратуру. Але гэтага недастаткова. Нашы чытачы, бадай, знаходзяцца ў больш цеснай сувязі, чым мы, пісьменнікі. У кожнай армянскай школе можна бачыць сотні пісем са школ Беларусі. Хвалюючыя радкі гэтых пісьмаў могуць служыць сюжэтам для мастацкіх твораў.

У апошні час я працую над паэмай, прысвечанай легендарнаму герою армянскага народа Гаю, які праславіў сябе ў барацьбе за вызваленне Беларусі ад белапалякаў. Адным з галоўных герояў паэмы з'яўляецца беларускі камсамолец Вася. Ствараючы яго вобраз, я неаднаразова ў думках падарожнічаў па вашай краіне. Але народная прымаўка гаворыць: «Лепш адзін раз убачыць, чым сто раз пачуць». І сапраўды, калі я крочыў па вуліцах Мінска, Гродна, знаёміўся з іх цудоўнымі жыхарамі, то мае ўяўленні карэнным чынам мяняліся, узбагачаліся. І сёння я ўпэўнена скажу: такія сустрэчы, як наша, вельмі дапамагаюць мацаваць сяброўскія сувязі.

Мяне непакоіць аднастайнасць дзіцячай паэзіі. Колькі можна паражоўваць усім вядомыя сюжэты пра ляльку і сабачку, карусель і кошку? Ці не лепш перавыдаваць добрыя творы на гэтую тэму, чым псаваць густ дзяцей новымі, недасканалымі? У наш час цяжка быць дзіцячым пісьменнікам. Многія з'явы, аб якіх раней чыталі толькі ў кнігах, сталі быллю. Дзіця атрымлівае веды ў дзіцячым садзе, глядзіць тэлевізар, слухае радыё. Таму нельга весці размову з дзіцём з пазіцыі, што ён многага не разумее. «Няма тэм, якія б нельга было даверыць дзіцяці», — казаў Макаранка. Дзіцячая кніга — гэта акно, праз якое дзіця бачыць знешні свет, пазнае жыццё, збліжаецца з любімымі героямі.

Нядаўна мы з дачкой-трэцякласніцай глядзелі па тэлевізары фільм «Гамлет». Нечакана дзяўчынка спытала мяне: «Чаму Гамлет — разумны і багаты — пакутуе, а бедны магільшчык — вясёлы і задаволены?..».

Мне здаецца, гэтае простае дзіцячае пытанне можа стаць асновай для цэлага даследавання. Ці заўсёды мы ўлічваем дзіцячы інтэлект, ствараючы свае творы? Наўрад...

Для выхавання дзяцей важным сродкам з'яўляецца сатыра і гумар. Дзіцячыя творы — акно, праз якое дзіця бачыць навакольны свет, людзей. А дасціпнае слова, захапляючае і вясёлае, сатыра і гумар — свежае паветра, якое праз гэтае акно пранікае ў душу дзіцяці, з'яўляецца, на маю думку, вельмі важным сродкам выхавання.

ЯКІМІ БЫЦЬ НАШЫМ ДЗЕЦЯМ?

З выступлення Майджуды ХАКІМАВАЙ (Таджыкістан)

Сёння мы вядзём вялікую размову аб інтэрнацыянальным выхаванні нашых дзяцей, таму што кожнага з нас непакоіць, якімі яны вырастуць, якімі будуць людзьмі. Мы адказваем за іх лёс. У першы дзень, калі мы прыехалі ў Мінск, мы выступалі ў Палацы культуры трактарнага завода. Сваё выступленне перад дзецьмі я пачала з пытання, ці добра юныя слухачы ведаюць геаграфію, дзе знаходзіцца Таджыкістан, якія там рэкі, горы, вядомыя будоўлі? І мне было прыемна, што яны адказалі на ўсе гэтыя пытанні. Але ім дапамагла не толькі геаграфія. Ім дапамаглі нашы мастацкія кнігі, якія аказваюць вялікае эмацыянальнае ўздзеянне, дапамагаюць дзецям розных рэспублік быць бліжэй адзін да аднаго.

Пажадана, каб творы ўдзельнікаў гэтага Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі былі выдадзены адным зборнікам у Маскве, сталі здабыткам пісьменнікаў усіх рэспублік.

НЕКАЛЬКІ ДУМАК АБ ВЫХАВАННІ

З выступлення прафесара Арчыла ЧАЧЫБАЯ (Грузія)

Пастаўленая на гэтым вялікім сімпозіуме праблема інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры з'яўляецца фактам вельмі вялікага значэння. Узнікае неабходнасць намеціць канкрэтныя шляхі і сродкі для эфектыўнасці працэсаў узаемнага ўзбагачэння і збліжэння дзіцячых літаратур.

Асновай духоўнага багацця моладзі XX стагоддзя з'яўляюцца ў першую чаргу бессмяротныя ідэі ленінізма, савецкага гуманізму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму. Наша сучаснасць дакладна вызначыла ролю савецкага пісьменніка ў галіне выхавання вышэйшага пачуцця патрыятызму, аб чым красамоўна сказаў з трыбуны Усесаюзнага з'езда пісьменнікаў СССР Канстанцін Сіманаў: «Калі мы ў поўны голас гаворым аб сваіх нацыянальных пачуццях, аб сіле сваёй любві да ўласнай краіны, мы помнім пры гэтым, як важна, каб твая любоў да тваёй Радзімы ніколі і нічым не зневажала ніякую іншую нацыю, нічыю другую радзіму! У гэтым ёсць тое галоўнае, што адрознівае сапраўднага інтэрнацыяналіста ад уяўнага. Галоўнае, што здымае ўсякую супярэчлівасць паміж пачуццём нацыянальнай гордасці і пачуццём інтэрнацыяналізму».

Задачы выхавання моладзі ў духу ідэй сацыялістычнага інтэрнацыяналізму патрабуюць ад дзіцячай і юнацкай літаратуры прытрымлівацца «гарызонта» сучаснасці: прасторавы кругагляд пісьменніка, яго «бачанне» павінны выйсці за межы геаграфічных абмежаванняў, у першую чаргу неабходна ў значна большых маштабах ствараць ва ўсіх жанрах новыя творы дзіцячай літаратуры на тэмы грандыёзнага будаўніцтва камунізма, дзе па-брацку згуртаваныя калектывы розных нацыянальнасцей вядуць гераічнае працоўнае жыццё і духоўны свет іх з'яўляецца крыніцай для фарміравання ў моладзі высакародных пачуццяў інтэрнацыяналізму, дружбы народаў.

Трэба і надалей умацоўваць кантакты паміж таленавітымі прадстаўнікамі дзіцячай літаратуры і мастацтва братніх рэспублік. Мы таксама лічым мэтазгодным заснаванне друкаванага органа дзіцячай літаратуры, у якім бы сістэматычна публікаваліся найлепшыя паэтычныя, празаічныя і драматычныя творы пісьменнікаў савецкіх рэспублік, а таксама краін сацыялізма. Будзем спадзявацца, што гэтая прапанова знойдзе адпаведную падтрымку і водгук.

Было б мэтазгодна для ўмацавання сяброўскіх кантактаў перыядычна праводзіць у братніх рэспубліках дэкады дзіцячай і юнацкай літаратуры.

Мы ўпэўнены, што скліканы ў сталіцы гераічнага беларускага народа сімпозіум па праблемах дзіцячай і юнацкай літаратуры — яшчэ адна яркая старонка ў гісторыі развіцця шматнацыянальнай савецкай літаратуры.

ЗА НАЦЫЯНАЛЬНУЮ СВОЕАСАБЛІВАСЦЬ

З выступлення Эсфір ГУРЭВІЧ

Паведамленне Еўдакіі Лось насычана багатым фактычным матэрыялам. Яно красамоўна паказала, якая багатая гісторыя беларускай дзіцячай літаратуры, а таксама тое, што інтэрнацыяналізм з'яўляецца ўнутранай якасцю дзіцячай літаратуры, як і ўсёй савецкай літаратуры наогул.

Я хачу падкрэсліць думку, якая прагучала на сімпозіуме, што сама па сабе інтэрнацыянальная тэма, калі яна вырашаецца дэкларатыўна, не здольна выклікаць эмоцыі, не здольна эстэтычна ўздзейнічаць на чытача. З другога боку, часта творы, якія не маюць, здавалася б, адкрытага інтэрнацыянальнага аспекту, у высокай ступені выяўляюць дух інтэрнацыяналізму. Справа ў тым, што калі ствараецца вобраз нацыянальнай напоўненасці, у ім адлюстроўваюцца агульначалавечыя рысы.

У апошні час у беларускай дзіцячай літаратуры ўсё больш з'яўляецца герояў, вырашчаных на нацыянальнай глебе, ва ўмовах народнага жыцця. Гэта героі кніг Алеся Якімовіча, Алены Васілевіч, гэта дзятва з аповесці Івана Сяркова, Марат Казей з апавяданняў С. Шушкевіча. Дзякуючы блізкасці да народных традыцый, найбольш ярка нясе на сабе адзнаку нацыянальнай самабытнасці такі літаратурны жанр, як казка. Аднак у многіх кнігах беларускіх пісьменнікаў героі пазбаўлены нацыянальнай своеасаблівасці, іх без цяжкасці можна перанесці на любую глебу. Такая адсутнасць нацыянальнай своеасаблівасці, каларыту, як недахоп, неаднаразова адзначалася беларускай крытыкай. Карацей кажучы, хачу падкрэсліць, што шлях выхавання інтэрнацыяналізму ў літаратурных творах ляжыць праз стварэнне высокамастацкіх нацыянальных вобразаў.

УВАГУ ПЕРАКЛАДАМ

З выступлення Аркадзя МАРЦІНОВІЧА

Нашай беларускай літаратуры ніколі не была ўласціва нацыянальная абмежаванасць і тым больш прапаганда нейкай выключнасці. Кніга павінна будзіць думку нашага дзіцяці, вучыць яго любіць свой родны край, гісторыю сваёй рэспублікі і праз гэтую любоў паказваць нашым юным грамадзянам усю краіну і ўвесь свет.

Настаў час наладзіць больш інтэнсіўны, шырокі абмен лепшымі творамі нашых нацыянальных літаратур. У першую чаргу тут маюць значэнне пераклады добрых кніг на розныя мовы народаў краіны. Робіцца нямала ў гэтым кірунку. Але кожны з нас лічыць, што трэба перакладаць лепшыя мастацкія творы пісьменнікаў іншых рэспублік значна больш. Нас абмяжоўваюць выдавецкія рамкі. Трэба ўнесці такую прапанову, каб у кожнай рэспубліцы, дзе праводзіцца чарговы Тыдзень дзіцячай і юнацкай літаратуры, ствараўся рэзерв, скажам, 200 друкаваных аркушаў паперы для лепшых твораў прадстаўнікоў братніх дзіцячых літаратур. Сёння нам было б куды больш прыемна, калі б кожны меў кнігу перакладаў твораў удзельнікаў Тыдня.

БЛІЖЭЙ ДА ЖЫЦЦЯ

З выступлення Хведара ЖЫЧКІ

Усе мы надаём вялікае значэнне інтэрнацыянальнаму выхаванню дзяцей. Для любой школы — гарадской, сельскай — у нашай рэспубліцы характэрны традыцыйныя сяброўскія сувязі з дзецьмі іншых рэспублік, сацыялістычных краін. Яны перапісваюцца, абменьваюцца падарункамі, кнігамі і г. д. Гэтая тэма асветлена ў нашай літаратуры няблага. Ёсць творы ўдалыя, ёсць менш удалыя. Але цяпер пісьменніку трэба больш глыбока ўзнімаць і бытавыя тэмы.

Мне даводзілася бываць у Светлагорску,—горадзе хіміі. Тут жывуць прадстаўнікі многіх нацыянальнасцей, бо з'ехаліся будаўнікі з розных рэспублік. Калі заходзіш у школу, то ў класе звычайна бачыш прадстаўнікоў сямі—васьмі нацыянальнасцей. Безумоўна, для настаўніка праблема гэта вельмі вялікая. Я намерваўся напісаць твор аб гэтым, але нешта мне перашкаджала ажыццявіць задуманае. І я разумею што. Для таго, каб напісаць добры мастацкі твор, мала толькі знешне паказаць дзяцей, назваць таджыка, казаха. Трэба ведаць асаблівасці кожнай нацыянальнасці. І тут я магу з упэўненасцю сказаць, што ў нас агульны недахоп — мы недастаткова бываем у братніх рэспубліках, знаёмы адны з адным толькі па перакладах. А вось калі б мы часцей наведвалі розныя рэспублікі, вывучалі нацыянальныя асаблівасці народаў, тады б мы маглі ўзняць у дзіцячай літаратуры шэраг цікавых і патрэбных тэм.

●

У спрэчках прынялі ўдзел таксама Павел Катаеў (Масква), настаўніца школы № 64 г. Мінска Л. Ф. Марынец, Раіса Лунгу (Малдавія), Імант Ласманіс (Латвія) і іншыя.

Затым старшыня сімпозіума Васіль Вітка падвёў вынікі цікавай і карыснай гаворкі, падзякаваў прысутным за сур'ёзнае, дзелавое абмеркаванне пытанняў, якія ўзніклі ў ходзе гутаркі, пажадаў новых поспехаў пісьменнікам братніх рэспублік у стварэнні высокамастацкіх твораў для дзяцей і юнацтва. У заключэнне з цёплым словам ад імя ўсіх гасцей выступіла Маўджуда Хакімава. Яна падзякавала арганізатарам Усесаюзнага тыдня дзіцячай і юнацкай літаратуры ў Беларусі.

М. САВІЦКІ. У полі.

НЕКАЛЬКІ КРОПАК НАД «І»

АБМЕРКАВАННЕ выстаўкі твораў выяўленчага мастацтва Савецкай Беларусі і Савецкай Малдавіі ў Цэнтральнай выставачнай зале Масквы, якое адбылося 28 сакавіка, падвяло вынік адказнай справаздачы двух вялікіх атрадаў савецкага мастацтва перад усесаюзным гледачом.

Мастацтвазнаўцы і крытыкі, якія прынялі ўдзел у гэтай зацікаўленай гаворцы, характарызавалі і спрабавалі праанālізаваць істотныя тэндэнцыі развіцця беларускага і малдаўскага выяўленчага мастацтва на сённяшнім этапе, далі ацэнку шэрагу найбольш вызначальных у сучасным мастацкім працэсе твораў.

Абмеркаванне праходзіла пад знакам павышанай патрабавальнасці да творчасці майстроў выяўленчага мастацтва. Увесь стыль гэтага шчырага абмену думкамі — спакойны, дзелавы, добразычлівы — настройваў на сур'ёзны роздум аб важных праблемах, якія заклікана вырашаць усё савецкае мастацтва і мастацтва кожнай з братніх рэспублік Саюза ССР у святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС і Пастановы ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік».

Вызначаючы ролю, якую адыгрывае мастацтва Беларусі і Малдавіі ў шматнацыянальным савецкім мастацтве, прамоўцы гаварылі пра іх адметнасць і самабытнасць, пра тое, новае і непаўторнае, што ўносяць у скарбніцу савецкай культуры мастакі гэтых рэспублік.

Закраналіся на абмеркаванні і складаныя пытанні тэорыі. Выступленні дактароў мастацтвазнаўства М. Арловай, Г. Недашывіна, кандыдатаў мастацтвазнаўства Ю. Халамінскага, Н. Воранава, Н. Сцепанян, А. Косцінай, К. Краўчанка вызначыліся глыбінёй аналізу мастацкіх твораў, уважлівым пранікненнем у сутнасць з'яў і працэсаў, якія адбываюцца ў шматнацыянальным савецкім мастацтве.

Некаторыя тэарэтычныя палажэнні, высунутыя ў ходзе гаворкі, выклікалі дастаткова гарачую палеміку, у якой прынялі ўдзел беларускія крытыкі Б. Крэпак, Ул. Бойка і старшыня секцыі мастацтвазнаўства і крытыкі Саюза мастакоў Малдавіі Д. Гальцоў.

Аналіз гэтай палемікі, думаецца мне, здольны паспрыяць больш дакладнаму разуменню таго, што ўжо зроблена беларускім і малдаўскім мастацтвам, і таго, што ім яшчэ прадстаіць зрабіць.

Перш за ўсё хацелася б спыніцца на думцы аднаго з прамоўцаў, згодна з якой сёння наўрад ці мэтазгодна гаварыць пра нацыянальныя школы ў савецкім мастацтве. Маўляў, дакладней было б мець на ўвазе нацыянальныя калектывы мастакоў, якія ў сілу тых ці іншых абставін працуюць у «адным духу».

Якія ж назіранні, якія факты далі падставы для такой высновы?

Прамоўца тлумачыў сваю думку тым, што, па яго назіраннях, мастак, які трапляе з адной рэспублікі ў другую, вельмі хутка асімілюецца, засвойвае прыёмы і тэмы, прынятыя мясцовымі мастакамі і пачынае ствараць рэчы, вытрыманыя ў агульным напрамку пошукаў «нацыянальнага калектыву».

Але ж вядома, што нават футбаліст, які пераходзіць з адной каманды ў другую, далёка не заўсёды ў новым калектыве пачынае адразу «гуляць у іх гульню». А тут жа гаворка ідзе пра мастака, пра творцу!

Відаць, падтрымліваючы гэты довад, няўстойлівасць якога прамоўца адчуваў і сам, ён прапанаваў яшчэ адзін «факт»: многія мастакі, якія працуюць у рэспубліках, атрымалі мастацкую адукацыю ў навучальных установах цэнтра і таму, маўляў, дзе б ні працавалі, з'яўляюцца носьбітамі тых мастацкіх ідэй, якія засвоілі ў час навучання.

Слабасць такога роду аргументаў відавочная.

Не думаю, што аўтар спрэчных аргументаў, якога мы ўсе ведаем як сур'ёзнага і вельмі глыбокага крытыка, на самой справе ўяўляе сабе ўнутраны свет мастака такім спрошчаным, кволым, беспрынцыпным, залежным ад кожнай перамены месца жыхарства. Відаць, аргументы гэтыя кінуты ім у палемічным запале, і зараз ён сам адчувае іх негрунтоўнасць. Тым не менш варта паразважаць па сутнасці справы.

Мастацтвазнаўцы, крытыкі, журналісты, карыстаючыся паняццем «нацыянальная мастацкая школа», падчас забываюцца, што тэрмін «мастацкая школа» ў сваёй класічнай фармулёўцы мае дастаткова вузкія рамкі.

Што ж называюць мастацкай школай?

Па-першае, напрамак у мастацтве, які прадстаўлены групай вучняў і паслядоўнікаў якога-небудзь мастака (напрыклад, школа Венецыянава). Па-другое, група мастакоў, аб'яднаных агульнымі творчымі прынцыпамі (напрыклад, александрыйская школа ў элінiстычным мастацтве). Па-трэцяе, тэрмінам «школа» называюць від мастацтва — жывапіс, графіку, скульптуру — нейкай асобнай краіны, калі яго асаблівасці дастаткова выразна акрэслены (напрыклад, фламандская школа жывапісу XVII стагоддзя).

Калі пагадзіцца толькі з такімі фармулёўкамі тэрміна, то стане больш яснай пазіцыя тых, хто адвяргае тэрмін «нацыянальная мастацкая школа», які, па сутнасці, у дачыненні да шэрагу нацыянальных мастацтваў толькі яшчэ ўсталёўваецца. Зразумела, тэрмін, усталёўваючыся, замацоўвае (філосафы сказалі б — **адлюстроўвае**) пэўныя з'явы аб'ектыўнай рэальнасці.

Сапраўды, выразна выяўленыя нацыянальныя плыні, якія выпрацаваліся ў савецкім шматнацыянальным мастацтве на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў і якія маюць сваё, адметнае як у скульптуры, так і ў жывапісе, так і ў графіцы (што ўжо казаць аб дэкаратыўна-прыкладным мастацтве!), — не зусім адпавядаюць тым тром значэнням тэрміна «школа», якія мы прывялі вышэй.

Але паспрабуйце замяніць паняцце «нацыянальная мастацкая школа» паняццем «нацыянальны мастацкі калектыў» — і вы ўбачыце, што адразу ўсё назапашанае мастацтвам таго ці іншага народа не будзе ўспрымацца як лагічны, хоць і вельмі складаны працэс, у якім усё дыялектычна ўзаемазвязана.

Наўрад ці варта абвяргаць той факт, што мастацтва Узбекістана, Украіны, Малдавіі, Эстоніі, Літвы, Грузіі, Беларусі і іншых братніх савецкіх рэспублік набыло і працягвае набываць цэлы комплекс чыста нацыянальных асаблівасцей, якія складваюцца дзякуючы традыцыям прафесійнага і народнага мастацтва, непаўторнасці этнаграфіі, гісторыі і фальклору таго ці іншага народа. І менавіта гэтыя асаблівасці, вызначальныя для кожнага нацыянальнага мастацтва, робяць яго такім багатым, такім цікавым, а галоўнае — забяспечваюць каштоўнасць яго ўкладу ў скарбніцу нашай агульнай камуністычнай культуры.

Пра гэта красамоўна сведчылі тыя ўсесаюзныя выстаўкі, якія адбываліся ў мінулым. Пра гэта сведчаць і занальныя выстаўкі братніх рэспублік, якія праводзяцца ў Маскве ў год юбілею Савецкай дзяржавы.

У межах кожнага нацыянальнага мастацтва суіснуюць некалькі самых разнастайных, падчас супярэчлівых манер і плыняў, якія даволі цяжка ўціснуць у рамкі класічных тэрмінаў «школа». Але ўсе гэтыя плыні знаходзяцца ў творчай узаемасувязі. Кожная з іх, вядучы пошук на сваім «гарызонце», выдае «на гара» каштоўнасці, якія кладуцца ў агульную скарбніцу нацыянальнага мастацтва, забяспечваюць узаемадзеянне яго з мастацтвамі братніх рэспублік, якое ў сваю чаргу прыносіць багаты плён савецкай культуры.

Дык навошта ж мастацтвазнаўцам станавіцца ў позу сярэдневяковага схаласта і, заплюшчыўшы вочы на факты рэчаіснасці, сцвярджаць:

— Гэтая з'ява не ўкладваецца ў рамкі выпрацаванай фармулёўкі — значыцца яна не існуе!

Я згодны з тым, што тэрмін «нацыянальная мастацкая школа» пакуль што не зусім акрэслены. Я згодны, што мастацтва кожнага народа — шырокае і багатае, не абмяжоўваецца рамкамі «нацыянальнай школы». Але няма патрэбы з пенай выплюхваць і дзіця — з-за тэрміналагічнай блытаніны адмаўляць нацыянальнаму мастацтву ў праве на самабытнасць.

Пэўныя непаразуменні ўзніклі на абмеркаванні і пры вызначэнні народных традыцый у мастацтве Беларусі і Малдавіі. Некаторыя з крытыкаў міжволі падпадалі пад уплыў стэрэатыпу: народнае — значыцца этнаграфічнае.

У гэтым сэнсе тым, хто гаварыў пра мастацтва Малдавіі, было значна лягчэй — яно багатае на чыста этнаграфічны дэкор як у дэталях, так і ў каларыце, і ў кампазіцыі.

Беларускае мастацтва не так лёгка ўціснуць у пракрустаў ложак названага вышэй стэрэатыпу. Таму ў выступленнях некаторых мастацтвазнаўцаў не-не ды і праслізгвалі намёкі на тое, што беларускае мастацтва, быццам бы, існуе трохі ў баку ад народных, нацыянальных традыцый.

Але, намякаючы на гэта, прамоўцы забываліся, што другараднасць чыста этнаграфічных прыкмет у нацыянальным мастацтве зусім не сведчыць пра яго адарванасць ад народных карэнняў.

Беларускае мастацтва прайшло складаны і доўгі шлях у сваім развіцці. І, рухаючыся наперад, беларускія мастакі ніколі не пагарджалі этнаграфічным элементам, ніколі не цураліся чыстых крыніц народнага мастацтва. Яны заўсёды творча пераасэнсоўвалі той мастацкі вопыт, які быў назапашаны народам. Яны рабілі з яго высновы і ішлі далей, паглыбляючы і пашыраючы здабыткі народнага мастацтва.

Тамара МАТВЕЕНКА. Даярка.

ШЧЫРАЯ РАЗМОВА

ЯСНЫМ сакавіцкім днём на сустрэчу з мастакамі Беларусі і Малдавіі ў Цэнтральную выставачную залу Масквы прыйшлі маладыя будаўнікі сталіцы.

Сустрэлі гасцей выстаўкі, правялі па залах, расказалі пра творчыя адметныя рысы, якія вызначаюць выяўленчае мастацтва Малдавіі і Беларусі, сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Д. Мачальскі, старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР, сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Грамыка, лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола БССР Г. Паплаўскі і М. Данцыг, народны мастак МССР К. Кобізева, малдаўскія жывапісцы М. Грэку і С. Кучук.

Адкрываючы сустрэчу, сакратар аб'яднанага камітэта камсамола Маскоўскага трэста аддзелачных работ № 5 М. Артынскі сказаў:

— У нашым трэсце працуе 2 500 камсамольцаў, якія зусім нядаўна скончылі работы па ўзвядзенні манумента на вышыні 201 рубяжа Славы, які пройдзе па тых мясцінах, дзе ў 1941 годзе было спынена наступленне фашыстаў на Маскву.

Сёння ў нас свята. І мы вельмі рады, што можам падзяліць яго з мастакамі Беларусі і Малдавіі, якія разгарнулі ў Манежы цудоўную выстаўку жывапісу, графікі, скульптуры і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва.

Сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР Д. Мачальскі павіншаваў маладых будаўнікоў і сказаў, што абавязак кожнага мастака быць на ўзроўні тых задач, якія стаяць сёння перад усім савецкім народам.

Потым В. Грамыка расказаў камсамольцам-будаўнікам пра шляхі, якімі крочыць беларускае мастацтва, пра задачы, якія стаяць сёння перад беларускімі творцамі, пра пошук беларускіх жывапісцаў, скульптараў, графікаў у стварэнні абагульненага вобраза нашага сучасніка.

— Права выставіць свае творы ў Маскве, — сказаў у заключэнне В. Грамыка, — вялікае і вельмі пачэснае права. Мы рыхтаваліся да гэтай выстаўкі вельмі сур'ёзна. Таму для нас сённяшняя сустрэча з вамі — адказная справаздача. Пачуць думку чалавека, для якога і пра якога стварае мастак свае палотны, графічныя лісты, скульптурныя кампазіцыі, — заўсёды цікава і карысна для творцы.

Сур'ёзная творчая размова адбылася ў наведвальнікаў выстаўкі з яе ўдзельнікамі. Перад работамі В. Грамыкі, М. Данцыга, Г. Паплаўскага, М. Грэку, К. Кобізевай, С. Кучука не было раўнадушных.

Аўтары расказвалі пра свае задумы, пра тое, якімі складанымі шляхамі ішлі да іх увасаблення, пра прыёмы і сродкі, якімі карыстаюцца мастакі ў рабоце над карцінай, гравюрай, скульптурай, адказвалі на пытанні.

Вялікую цікавасць у наведвальнікаў выклікаў раздзел беларускай графікі.

Правёў па ім гасцей Г. Паплаўскі. Шмат пытанняў задавалі яму маладыя будаўнікі пра складаныя тэхнікі, у якіх працуюць графікі, пра творчыя асаблівасці манеры таго ці іншага мастака.

В. Грамыка расказаў пра тое, як ён асэнсоўваў тэму першых дзён Вялікай Айчыннай у сваёй карціне «Над Прыпяццю. 1941 год», пра тое, як развіваў і паглыбляў тэму вайны ў новым палатне «Жанчынам Вялікай Айчыннай прысвячаецца».

Пра гэту карціну В. Грамыка сказаў:

— Я прысвяціў яе не толькі жанчынам Беларусі. Яна пра ўсіх нашых маці, сясцёр, нявест, якія вымушаны былі ўзяцца за зброю і замест таго, каб кахаць, гадаваць дзяцей, ваявалі з нелюдзямі, якія прынеслі на нашу зямлю кроў і боль.

Узніклі спрэчкі і каля палотнаў М. Данцыга. Асаблівую цікавасць выклікалі яго «Партызанскае вяселле», «Нацюрморт», «Мой горад — старажытны, малады».

Ажыўленыя спрэчкі, дыскусіі працягваліся ля палотнаў М. Савіцкага, Г. Вашчанкі, В. Цвірко, У. Стальмашонка, М. Казакевіча, скульптур Г. Мурамцава, Л. Гумілеўскага, вырабаў са шкла У. Мурахвера, Л. Мягковай, С. Раудвез.

У канцы сустрэчы для гаспадароў выстаўкі і іх гасцей артысты Маскоўскага тэатра эстрады далі вялікі канцэрт.

Б. КРЭПАК.

І калі мы сёння гаворым пра беларускае выяўленчае мастацтва, то мусім з поўнай упэўненасцю падкрэсліць: менавіта гэтае ўменне творча пераасэнсоўваць матывы народнай творчасці, а не механічна паўтараць іх у сваіх работах — і ёсць адна з вызначальных рыс беларускага нацыянальнага мастацтва.

Акрамя таго, гаворачы пра асаблівасці сучаснага беларускага мастацтва, нельга не адзначыць і яшчэ адну вызначальную яго рысу. Я маю на ўвазе адну з вядучых тэм у беларускім выяўленчым мастацтве — тэму Вялікай Айчыннай вайны, тэму выпрабаванняў роднага народа, які выстаяў у барацьбе з фашысцкай навалай і перамог, заплаціўшы за перамогу на самым высокім рахунку — жыццём кожнага чацвёртага.

Гэтую тэму, відаць, не абмінуў у сваёй творчасці ні адзін беларускі мастак.

Гэтай тэме прысвечаны самыя вядомыя, самыя выдатныя творы, якія сёння фарміруюць аблічча беларускага мастацтва, якія прыносяць яму поспех далёка за межамі рэспублікі.

Аднак прыхільнасць беларускіх мастакоў да тэмы Вялікай Айчыннай вайны некаторымі крытыкамі ўспрымаецца як адыход ад сучаснасці, як даніна мінуламу.

Гаварылася падобнае і на абмеркаванні ў Маскве.

Беларускую частку экспазіцыі дакаралі за празмерную трагічнасць некаторых палотнаў, за недастатковую ўвагу мастакоў да сучаснай тэмы, да сучасніка.

На першы погляд, дакоры выглядаюць слушна...

Але давайце разбяромся ў тым, што такое сучасная тэма і хто такі ён — наш сучаснік.

Часта мы вызначаем сучаснасць твора мастацтва па тых жа чыста знешніх прыкметах, па якіх, здараецца, мяркуем і аб яго нацыянальных асаблівасцях.

Прысутнасць у жывапісным палатне, графічным лісце, скульптурнай кампазіцыі нейкіх атрыбутаў накшталт машын, высотных будынкаў, высакавольтных ліній — аўтаматычна ставіць іх у разрад твораў пра сучаснасць. І іншы раз, зыходзячы з гэтага прынцыпу, нават слабыя работы, але багата аздобленыя «сучаснай» атрыбутыкай ідуць па зялёнай вуліцы таму толькі, што яны быццам бы пра сучаснасць.

Нешта падобнае адбываецца і з сучаснікам. За апошнія гады ў практыцы нашага мастацтва выпрацаваўся нейкі сярэдні тыпаж сучасніка. Ён абавязкова павінен быць маладым, абавязкова з усмешкай, абавязкова з дэталямі, якія расказваюць пра яго прафесію.

Сутыкаючыся з такім героем, члены выстаўкомаў, як правіла, паціскаючы плячыма, не вельмі ўпэўнена кажуць:

— Тэма... Сучаснік...

І прымаюць работу. Але хіба толькі гэтымі чыста знешнімі, павярхоўнымі прыкметамі характарызуецца такая вялікая і складаная тэма, як «Сучаснасць»?

Хіба не пра сучаснасць і не пра сучасніка расказвае нацюрморт, у якім у пакарэжанай артылерыйскай гільзе галінка арабіны?

А хіба не нашы сучаснікі вось гэтыя людзі, што выйшлі ў маладую рунь і задумаліся пра сваіх загінуўшых тут блізкіх, сяброў, пра сваіх дзяцей, пра хлеб, пра мір?

Можа гэта якраз яны, сёння пасталелыя, пасівелыя, жаніхом і нявестай ідуць па партызанскім лагеры альбо ў заснежаным полі сваім целам прыкрываюць толькі што нараджанае дзіця?

Не, сучаснасць нельга вызначыць па знешніх атрыбутах і па ўзросце герояў. Сучаснасць твора перш за ўсё вызначаюць тыя праблемы і пачуцці, якія ўзнімае ў ім мастак, пра якія намагаецца расказаць нам. Калі яны адпавядаюць тым праблемам і пачуццям, якімі жыве грамадства і кожны яго член — твор можна лічыць сучасным, калі не — ніякія супермадэрновыя атрыбуты не ўратуюць становішча і не закамуфліруюць душэўную халоднасць, бессаромнае рамесніцтва, дрымучае мяшчанства.

Так, Вялікая Айчынная вайна скончылася амаль чвэрць стагоддзя назад. Але раны яе не загаіліся. Яшчэ і сёння цяжка знайсці на Беларусі сям'ю, з якой вайна б не вырвала чалавека.

Памяць пра іх жыве ў сэрцах кожнага!

Ці ж можна, ці ж справядліва твор мастацтва, які расказвае пра гэтую ўсенародную памяць, пра гэты ўсенародны боль, паставіць паза межамі надзённага, назваўшы несучасным?!

Відаць, не памылюся, калі скажу, што ў тым і сіла, у тым і значнасць беларускага выяўленчага мастацтва, што яно паслядоўна, глыбока, на высокім прафесійным узроўні распрацоўвае невычарпальную тэму гераізму народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

Зразумела, што беларускія мастакі ствараюць і радасныя, мажорныя творы. Творы, прасякнутыя аптымізмам і жыццялюбствам. Яны зусім не пахмурныя песімісты, якія не заўважаюць прыгажосці мірнага жыцця, не бачаць, як шмат створана цудоўнага на абароненай ад карычневай чумы роднай зямлі.

Яны ўсё гэта бачаць. І прысвячаюць гэтаму выдатныя творы мастацтва, прасякнутыя радасцю, светам, аптымізмам.

Ну, а калі, нават у самым разгары свята, раптам прагучыць шчымліва-трывожная нота і аддасца ў сэрцы незагойным болем — што ж, гэта не віна беларускіх мастакоў, гэта бяда ўсяго беларускага народа.

Канечне, гаворачы пра абмеркаванне выстаўкі можна было б падрабязней спыніцца і на іншых кірунках гаворкі, якая там вялася, паўтарыць ацэнкі дадзеныя тым ці іншым творам.

Але я наўмысна не раблю гэтага.

Гаворка аб праблемах нашага сённяшняга мастацкага працэсу, для якой гэтая выстаўка дае вельмі шмат матэрыялу, толькі-толькі набірае сілу.

У ёй прымуць удзел не толькі беларускія крытыкі і мастацтвазнаўцы, але і крытыкі з Масквы, Малдавіі і іншых братніх рэспублік. У тым ліку, відаць, і ўдзельнікі абмеркавання, тыя што падзяліліся сваімі думкамі аб беларускім і малдаўскім мастацтве з трыбуны пашыранага сакратарыята Саюза мастакоў СССР, на якім абмяроўваліся вынікі выстаўкі.

Таму я і спыніўся толькі на некаторых момантах абмеркавання, якія выклікалі найбольш пільную патрэбу паставіць кропкі над «і».

А. БЕЛАВУСАЎ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва».

Раіса КУДРЭВІЧ. Рудабельская рэспубліка.

З пошты ЛіМа

МЕЛОДЫІ СІНЕАЗЁРНАГА КРАЮ

НЯДАЎНА завітаў у Прыкарпацце, ў слаўны працоўны горад Драгобыч Беларускі дзяржаўны народны хор пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Генадзя Цітовіча. Зразумела, што канцэрт праслаўленага калектыўнага прапагандыста беларускага фальклору — гэта значная падзея ў мастацкім жыцці горада. Гледачы, якія з захапленнем віталі кожны нумар канцэртнай праграмы, атрымалі вялікае эстэтычнае задавальненне, а мы, музыканты, — нямала карысці і ахвоты да далейшай мастацкай працы і многа чаму навучыліся.

Першая прывітальная песня — «Добры вечар» (музыка Г. Цітовіча, словы А. Русака) захапіла драгабычан. А далей госці з сінеазёрнага краю прадэманстравалі сапраўды мастацкае выкананне беларускіх народных песень, танцаў і жанрава-бытавых сцэнак. Самабытнасць і непаўторнасць народных мелодый суайчыннікаў Янкі Купалы гучала ў кожнай песні, была гэта лірычна-сумная «Што ж ты мне сэрца параніў?», ці героіка-эпічная «Балада аб партызанцы Галіне», ці лірычна-бытавыя «Жавароначкі, прыляціце» і «Там, каля млына», ці, нарэшце, нізка жартоўных песень. У жартоўных, між іншым, хор дасягнуў такіх надзвычайных ілюстрацыйна-гукавых эфектаў, якіх нам на Украіне, шчыра кажучы, яшчэ не даводзілася чуць ні ў аднаго з нашых творчых калектываў.

Захапілі слухачоў і выдатныя салісты хору. Асабліва заслужаная артыстка БССР Марыя Адамейка, у якой глыбокае разуменне прыроды народнай песні спалучаецца з цудоўнай манерай выканання і пераканаўчай інтэрпрэтацыяй.

З прыемнасцю хочацца адзначыць, што беларускія кампазітары, як відаць з праграмы канцэрта, у сваёй творчасці з любоўю ставяцца да песеннага арсеналу свайго народа і ўдзяляюць яму належную ўвагу. Пры гэтым яны ўмела падыходзяць да такой важнай справы, як апрацоўка народнай песні, зберагаючы ў ёй нацыянальны каларыт, узнімаючы яе да прафесійнага ўзроўню. Заслугоўваюць падзякі за такую высакародную працу кампазітары К. Паплаўскі, М. Корсак, Л. Смялкоўскі і іншыя аўтары апрацовак, а больш за ўсё — мастацкі кіраўнік хору Г. Цітовіч, які, дарэчы, юнаком захапляўся нашым Ф. Колесам і яго запісамі беларускіх і ўкраінскіх народных песень, зробленымі на Палессі.

Не менш яркай была і харэаграфічная частка праграмы. Пастаноўшчыкі танцаў праявілі многа артыстычнай вынаходлівасці ў такіх абрадава-бытавых нумарах, як «Заручыны» і «Зімовыя гульні», надаючы ім сюжэтнасць і зберагаючы этнаграфічны характар. Праўда, танцавальная група хору не абмяжоўваецца адной стылявой манерай, палітра ў яе багатая.

Найвышэйшай пахвалы заслугоўваюць вельмі яркія і з густам выкананыя народныя касцюмы калектыву.

Што да аркестравай групы, дык яе, на нашу думку, варта было б, па-першае, дапоўніць разнастайнымі беларускімі народнымі інструментамі, а па-другое, эпізадычна даручыць ёй выступаць не толькі ў ролі суправаджальніка. Аднак нават і ў цяперашнім складзе аркестр са сваімі заданнямі спраўляецца вельмі добра.

І яшчэ адно наша меркаванне (можа, яно і суб'ектыўнае з-за нашага няведання беларускай народнай манеры выканання). Нам здаецца, што варта было б гучанне суправаджальнай і альтовай партый хору наблізіць трохі да акадэмічнасці, як гэта робіцца ў мужчынскай групе хору.

Канцэрт Беларускага народнага хору ў Драгобычы ўспрымаўся як свята сапраўднага мастацтва. Дык часцей прыязджайце да нас, дарагія браты-беларусы!

Сцяпан СТАЛЬМАШЧУК,
галоўны дырыжор Драгобыцкага мужчынскага хору «Бескід», дацэнт Драгобыцкага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя І. Франка.

АДНАГО ЛЁСУ

Уважліва аглядаюць наведвальнікі Дамачаўскай бібліятэкі стэнд, які расказвае пра лёс вядомага ўкраінскага пісьменніка Аляксандра Гаўрылюка. Чаму менавіта да яго жыцця і творчасці праяўлена тут такая ўвага? Адказ просты: Аляксандр Гаўрылюк нарадзіўся ў суседняй вёсцы, у Забалоцці (цяпер яна на тэрыторыі ПНР).

Знаёмішся са стэндам і даведваешся, якім цяжкім і цудоўным было трыццацігадовае жыццё гэтага чыстага, душэўнага чалавека. Тыя, хто прачытаў кнігі А. Гаўрылюка «Выбранае», «Пісьмы з Бярозы», даведваюцца, што яны аўтабіяграфічныя, што Гаўрылюк — аднаго лёсу з Юліусам Фучыкам, Мусой Джалілем.

На жаль, работнікам бібліятэкі не ўдалося прадставіць на стэндзе ўсё напісанае пісьменнікам. Ды гэта і немагчыма: прапаў рукапіс вялікага рамана «Саўка вучыцца рэвалюцыі», не дайшлі да нас многія яго вершы.

У Дамачаве многія асабіста ведалі пісьменніка. Яго таварыш па падполлі — цяпер персанальны пенсіянер Мікіта Іванавіч Меляшчук. Тут прайшлі яны першую школу жыцця, тут у 1929 годзе, напярэдадні 1 Мая, былі арыштаваны.

Праз некалькі месяцаў Гаўрылюку ўдалося пераслаць у Львоў напісаны ім у турме артыкул «Бывайце». Артыкул быў апублікаваны ў часопісе «Вікна». З таго часу Аляксандр Гаўрылюк пачаў рэгулярна друкавацца ў часопісах і газетах.

Памятаюць пісьменніка і ў Леплеўцы. У час паўстання ў гэтай вёсцы ў 1933 годзе ён умела кіраваў падпольным райкомам партыі, здолеў з групай таварышаў пазбегнуць арышту, каб працягваць барацьбу.

З вялікай любоўю ўспамінае паэта заслужаны настаўнік БССР Канстанцін Лявонцьевіч Грабайла, якому давялося разам з Гаўрылюком дзяліць турэмны хлеб у Лукішках.

Восенню 1939 года Аляксандр Гаўрылюк напісаў сваёй сястры ў Маскву: «Не ведаю, як пісаць табе цяпер: ці цэлы летапіс, ці аповесць, у пісьме неяк не ўкладваецца ўсё гэта, нават маленькае, прыватнае на фоне вялікіх, велічных, выдатных гістарычных падзей нельга расказаць, не лезе неяк у пісьмо. Бо апошнія мае пісьмы — або пісьмы пра мяне — адно горш за другое, нягледзячы на лейтматыў бадзёрасці, якім я сам сябе падтрымліваў... З 1929 года — 14 судовых працэсаў і турэмных зняволенняў, 4 разы — катаванні ў ахове, не лічачы Бярозы, і з кожным годам усё горш: да канца даходзіла, да знішчэння. І вось цяпер я пішу табе пісьмо — грамадзянін Савецкага Саюза, чалавек з ажыццёўленымі самымі вялікімі марамі».

У тыя памятныя асеннія дні Гаўрылюк быў увесь у рабоце. З яго дапамогай у Забалоцці, Леплеўцы, суседніх вёсках пачалі адкрывацца школы, першыя ачагі культуры, бальніцы. Не суджана было новым палымяным радкам артыкулаў, паэм камуніста-патрыёта прагрымець у цяжкі для Айчыны час. Ён загінуў 22 чэрвеня 1941 года — у першы дзень вайны — ад фашысцкай бомбы. Але памяць пра свайго земляка свята берагуць жыхары прыбужскага краю.

Б. АРКАДЗЬЕЎ.

Віктар ЯРАЦ

ЦВІЦЕ МІНДАЛЬ

Каторы год —
нікто не знае —
зацвіў у Грузіі міндаль...
Ружова-белай стала даль,
нібыта выпаў снег над краем.
А свет — задумлівы і строгі,
а свет — не міндалёвы цвет,
і ў ім даўно жывуць трывогі,
і разыходзяцца дарогі
людскіх і радасцей, і бед.

ГРУЗІЯ

Не разгайданай штормам
шырынёй,
а майскімі праменнямі
сагрэтае,
мяне сустрэла мора цішынёй,
апетае вятрамі і паэтамі.

Лагоднае, не спала, а маўчала,
загадкі захаваўшы ў глыбіні,
Нібы калыскі, лёгка калыхала
асветленыя небам караблі.

Яно плыло, шліфуючы
каменьчык,
яно жыло, не лічачы хвілін,
жыццём крыніц і незнаёмых
рэчак,
і тысяч безназоўных ручаін.

Яно было і продкам,
і нашчадкам,
напоўненае сілаю зямной,
яно было працягам і пачаткам,
і ўсё-такі было—самім сабой.

Галіна
КАРЖАНЕЎСКАЯ

ЖАНЧЫНЕ

Ні змена бед, ні ўлада год
Цябе сагнуць не мелі сілы.
У сабе усіх мужчын насіла,
А нараджала для чаго?
Для барацьбы і перамог?
Для долі слаўнае якое?
Дарма ўглядалася ў ікону —
Не абяцаў збавення бог.
Спазналі смак жаночых слёз
Маленства босае і сталасць,
І быў да болю аднастайны
Сынам прадвызначаны лёс:
У зямлі спагадлівую плоць
Зярняты кідаць
ці ад хаты
Нясці у горад, фабрыкантам,
І мазалі, і маладосць.
Табе маёй павагі верш
І роздум мой. Сцвярджаць
пасмею
Што рэвалюцыі ідэя
У мацярок саспела перш...

●

Яшчэ прадбачана нямнога.
Яшчэ з-пад роздуму сівога
Узыходзяць парасткі страсцей.
Яшчэ юнацтва у вачах
Цвіце, і стома не гняце.
Істота адмаўляе страх
Перад нявызначаным лёсам,
Перад спакоем безгалосым,
Перад усім, што не прыйшло,
Што змрок на погляд пакладзе,
Што ўпіша зморшчынку
ў чало...
Ва мне жыве наступны дзень—
Нядоўгачасны і бязмежны.
Ён ад мяне адной залежыць.
Ва мне жыве наступны дзень!

●

Нішто не выпадкова —
Ні ростань, ні сустрэча,
Ні шчырая размова...
Не замінала словам
Адушаўлёнасць рэчаў:
Тых сцен, што слухаць рады,
Акон, што бачаць многа,
Адросткаў на паўхаты
(Магутны быў сахаты!)
Карычневага рога.
Пакутліва, паволі
Я веру здабывала
У нас, у нашу долю.
Упалі промні долу,
Як напамінак: мала
Дае нам часу вечар.
Цень развітання ў хаце.
Самотней твар хлапечы,
І ўсе адразу рэчы
Адушаўлёнасць трацяць...

●

Дарога — як выратаванне.
За кіламетрам кіламетр,
І з кожнай хвіляй больш
прыкмет
Маёй свабоды. Толькі здані
Нядаўніх схільнасцей і звычак
Бягуць за мною наўздагон,
Здзіўляюць коратка, як сон
Незразумела маляўнічы.
Дарожны вецер чыста выцер,
Што ў сэрца ўпісана тугой.
Для шчасця досыць аднаго:
Я напярэдадні адкрыццяў!
І новы край мяне запоўніў,
Абшар нябачаны працяў.
І столькі сэнсу у жыцця,
Нібы яго пачатак сёння.

●

Я думала:
шчасце — знаходка.
Я думала:
шчасце — выпадак.
Я думала: шчасце знянацку
Сабе выбірае шчасліўчыка...
Ажно памылялася!
Шчасце
Гадамі ва мне выспявала,
Злівалася з кропель усмешак,
Чысцела ў пакутах. Чысцее
Вось гэтак вада ў крыніцы,
Прайшоўшы зямлю наскрозь...

В. Ярац.

Г. Каржанеўская.

В. Мурашкін.

У. Някляеў.

Л. Аноп.

І. Лашутка.

Віктар МУРАШКІН

ЧАРАДА

I.

Яшчэ нямнога колераў,
адценняў
Між небам
і зялёнаю зямлёй...
Хоць сакавік і лічыцца
вясеннім,
Я нарадзіўся позняю зімой.
Як млечным шляхам
санны след азначаны,
Бальшак шырокі
праз жыццё вядзе...
З даверліваю прагаю юначай
Я за цяплом
цягнуўся да людзей.

II.

Перад вясноваю карцінай,
Жыцця спыніўшы ясны міг,
Зачараваны і наіўны,
У адкрыцці сваім
зацiх
І незвычайнага чакаеш...
Чаго? —
не ведаеш і сам.
Пакорліва ў вясну ўступаеш,
Як прашчур твой —
у боскі храм.

III.

Ліпень.
Ліпне ліповае лісце.
На пражытым —
развагі пячаць.
Так і хочацца, любая,
выйсці
Незабыўныя дні пашукаць.
Лета тонкія ўзоры вяжа,
Лёгка тчэцца туману канва...
Спелы колас задумаўся:
цяжка! —
Час жніва.

IV.

Цяпер — бывай!
І больш надзей няма.
Зялёны выган здраталі коні.
А восень, дзіўная,
згарэла задарма
У полымі рабін тугіх
сягоння.
Ах, восень, восень!
Я твой верны сын,
Ніяк не мог табой
налюбавацца...
Каб мог згарэць у полымі
рабін,
Пасля штогод нанова
нараджацца!

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

СПОВЕДЗЬ

Не мець
Ні багацця, ні славы,
Ні нават бяссмерця...
Мець толькі высокае права
Быць зернем у коласе,
Крышталем у солі,
Кропляю у крыві
Радзімы маёй —
Беларусі.

У САМАЛЁЦЕ

Адчую сутаргу, што павяла
крыло
Над родным возерам
у пералётнай птушкі,
У бестурботнай птушкі-
весялушкі,
Якую ў дальні вырай павяло.

І здасца, што ад дзедавай
страхі
Шугае самалёт,
І ўзорваюць не крылы, а плугі
У небе воблакі тугія.

Леанід АНОП

●

Яшчэ смалою пахнуць
сцены,
У вокнах незашклёных вецер,
І сад не кліча кволым веццем,
І двор пусты,
Нібыта сцэна.
Яшчэ па вымытай падлозе
Нага і кроку не ступала,
А хата,
Хата сустракала
Лістком зялёным
На парозе.
А за сцяной —
Адразу поле,
З раллі там
Цягне рукі жыта.
А за сцяною —
Ельнік сонны.
У хаце рэчы шчэ не ўсе.
А мама:
— Справім пакрысе...
Тут мама гаспадыня сёння!
Пячэцца хлеб — а як жа,
свята! —
Касы абломак
Бацька выняў
І на падмурку новым вывеў
Год нараджэння нашай хаты.

●

Каго вініць у тым,
што новы
Пражыты дзень не так,
як трэба...
Пустыя справы,
рухі,
словы,
...і луста з'едзенага хлеба.

Іван ЛАШУТКА

●

Я часта думаю,
Адкуль такая сіла
Мяне зраднілá з гэтаю зямлёй,
Яе красой трывожнай паланіла,
У сэрцы захавала непакой?

Настане час і сэрца перастане
Лічыць імгненні радасці
зямной,
Я ўсё пакіну тут без наракання,
Сыпніце жыта жменьку ўслед
за мной.

●

Цічым летам рэха адгукнецца,
Прадчуваннем ранняе смугі.
Наракі трывогу ў нашы сэрцы
Лістапада жоўтыя лугі.
І калі над белаю раўнінай
Восень памахае мне крылом —
Не цябе, а песню жураўліную
Правяду далёка за сяло...

●

Адзінока бацьку, адзінока.
Дождж імжыць асенні
на дварэ.
Сын жыве у горадзе далёка —
Глухне дом без часу, без пары.

Цяжкіх дум балючая трывога
Будзіць сны старога уначы:
Дзе ж прагледзеў сына
дарагога
І не змог для дому зберагчы?

Можа, летам — спаленым,
галодным,
Калі з рук валілася каса,
Пад блакітам бацькаўшчыны
роднай
Зблякла нівы мілая краса?

Чула сэрца бацькі і хацела
У знямозе сына падтрымаць...
Не сумеў... І ў хаце апусцелай
Аднаму чакаць і сумаваць.

Зноў вятры сцюдзёныя
падзьмулі.
Зжоўклым лісцем студню
прымяло.
Хоць бы ўнук Міхаська
да дзядулі
Не забыў сцяжынку у сяло.

УДАЧЫ ТАБЕ, «РАВЕСНІК»

«ДОБРЫ ДЗЕНЬ, Равеснік! Ты нават уявіць сабе не можаш, як мне падабаюцца твае пасяджэнні. Заўсёды хацела б быць з табой. На маю думку, асабліва ўдалыя старонкі, звязаныя з пытаннямі і адказамі. Як гэта здарова — чуць думкі іншых!»— піша работніца завода «Гандальмаш» Міра Лушынская. А вось радкі з пісьма студэнтаў 81-й групы тэхналагічнага тэхнікума: «Дарагі Равеснік! Хутка мы паедзем на 8-месячную практыку. І далёка ад дома мы будзем успамінаць твае вечары і дыспуты. Удачы табе, Равеснік!»

Падобных пісем у адрас Баранавіцкага гарадскога дома культуры і гаркома камсамола прыходзіць нямала, хаця працоўны стаж маладзёжнага клуба «Равеснік» невялікі. Крыху больш года.

Калісьці на вечарах у гарадскім доме культуры зала пуставала. Гарком камсамола сабраў камсамольскі актыў культработнікаў, творчую моладзь. Параіліся, вырашылі стварыць маладзёжны клуб.

Да першых заняткаў рыхтаваліся асабліва старанна, ведаючы, што яны вырашаць, быць або не быць клубу.

Выбралі савет. У яго ўвайшлі канструктар завода «Гандальмаш» Ала Баранава, выкладчык музычнай школы Ларыса Лебедзева, метадыст гарадскога дома культуры Жана Куліш, студэнтка тэхналагічнага тэхнікума Таіса Зуева, механік швейнай фабрыкі Уладзімір Пабягайла, інструктар і сакратар гаркома камсамола Ніна Пацейка і Мікалай Назарэнка—усе людзі ініцыятыўныя і дзелавыя.

Вядучыя Ніна Пацейка і Сяргей Стрыжоў—старэйшыя ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці. Яны нязменныя вядучыя маладзёжных кафэ і КВЗ. Энергічная, таварыская (а работа інструктара гаркома камсамола і патрабуе менавіта такіх якасцей), Ніна такая ж і на сцэне. Думаецца, невыпадкова ініцыятары стварэння клуба сталі яго вядучымі. Камсамольскія работнікі добра ведаюць запатрабаванні моладзі, любяць клубную работу. Яны змаглі задаць тон усяму вечару. І размова аб каханні і дружбе, і віктарына, і выступленне інструментальнага ансамбля дома культуры — усё гэта было цікавым, яркім, выклікала роздум, пытанні, пісьмы. Пісем пасля тых першых заняткаў было вельмі многа.

Кожныя заняткі збіраюць цяпер так многа ўдзельнікаў і гледачоў, што зала на 800 месц здаецца цеснай.

«Наш рапарт — форуму камуністаў» — пад такой назвай прайшло сакавіцкае пасяджэнне. Звычайна афармленне залы вельмі сціплае. Але сёння прысутным кідаецца ў вочы яркі, маляўнічы транспарант: «Рапартуем XXIV з'езду КПСС». Многа кветак. На падлозе дывановая дарожка. На сцэне сталы для гасцей. Падстаўкі для сцягоў. На пасяджэнне запрошаны рабочыя перадавых прадпрыемстваў. Пад мелодыю «Марша камуністычных брыгад» яны ўносяць сцягі, здаюць рапарты. Ім павязваюць узнагародныя стужкі. Піянеры ўручаюць кветкі.

Перад прысутнымі выступілі дэлегаты XXIV з'езда КПСС— прадзільшчыца баваўнянага камбіната Валянціна Булава і дэлегат XXVII з'езда КПБ сакратар гаркома партыі Валянціна Сувалава. Расказ аб слаўных справах камсамоліі камбіната дапаўняецца аматарскім фільмам пра яго.

Вечар «Наш рапарт — форуму камуністаў» закончыўся канцэртнай праграмай. Асобныя нумары прысвячаліся перадавікам вытворчасці, брыгадзе або цэху.

Выступіць у «Равесніку» — гонар для кожнага мастацкага калектыву. На пасяджэннях маладзёжнага клуба пабывалі многія з іх. Але асаблівы поспех выпаў на долю танцавальнага ансамбля гарадскога дома культуры «Юрачка».

Малады калектыў нядаўна пабываў у гастрольнай паездцы па Чэхаславакіі, прыняў удзел у Міжнародным фестывалі фальклорнага танца.

Паспяхова прайшоў конкурс песні «Вясновая мазаіка», у якім прынялі ўдзел лепшыя салісты ансамбляў горада. Гледачам раздалі анкету, так што кожны мог як бы ўдзельнічаць у журы.

Удалая знаходка клуба — інтэрв'ю ў зале. Яно павышае актыўнасць, надае размове жывы і непасрэдны характар. Савет клуба часта прыбягае да гэтага прыёму.

Апытанне гледачоў — пісьмовае і вуснае —дапамагае ў выбары тэматычкі. Перыядычна адна са старочак клуба прысвячаецца агляду пісьмаў. Чапрыклад, студэнты тэхнікума лёгкай прамысловасці прапанавалі клубу прыняць удзел у сусветнай кампаніі «Юнацтва выкрывае імперыялізм».

«Няхай у барацьбе за мір прагучыць і наш голас», — так напісалі яны ў сваім пісьме.

Тое пасяджэнне прайшло асабліва цікава. Аб барацьбе моладзі за свае правы ў краінах капіталу, аб падзеях на Блізкім Усходзе расказаў лектар таварыства «Веды» А. Зенін. Сакратар гаркома камсамола Лілія Якімчык заклікала моладзь адпрацаваць на суботніку 23 кастрычніка. «Сродкі,— аб'явіла яна,—пойдуць у фонд дапамогі Дэмакратычнай Рэспубліцы В'етнам». І моладзь горада горача адгукнулася на заклік.

Традыцыйнымі сталі сустрэчы з цікавымі людзьмі, людзьмі розных узростаў і прафесій.

На пасяджэннях моладзь сустрэкалася з доктарам гістарычных навук, прафесарам БДУ А. Журавым, галоўным архітэктарам горада Л. Макарэвічам, прызёрам львоўскага конкурсу па мужчынскіх прычосках, майстрам-мадэльерам Лідзіяй Пекаш.

Між іншым, тэмы пасяджэнняў нараджаюцца самім жыццём.

Нядаўна з'явілася ў клуба новая пастаянная старонка «Саюз непарушны». Яна раскажа аб перамозе ленінскай нацыянальнай палітыкі, аб дасягненнях саюзных рэспублік.

«А ну, хлопцы!» — другая новая рубрыка клуба. Пад лозунгам «больш ведаць, больш умець» праводзяцца цікавыя, захапляючыя спаборніцтвы.

...Шырокія і рознабаковыя інтарэсы нашай моладзі. І складаючы план работы клуба моладзі, яго арганізатары ўключаюць у праграму сустрэчы з дзеячамі мастацтва і культуры, ударнікамі камуністычнай працы, мадэльерамі і касметолагамі, лектарамі і выкладчыкамі, самадзейнымі калектывамі, юрыстамі, паэтамі, артыстамі. А арсенал форм і метадаў культурна-асветнай работы багаты: выбірай, як кажуць, на свой густ.

Так у пастаянных пошуках расце, мужнее, самасцвярджаецца маладзёжны клуб.

Удачы табе, «Равеснік»!

Р. НАЛТАКЯН.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Леаніду ПРОКШУ — 60 гадоў

Споўнілася 60 гадоў Леаніду Прокшу. У прывітальным адрасе, які праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі паслала юбіляру, у прыватнасці, гаворыцца:

«Горача, з усёй сардэчнасцю віншуем Вас, нашага таварыша, пісьменніка і рэдактара, з 60-годдзем з дня Вашага нараджэння.

Літаратурную дзейнасць Вы распачалі, як і многія з нас, з работы ў газеце. Журналістам Вы працавалі ў перадваенныя гады, ваенным журналістам змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады вайны, журналісцкай рабоце прысвяцілі сябе ў пасляваенны час. Журналістыка і літаратурна-мастацкая творчасць знайшлі ў Вас удалае спалучэнне.

Зборнік нарысаў і апавяданняў «Источник красоты», зборнікі гумарыстычных апавяданняў і памфлетаў «Камедыянты», «Каб жылося-вялося», «След вядзе за мяжу», аповесці «Мальчик в больших башмаках», «Ці варта было жаніцца», фельетоны, гумарэскі, публіцыстычныя выступленні—усё гэта сведчанне Вашай творчай актыўнасці і сталасці.

Ваша творчасць глыбока сучасная, узнімае важныя надзённыя пытанні, вызначаецца партыйным падыходам да з'яў і падзей.

Мы ведаем Вас таксама як уважлівага, працавітага і чулага рэдактара, які значны час рэдагаваў газету «Голас Радзімы», а цяпер узначальвае рэдакцыйны калектыў «Літаратуры і мастацтва».

Свой 60-гадовы юбілей Вы сустракаеце ў росквіце творчых сіл. Жадаем Вам, дарагі Леанід Януаравіч, выдатнага настрою, новага творчага плёну».

Калектыў рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

У сувязі з маім 70-годдзем калегі па мастацтве, калектывы заводаў і калгасаў, навучальныя ўстановы, партыйныя і грамадскія арганізацыі прыслалі мне цёплыя словы віншавання. Дазвольце праз газету шчыра падзякаваць усім, хто прыслаў мне гэтыя словы.

Павел МАЛЧАНАЎ,
народны артыст СССР.

СЛОВА ПРА МАЛОДШАГА СЯБРА

КАЛІ Ў ТАБЕ ЖЫВЕ МАСТАК...

Пазванілі з рэдакцыі, прапанавалі напісаць пра каго-небудзь з маіх малодшых калег. Пойдзе, сказалі, у раздзеле, дзе пішуць майстры пра маладых. Падумаў і згадзіўся. І не толькі ад радасці, што залічылі ў майстры, але і таму, што сапраўды ад душы хочацца сказаць добрае слова ў адрас маладога нашага дыктара Святланы Руткоўскай.

На пачатку сакавіка ў Мінску, у Доме радыё, быў праведзены конкурс-набор у студыю дыктараў. Заяў было многа. Вядома, пераважна — ад дзяўчат.

Яшчэ да пачатку конкурсу я выказаў думку, што першы тур можна было б правесці без... саміх удзельнікаў. Як? Па заявах.

Так, так! Па заявах абітурыентаў. І справа нават не ў арфаграфічных памылках, якіх у некаторых заявах было густавата. Але ж думкі, стыль!.. А стыль — гэта чалавек! Памятаеце? Стылістычна заявы былі надзвычай разнастайныя: ад інфантыльнага ясельнага лепятання да вычварнага красамоўства «высокага стылю»: «Я з самага ранняга дзяцінства марыла стаць дыктарам...», «Не ўяўляю свайго жыцця без мікрафона...» і г. д.

Так, стыль пісьма, манера размаўляць характарызуюць чалавека, адлюстроўваюць яго ўнутраны свет — багаты або прымітыўны. Вопыт, назіранні падказваюць мне, што амаль інтуітыўная, ад прыроды дадзеная здольнасць артыста, дыктара «ляпіць» фразу, адчуваць інтанацыйна - меладычны строй мовы, яе музыку цесна звязана з тым самым адчуваннем стылю, пра якое гаварыў трохі вышэй.

Святлана Руткоўская не пісала кранальных заяў аб тым, што, маўляў, «жыць магу толькі ў эфіры». Электрык тэзцяга разраду аднаго з мінскіх заводаў, вучаніца аматарскай студыі, яна прыйшла на конкурс тэледыктараў, пастаяла «ў чарзе» з іншымі прэтэндэнтамі на месца ў кадры, прайшла па конкурсе, ціха падзівілася гэтаму і пачала сваю сціплую, хаця і прыкметную (бо на экране ж!), працу ў якасці дыктара-практыканта Беларускага тэлебачання.

Ну, вядома, зорак з неба яна з першых дзён не хапала, а трохі пачакаць, пакуль навічок асвоіцца, хтосьці чамусьці не хацеў. І Руткоўскую... «знялі» з экрана. Дарэчы, цяпер, пасля таго, як Святлана Віктараўна, па запрашэнні той ці іншай рэдакцыі, вядзе чарговую тэлеперадачу, рэжысёры, рэдактары, дыктары, аператары і гледачы задаволена ўсміхаюцца: «Цудоўна! Малайчына! І выгляд прыемны, і чытае добра!» Але гэта — цяпер. А тады... Не зрабіўшыся зоркай тэлеэкрана, Руткоўская прыйшла на радыё. Тут да яе аднесліся ўважліва. Выявілася, што ў яе неблагі голас, добрая дыкцыя і некаторыя іншыя якасці, спалучэнне якіх у нас называюць радыёфанічнасцю (па аналогіі з фота- ці кінагенічнасцю).

Пачалася работа. Год за годам, крок за крокам падымалася Святлана па прыступках даволі стромкай лесвіцы дыктарскага майстэрства.

Не ўсё давалася лёгка, не ўсё ішло гладка. Зусім розныя па характары і накіраванасці тэксты часам гучалі ў Святланы аднолькава — манатонна, невыразна, нецікава. Здавалася б, усё правільна, зразумела, змест матэрыялу дыктар даносіць да слухача. Але не было яшчэ ў гэтым пытанні вастрыні думкі, эмацыянальнай напоўненасці, нарэшце, адрасу, калі кожны слухач пачынае верыць, што дыктар (а не радыё!) гаворыць (а не чытае!) менавіта для яго, грамадзяніна Н., і што менавіта яго, грамадзяніна Н., дыктар запрашае быць субяседнікам і хацеў бы бачыць у ім свайго аднадумца. Усё гэта, вядома, больш складана, чым можа здацца на першы погляд.

Этапным для Святланы можна лічыць перыяд, калі яе пачалі займаць у перадачах літаратурна-драматычнага вяшчання. Тых сродкаў, якімі яна абыходзілася раней, ужо не хапала. Давялося развіваць у сабе асновы анцёрскай тэхнікі. У сваю чаргу, чытанне вершаў, мастацкай прозы ўзбагаціла Руткоўскую як дыктара, пашырыла дыяпазон яе творчых магчымасцей. Чытанне вершаў ужо само па сабе трэніруе голас, шліфуе дыкцыю, выпрацоўвае ўнутраную гнуткасць. Работа над мастацкім матэрыялам выхоўвае эстэтычны густ, вучыць хутка (парадыйнаму) разбірацца ў характары, жанры твора, асаблівасцях аўтарскага стылю. Гэтаму, бясспрэчна, спрыяла і тое, што С. Руткоўская закончыла завочна тэатразнаўчае аддзяленне Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

Трэба аддаць належнае Руткоўскай — вопыт работы ў мастацкім вяшчанні яна з поспехам выкарыстоўвае ў сваёй асноўнай рабоце. Узбагаціўся арсенал выяўленчых сродкаў, вырасла тэхнічная «ўзброенасць», з'явілася ўпэўненасць і, як вынік, унутраная разняволенасць — якасць, вельмі важная ў нашай справе.

Ці то апошнія паведамленні, ці публіцыстычны артыкул, перадача для дзяцей, юнацтва, для работнікаў прамысловасці або сельскіх працаўнікоў, для воінаў Савецкай Арміі, музычны радыёнарыс — у кожным асобным выпадку Святлана Віктараўна шукае найбольш дакладную і пераканаўчую форму для выяўлення канкрэтнага зместу.

Звычайна вялікія па аб'ёме, важныя грамадска-палітычныя матэрыялы чытаюць высокакваліфікаваныя дыктары-мужчыны (дарэчы, ніколі не разумеў, чаму). Нядаўна С. Руткоўская паспяхова дэбютавала ў гэтым жанры.

Так, поспехі, несумненна, ёсць. Але ёсць і няўдачы, і пралікі. Ёсць над чым працаваць, што ватворчы пераадольваць у сабе. Пра гэта мы часта гаворым у сваім, дыктарскім асяроддзі. Але слухаючы Святлану зводдаль, пераконваешся: майстэрства яе сталее!

Магчыма, у гэтым артыкуле я ў нейкай ступені выказаў тое, што хацелася б бачыць у Руткоўскай і на што яна, відаць, здольная. Я свядома накінуў усё так, як напісалася, не стаў нічога перарабляць у разліку на тое, што гэты невялічкі «аванс» праз некаторы час стане для С. Руткоўскай асвоеным і пройдзеным этапам на шляху яе творчага станаўлення.

Ільля КУРГАН,
заслужаны артыст БССР.

ПЕРАЖЫЦЬ АСАБІСТА...

СПАЧАТКУ — невялікае адступленне. Амаль кожны раз пасля выступлення з рэцэнзіямі на кнігі таварышаў па пяру мне даводзіцца выслухоўваць ад знаёмых: маўляў, каго ты там адхвастаў ці расхваліў? Прызнаюся, што слухаць такое ніякавата, таму што ніколі не ставіш перад сабой задачу некага расхвальваць, а кагосьці лаяць. Мне думаецца, што рэцэнзіі пішуцца не для таго, каб «адзначыць», «звярнуць увагу», «пахваліць», «пакрытыкаваць», «разнесці ў пух і прах» і г. д., а для таго, каб разабрацца ў той складанай з'яве, якую ўяўляе сабой кніга паэзіі ці прозы.

Што значыць «разабрацца»? На маю думку, гэта азначае: выявіць наяўнасць (асабліва, калі гэта аўтар першай кнігі) пісьменніцкіх здольнасцей; вызначыць ступень іх рэалізацыі ў дадзенай кнізе; паспрабаваць намацаць стрыжнявыя моманты творчасці і тым самым параіць пісьменніку шлях яго далейшага развіцця. Усё гэта звернута як да чытача, так і да аўтара.

Узброіўшыся гэтымі пасылкамі, якія не прэтэндуюць на навізну, я і перайду да разгляду першай кнігі Нэлы Тулупавай «Станцыя надзей».

Узровень гэтай кнігі, мне здаецца, вышэйшы за той агульны ўзровень, які характарызуе «пятасную» серыю кніжак маладых паэтаў. Сказана гэта не для таго, каб прынізіць астатнія. Відаць, проста, Н. Тулупава аказалася больш вопытнай за іншых. У яе кнізе не даводзіцца вельмі доўга шукаць прыкмет паэтычных здольнасцей і вельмі часта засмучацца, натыкаючыся на няўмела ўжытыя словы, гвалтоўныя сінтаксічныя канструкцыі, лагічныя правалы і г. д. Вершы чытаюцца свабодна, на здаровым дыханні, а гэта ўжо зусім нямала для першай кнігі. За гэтым, несумненна, хаваецца ўпартая праца. А талент, хоць і не зводзіцца да працавітасці, але толькі з яе дапамогай ажыццяўляецца. Праўда, хацелася б указаць на неахайную ў многіх выпадках рыфмоўку («бабулі — туляцца», «зваў — ваяваць», «прыдумалі — думаю».

Што яшчэ даказвае наяўнасць у маладой паэтэсы творчых магчымасцей? Ну, скажам, добры зрок:

Маленькія ёлачкі,
Як зялёныя вожыкі,
Начапілі кляновае лісце...

Гэтак жа «рэчава» абмаляваны, напрыклад, і крыгаход («Зноў ударыў зялёны гром»), жыва адлюстравана асенняе ўвяданне («Бабіна лета») і г. д.

Пад сілу Н. Тулупавай і ўзнаўленне народных мелодый, імітацыя народнай лірыкі. «Імітацыя» — не ў дакор: фальклор і зараз можа служыць тым асялком, на якім адточваецца майстэрства паэта. «Кладка» Н. Тулупавай — паспяхова здадзены экзамен:

Кладка гнецца, кладка
гнецца,
— Намачу касу!
А хлапец стаіць, смяецца:
— Дай перанясу!
Кладка гнецца, кладка
гнецца,
Абдымі ямчэй...
— Эх, шкада, — Якім
смяецца, —
Вузенькі ручэй!

Але галоўнае заключаецца ў тым, што ў вершах Н. Тулупавай адчуваецца сапраўднасць душэўнага перажывання, праўда пачуцця. Без яго талент не талент. Што я маю на ўвазе? Ды вось хоць бы гэта — несумненнае, непрыдуманае:

Паспявай адказваць
на графы
Ды рыхтуй кожны дзень
даведкі.
Мала сейфа паперам,
шафы —
Пазаймалі ўсе табурэткі...

Вось — гнеў супраць паперак, з якімі лірычная гераіня павінна валаводзіцца, выконваючы свае ўрачэбныя абавязкі. Натуральны гнеў перарастае ў натуральны бунт:

...Згубіла галаву —
Якраз на вымову...
Замок стопудовы
на дзверы;
Згарайце, паперы!
Я на ўвесь дзень —
Да людзей!

Наіўна? Праставата? Канечне. Але можна чакаць, што з'явіцца нешта і няпростае, і ненаіўнае (дарэчы, яно ўжо і ёсць, і аб гэтым гаворка ніжэй).

Усё сказанае азначае: Н. Тулупава мае паэтычны талент. Як жа ён рэалізуецца ў гэтай кнізе? Яўна недастаткова. Аб гэтым трэба сказаць прама, сумленна, без акалічнасцей.

Многія (нават — вельмі многія) вершы кнігі «Станцыя надзей», пры ўсіх адзначаных вартасцях, як бы не належаць Н. Тулупавай, напісаны яны на тым «сярэднестатыстычным» узроўні, калі здаецца, што належаць яны ўсім наогул і нікому ў прыватнасці. У першую чаргу гэта адносіцца да такіх вершаў, як «На плошчы», «Не шукайце мяне...», «Песня пра партызанку», «Ты рукой пакратай...» — гэта значыць, да вершаў аб вайне.

Аб мінулай вайне паэзія будзе гаварыць яшчэ вельмі доўга. Але кожнае пакаленне будзе асэнсоўваць вайну па-іншаму, не так, як тое, якое непасрэдна яе перажыло. Н. Тулупава спрабуе ўзнавіць пачуцці менавіта непасрэдных удзельнікаў вайны. Асабістага пачатку ў такіх вершах няма, а без яго поспеху чакаць не даводзіцца.

Няўдачы падпільноўваюць Н. Тулупаву не толькі ў вершах аб вайне, але і наогул там, дзе яе прыцягвае значная, але асабіста для яе неарганічная, а таму і павярхоўна вырашаная тэма. Вось, скажам, паглядзела паэтэса на сцэне «Медэю» — аб гэтым верш, які пераказвае сюжэт Эўрыпіда; заўважыла па календары, што набліжаецца юбілейная дата, — піша верш аб Парыжскай камуне; аб жанчыне, якая заклікала да змагання; пакупалася ў Мінскім моры — у падзяку яму верш «Называюць зялёным», дзе той жа ўсеагульны, безаблічны падыход, які нічога новага чытачу не дае. Н. Тулупава яшчэ не адчула ўсёй сваёй істотай адзін з важнейшых законаў творчасці: абыякавасць да тэмы ніякімі фармальнымі хітрыкамі не схаваць, яна ўсё роўна вылезе напаверх, як шыла з мяшка.

Талент Н. Тулупавай, мне думаецца, такі, што ёй трэба дакрануцца душой і целам да таго, аб чым яна намервацца пісаць. Урач па прафесіі, яна прымае блізка да сэрца фізічныя пакуты людзей. Урач не можа не быць добрым псіхолагам, а ўсякі псіхолаг разбіраецца перш за ўсё ва ўласных адчуваннях. І адзін з лепшых вершаў Н. Тулупавай — «Сэрца» — таму і ўдаўся, што паэтэса здолела заглянуць у самую сябе:

Я сягоння цябе праверыла,
Чалавек паміраў ад пакут...
Я сягоння ў цябе
паверыла —
Мне накладвалі першай
жгут.
Я сама уколаў баялася,
Кволай звалі мяне
заўжды...
Каб не крыкнуць —
засмяялася
І адмовілася ад вады...
Чалавекам крыві шмат
страчана,
Вусны смага яму пячэ,
Тухнуць зрэнкі яго вачэй...
Дык, пульсуй, мая кроў
гарачая...

Могуць сказаць: па сутнасці, простае «тэхнічнае» апісанне акта донарства. Гэта і так, і не так. Ва ўсякім выпадку, аб гэтым яшчэ не пісалі. Па-другое, тут раскрыты і характар гераіні, якая пераадольвае і боль, і страх. А па-трэцяе — з гэтага «тэхнічнага» апісання выводзіцца паэтычная думка аб крэўнай роднасці людзей, і тое, што гераіня прыйшла да гэтай думкі такім вось адчувальным шляхам, надае ёй асаблівую пераканаўчасць:

Падганяю яе: «Струмень,
Напаўняй жа прасветы
вен,
З сэрца ў сэрца твой шлях
ляжыць —
Чалавек застанецца жыць».

Вельмі прыкметныя і вельмі прывабныя ў кнізе вершы пра каханне. Пра яго Н. Тулупава піша ахвотна, з захапленнем, весела і шчасліва, без якой бы там ні было шчарбінкі. Гераіня яе вершаў не манашка і не ханжа — яна актыўная, умее пастаяць за сябе, абараніць сваё каханне. Гераіня любоўнай лірыкі Н. Тулупавай можа і «адбрыць» языкастых хлопцаў («Галалёдзіца»), і захапіць нерашучага «ўздыхальніка» («Запомні мяне вясёлай»), але можа, забыўшы на крыўду, і адгукнуцца на прызыў, прычым ёй здаецца — добры псіхалагічны штрых, — што сварка і разлука цягнуцца ўжо вельмі даўно:

Маўчалі месяц,
Два... і год.
Вось-вось другі міне.
Ну і характар у яго, —
Як бы й няма мяне!
Які там год, які там год? —
Гадзіна ледзь прайшла,
Бягу сама на твой званок:
— Як бачыш, не змагла...

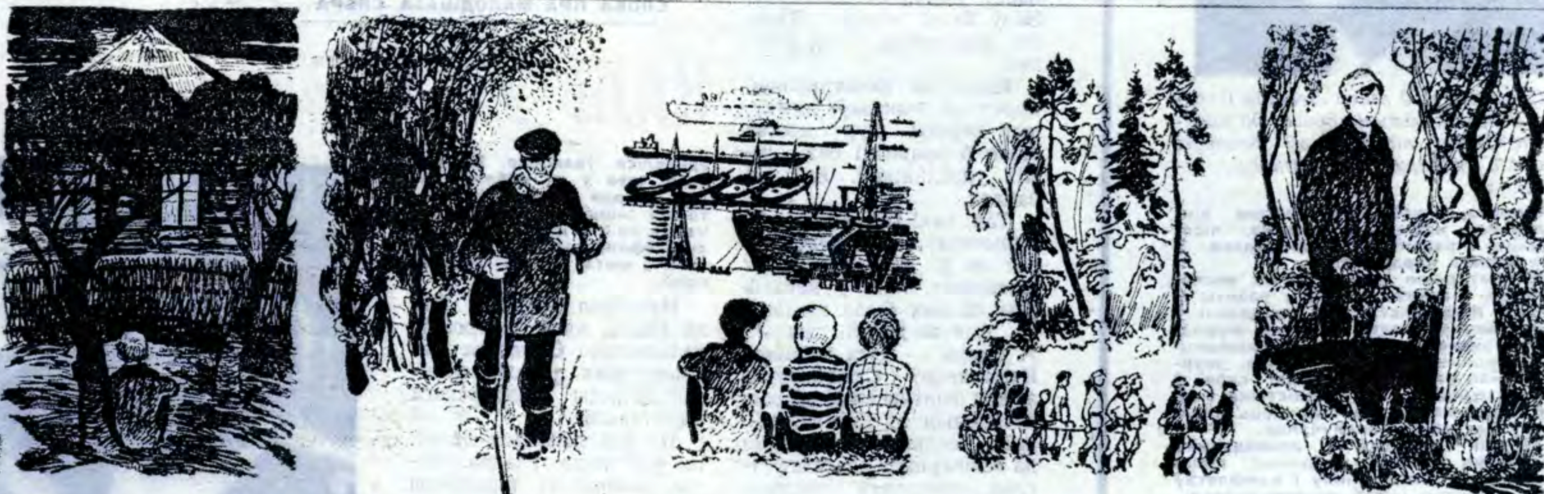
Даўно вядома, што вершы павінны гаварыць або пра зусім новае, або па-новаму аб старым. Але што можа быць у паэзіі новым? Сапраўды, у паэзіі ўжо было ўсё. Усё, апрача самога паэта, усё, апрача яго асобы, адзінай і непаўторнай. Вось і ў Н. Тулупавай: тыя вершы ўдаюцца, чытаюцца і ўспрымаюцца, у якіх адлюстравана нешта ад яе асобы.

А адсюль вывад: пакуль што паэтэса, відаць, павінна асэнсоўваць самую сябе і бліжэйшыя, але прылеглыя непасрэдна да яе ўчасткі жыцця, пісаць аб тым, што перажыта ёю асабіста. Пазней кругагляд вока і сэрца будзе пашырацца сам сабой, і па меры маральнага развіцця, набыцця прафесійнага вопыту маладая паэтэса здолее ўзняцца на вяршыню, адкуль убачыць значную частку свету наогул.

Фёдар ЯФІМАЎ.

Н. Тулупава. «Станцыя надзей». Першая кніга паэта. Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971.

НАВІНКІ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ

Малюнкі мастака В. Кандара да кнігі М. Кацюшэнкі «Першая восень», якая рыхтуецца да выпуску выдавецтвам «Беларусь».

СУСТРЭЧЫ НА ЛЯСНЫХ СЦЯЖЫНАХ

КІМ бы ні быў чалавек, якую б работу ні рабіў, якому б хобі ні аддаваў свой вольны час, ёсць адно, на чым пагаджаюцца густы ўсіх, на чым сыходзяцца ўсе схільнасці, — родная прырода. Цяжка ўявіць сабе чалавека, які б не захапіўся агністым полымем летняга світання, якога б не кранула вечаровая ціша надрэчнага лугу, сэрца якога б не супакоілася ў барвовым асеннім лесе. Задуменная дуброва і сцішанае лясное возера, светлы бярозавы гай і гаманкі лясны ручай, мядзяны сасновы бор і бяскрайні разлог жытнёвага поля... Ці не яны спрадвеку былі чалавечымі заступнікамі і лекарамі, ці не яны абуджалі ў яго душы паэзію, вучылі яго дабру і спагадзе? Не, яна зусім не бязмоўная і зусім не бядушная, родная прырода! Прыслухайцеся, прынюхайцеся, прыгледзьцеся — і вы пачуеце яе велічны і нязмоўчны гімн жыццю і прыгажосці, адчуеце настоены на травах, красках і лістах яе жыватворны водар, убачыце дзівоснае буйства яе фарбаў, колераў і адценняў. Прырода не аддзельна ад чалавека, як і чалавек не аддзельны ад яе. Чалавек, навучыўшыся падначальваць сабе яе сілу і багацце, пераўтвараючы непраходныя багны ў квітнеючыя палеткі, памнажаючы і ўдасканальваючы яе здабыткі, не забыў, не адкінуў сваёй пашаны і замілаванасці да яе. Мусіць, наадварот: чалавеку механізаванага урбанізаванага дваццатага стагоддзя яшчэ даражэйшымі сталі і ласкавая прахалода той задуменнай дубровы, і мядовы водар той надрэчнай лугавіны, і жыццядайны пошум таго мядзяна-сасновага бору.

Ну, а жывая прырода? У самым маленстве, з бабулінай казкі прыходзяць да нас добры, спагадлівы, цельпукаваты мядзведзь і даўгавухі, палахлівы заяц, хітрая ліса і прагны воўк, гаспадарлівы крот і запаслівая вавёрка, старанны лясны доктар дзяцел і «святая птушка» бусел. І, можа быць, менавіта сустрэчам з імі, насельнікамі нашых лясоў, балот і палёў, — тады, у далёкім маленстве, — абавязаны мы тым, што да самае старасці ўмее сёй-той з нас захаваць шчаслівую здольнасць здзіўляцца і захапляцца — зайздросную дзіцячую здольнасць!

Чалавек і прырода... Узаемаадносіны іх наколькі глыбокія, настолькі ж і складаныя. Чалавек прыходзіў да прыроды не толькі сябрам, але і ворагам — і тады паміралі лясы, вынішчаліся іх жывыя насельнікі, высыхалі рэкі. Так было і ў нас, так і дагэтуль ёсць у краінах капіталу. І добра, што на нашай зямлі тое адышло ў нябыт. Ахова роднай прыроды стала ў нас дзяржаўнай справай. Тое, як чалавек адносіцца да жывой і нежывой прыроды, стала ў нас, поруч з іншым, мерай ягонай чалавечай і грамадзянскай вартасці: калі чалавек, стрэўшы на ляснай сцяжыне аленіху з аляняткам, пацягнуўся не да стрэльбы, а да фотаапарата, можна смела, бадай што беспамылкова сцвярджаць — то добры чалавек! Ды, на жаль, надараюцца ў нас і выпадкі бяздумнага браканьерства, спажывецкіх адносін да красы і багацця роднай зямлі...

У нас ёсць закон аб ахове прыроды, існуе таварыства яе аматараў, сёлета пачаў выходзіць спецыяльны бюлетэнь «Родная прырода», мэты і задачы якога вызначаны ўжо самой назвай: выхаванне ў нашых людзей, дзяцей і дарослых, любві да прыроды. Гэтай жа мэце служыць і серыя кніг, якую, па рэкамендацыі Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды і рэспубліканскага савета Беларускага таварыства аховы прыроды, пачало выпускаць выдавецтва «Ураджай». Выйшла першая з кніг гэтай серыі — «Ляснымі сцяжынамі» А. Курскова. Чытаючы яе, я міжволі думаў пра тое, аб чым гаварыў у пачатку.

А. Курскоў — кандыдат біялагічных навук. Кніга яго нарадзілася ў выніку шматгадовых назіранняў за паводзінамі і звычкамі прадстаўнікоў жывёльнага свету Беларусі ў Бярэзінскім запаведніку, на азёрах Віцебшчыны, у пойменных дубровах Палесся і ў Белавежскай пушчы. Абсяг гэтых назіранняў надзвычай шырокі. «Чытач даведаецца, дзеля чаго разводзяць і ахоўваюць зуброў, карысць альбо шкоду прыносіць рыжая лісіца, добрая ці кепская маці зайчыха, чаму дзіцяняты аленяў, казулі і дзіка афарбаваны іначай, чым іх бацькі, ці ядавітая мядзяніка. У кнізе шмат цікавага пра жыццё лася, аленя, ваўка, барсука, крата, лясной соні. Дадзены адказы на пытанні: калі і адкуль да нас у Беларусь завезены і як прыжыліся звяры і птушкі-навасёлы, куды і чаго кажаны, як і птушкі, робяць вясной і восенню пералёты, дзе зімуюць жабы, яшчаркі і змеі, ці карыстаюцца совы радарамі».

Як бачым, ужо гэты анатацыйны пераказ зместу кнігі шмат гаворыць аб яе пазнавальнай вартасці. Але каштоўнасць кніжкі не толькі ў гэтым. Аўтар, расказваючы аб сваіх сустрэчах на лясных сцяжынах, апавядаючы пра той ці іншы выпадак, які дапамог яму разгадаць яшчэ адну таямніцу альбо загадку жывёльнага свету, поўным чынам гаворыць і пра сябе, выяўляе свае адносіны і дачыненні да жывой прыроды. І нам, чытачам, цікава пазнаёміцца і з ім самім — чалавекам няўрымслівым і апантаным, тонкім знаўцам і вялікім аматарам прыроды, бясконца ўлюбёным у яе прыгажосць, глыбока зацікаўленым у захаванні і памнажэнні яе багаццяў. Гэтая аўтарская ўлюбёнасць і захопленасць не застануцца, безумоўна, без адказу —

А. М. Курскоў. «Ляснымі сцяжынамі». На рускай мове. Выдавецтва «Ураджай», Мінск, 1972.

ШЫРМА, ЯКОГА МЫ ЛЮБІМ

Яго імя набывае значэнне амаль сімвалічнае. І невыпадкова. Рыгор Раманавіч Шырма з тых будаўнікоў нацыянальнай культуры, якія сваёй дзейнасцю і самой натурай няўрымслівага і паслядоўнага змагара за высокае музычнае мастацтва заслугоўваюць прызнанне самых шырокіх колаў грамадскасці. Варта толькі вымавіць «Шырма», як тысячы людзей адразу прыгадаюць беларускую песню, свае незабыўныя ўражанні, падумаюць пра край, аб якім так хораша сказаў паэт: «Ёсць яшчэ адзін куточак запаветны, дзе растуць, нібы грыбы, здаўна паэты... Там, дзе Свіцязь, там, дзе Прыпяць, і Ясельда, дзе танцуюць пад цымбалы на вяселлях; дзе жанчына, сінявокая і ласкавая, звонка чараўнічкамі палясківала» (П. Панчанка. «Край паэтаў»). Якіх пару месяцаў назад мы святкавалі дзень 80-годдзя Р. Шырмы і, перабраўшы ў памяці зробленае ім, яшчэ раз радасна здзіўляліся духоўнай шчодрасці і ідэйнай стойкасці Майстра. Так, яго можна назваць — Майстрам з вялікай літары.

Выдадзены нядаўна ў Ленінградзе на рускай мове нарыс яго жыцця і творчасці, прынамсі, паказвае Шырму такім усесаюзнаму чытачу. Кніжка называецца «Григорий Романович Ширма». Яе напісаў музыказнаўца І. Нісневіч. Першая вартасць нарыса — усхваляванасць, якая саграе старонкі, а яна ідзе ад захаплення аўтара асобай чалавека, мастака, музыканта, ад шчырай павагі да Р. Шырмы. Адчуваецца, што І. Нісневіч меў гутаркі з ім, быў слухачом безлічы канцэртных выступленняў шырмаўскіх калектываў, разам з Рыгорам Раманавічам працаваў у Саюзе кампазітараў БССР, быў яго спадарожнікам у вандраванні па рэспубліцы. Гэта надае многім звесткам, што прыводзіць аўтар, характар белетрызаваных пасведчанняў, запісаў, зробленых па непасрэдных уражаннях.

Невялікая па памеры кніжка, умоўна кажучы, разглядае Шырму «праз песню». З маленства яна была першай чараўніцай жыцця яго, ёй аддаў і аддае ён сваё чулае да хараства сэрца. І аўтар нарыса знаёміць чытача з Шырмам, абавязкова знаходзячы песеннае пацвярджэнне справядлівасці абранага героем шляху і кожнага кроку ў жыцці. Тут і тыя песні, што запалі некалі ў душу хлопчыка з-пад Пружан, і тыя, што ён сам збіраў і запісваў у народзе, пераходзячы з вёскі ў вёску, і тыя, якія ляцелі ў вырай з-пад яго дырыжорскай рукі кіраўніка харавых калектываў... І побач — даты, факты біяграфіі, падзеі вялікага грамадскага руху сучаснасці. І фігура Р. Шырмы паўстае жывой і канкрэтнай адначасова, упісанай у гісторыю народа і краіны.

Праўда, І. Нісневіч часта (мабыць, нават празмерна часта) спасылаецца на дакументы, пісьмы да Шырмы выдатных дзеячоў музыкі і літаратуры, на газетныя водгукі. Спачатку гэта нават насцярожвае, здаецца, нібы такая колькасць аўтарытэтных «падмацаванняў» мабілізуецца аўтарам з-за таго, што ён не верыць у пераканаўчасць сваго пяра. Але чытаеш сказанае або напісанае калісьці і зусім нядаўна А. Грачанінавым, Ю. Шапорыным, А. Фадзеевым, М. Танкам, В. Мурадэлі, М. Лужаніным, П. Панчанкам, Г. Цітовічам, гэтыя трапныя па думцы, вобразныя і эмацыянальна непасрэдныя выказванні аб Шырме, і здагадваешся, што аўтар нарыса не мог не прыводзіць іх. Па-першае, амаль кожная цытата з «чужых» артыкулаў або пісьмаў характарызуе нешта адметнае ў дзейнасці героя кніжкі: то як збіральніка песенных дыяментаў беларускага народа, то як стваральніка непаўторнай чысціні крыніцы — хору, ансамбля, капэлы, то як саюзніка кампазітараў, што прысвяцілі натхненне апрацоўкам фальклорных мелодый, то як грамадскага дзеяча шырокага профілю.

Такім чынам, нарыс паказвае Шырму ў творчых узаемасувязях з выдатнымі сучаснікамі. І музычная ніва, на якой ён праславіў сваё імя, — не ізаляваная ад усяго жыцця, а поле дзейнасці свядомага і сталага сына народа. Зборнікі фальклорных узораў, сабраныя і апрацаваныя Р. Шырмам, яго славутая харавая капэла як бы яшчэ і яшчэ раз даюць адказ на пытанне пра месца музыкі ў духоўным існаванні людзей. Бадай лепш за ўсё словамі гэта выказаў А. Луначарскі, калі гаварыў, што мастацтва наогул і музыка ў прыватнасці выражае пачуцці чалавека і арганізуе ўздзеянне зваротнае — ужо аформленага музыкай пачуцця на чалавека і на асяроддзе, з якога нарадзілася песня... Правільна зрабіў аўтар нарыса, калі паказаў, як мастацтва выдатнага беларускага музыканта высакародна і глыбока ўплывае на людзей. Разам з умела пабудаванай чыста біяграфічнай часткай такі расказ пра мастацтва мае не толькі пазнавальны сэнс, ён вучыць успрымаць і цаніць хараство, пачэрпнутае ў народных нетрах і вернутае народу на яшчэ больш высокім узроўні. Такому хараству і служыць Рыгор Раманавіч Шырма.

В. ІВІН.

І. Нісневіч. «Григорий Романович Ширма». Нарыс. Выдавецтва «Музыка». Ленінград, 1971.

ВЫЙШЛІ З ДРУКУ

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

С. Антонаў, С. Балхавіцін і інш. Партызанская крынічка. 2-е выданне. Літаратурная апрацоўка М. Шыбаліса. Мастак Б. Забораў. На рускай мове. 1972 г. 272 стар. Тыраж 100 000 экз. Цана 59 кап.

П. Броўка. Калі ласка. Вершы. Мастакі Ул. і М. Басалыгі. 1972 г. 280 стар. Тыраж 7000 экз. Цана 95 кап.

Я. Васілёнак. Апошні вагон. Аповесці і апавяданні. Мастак Л. Асецкі. На рускай мове. 1972 г. 432 стар. Тыраж 50 000 экз. Цана 92 кап.

В. Вітка. Праводзіны лета. Вершы. Мастак В. Бароўка. 1972 г. 160 стар. Тыраж 5 000 экз. Цана 68 кап.

У. Карпаў. Нямігі крывавыя берагі. Раман. Першая кніга з цыкла «На перавале стагоддзя». Мастак В. Шарангові. 1972 г. 480 стар. Тыраж 20 000 экз. Цана 1 руб. 8 кап.

А. Карпюк. След на зямлі. Скарбы і здабыткі маёй Гродзеншчыны. Мастак Ю. Кухараў. 1972 г. 112 стар. Тыраж 10000 экз. 17 кап.

Я. Купала. Алеся. Хлопчык і лётчык. Вершы. На рускай мове. Пераклад М. Ісакоўскага. Мастакі Ул. і М. Басалыгі. 1972 г. 16 стар. Тыраж 200 000 экз. Цана 10 кап.

Ул. Лебедзеў. Бітва нябачнага фронту. 1972 г. 120 стар. Тыраж 10 000 экз. Цана 25 кап.

С. Марцалеў. На шляхах будаўніцтва сацыялізма. Друк Беларусі ў 1926—1937 гг. Мастак А. Шэвераў. На рускай мове. 1972 г. 312 стар. Тыраж 3000 экз. Цана 1 руб. 34 кап.

Твой піянерскі гальштук. Зборнік вершаў. Складальнік В. Зуёнак. Мастак Ю. Кухараў. 1972 г. 40 стар. Тыраж 25 000 экз. Цана 19 кап.

А. Шашкоў. Спытай сваё сэрца. Раман. Мастак В. Варанецкі. 1972 г. 304 стар. Тыраж 14 000 экз. Цана 58 кап.

Эстрадныя песні. Зборнік. Мастацкай самадзейнасці. 1972 г. 56 стар. Тыраж 6 000 экз. Цана 45 кап.

яны абудзяць у душы чытача пачуццё любві і пашаны да ўсяго жывога на зямлі, выклікаць у яго жаданне і самому далучыцца да вялікай справы аховы красы і багацця роднага краю.

Кніга «Ляснымі сцяжынамі» знойдзе свайго чытача і па іншай прычыне. Выдадзена яна з вялікай любоўю: мае арыгінальны фармат, хораша, з густам аформлена мастаком М. Басалыгам, у ёй багата жывых, выразных фотаздымкаў, зробленым аўтарам і У. Бараноўскім.

На гэтым можна было б, бадай, і скончыць, калі б не адна акалічнасць. Кніжка А. Курскова, як я ўжо казаў, першая з запланаванай серыі выдавецтвам серыі кніг аб прыродзе. І пажадана, каб наступныя выданні гэтай серыі былі пазбаўлены недахопаў першай. А яны ў кніжцы «Ляснымі сцяжынамі» ёсць — няхай сабе дробныя, але ўсё ж прыкрыя.

У першым раздзеле кніжкі аўтар палічыў патрэбным расказаць пра тое, як ён ехаў з Масквы да месца сваёй будучай працы — у Белавежскую пушчу. Гаворачы аб сваёй радасці ад новага прызначэння, ён піша: «...мне хотелось остановить нескончаемый людской поток и крикнуть во весь голос: «Люди, задержитесь на минутку, порадуйтесь вместе со мною, ведь сегодня я еду в старейший заповедник Европы!» Словы гэтыя ў вуснах сталага, сур'ёзнага чалавека выклікаюць усмешку. Вось аўтар у Брэсце, любуецца яго зелянінай і ранішняй цішынёй. Далей чытаем: «Довольно комфортабельный автобус по асфальтированному шоссе покатил из Бреста в деревню Каменюки». Гэта ўжо горш, чым тая маскоўская — па-хлапечы наіўная і ненатуральная — радасць аўтара. Асабліва рэжа слых вось гэта: «довольно комфортабельный». Не загнаная сіўка-бурка, а аўтобус, ды яшчэ даволі камфартабельны!

Дробязь? Няхай сабе. Але вось іншае: «В XII веке Владимир Мономах охотился здесь на зубров и туров. В XIV веке в пуще охотились и одновременно готовились к походам литовские князья Гедимин (1320 г.), Ольгерд и Кейстут (1348 г.), Витольд (1382 г.), именовавший себя гродненским князем». Што азначаюць гады ў дужках — год нараджэння, пачатак княжання, смерці ці год палявання — невядома. У іншым месцы чытаем: «Осторожно, с ружьями наготове, мы спустились на дно балки...» Здаецца, на Беларусі ніколі не было «балок».

А вось прыклады звычайнай непісьменнасці: «Зимой переходят на питание корой осины, ивы и других деревьев», «о выпуске их сообщали по радио, печатали в газетах», «во время этих беспощадных схваток они наносят серьезные раны» (каму?) і г. д.

Зрэдзь часу аўтар, нібы губляючы ўпэўненасць у тым, што яго ўласны сціплы расказ не прывабіць чытачоў, пачынае яго ажыўляць. На жаль, робіць ён гэта, скажам шчыра, няўмела — падае свой расказ у выглядзе гаворкі з кім-небудзь. У выніку дыялогі гучаць ненатуральна, а субяседнікі аўтара выглядаюць надуманымі, нежывымі людзьмі. Зрэшты, яны і сапраўды ў большасці выпадкаў надуманыя: «молодая сотрудница нашего отдела», «девушка с бантиками на коротких косичках», «девушка, сидящая на одной из передних скамеек», «Вася, староста группы студентов» і г. д.

Шмат у кнізе і звычайных карэктарскіх памылак.

Выдавецтва «Ураджай» пачало добрую справу, прыступіўшы да выпуску серыі прыродазнаўчых кніг. Радуючыся гэтаму, усё ж хочацца сказаць: работнікі выдавецтва павінны больш клапаціцца і аб літаратурнай вартасці гэтых цікавых і безумоўна карысных выданняў.

М. ГІЛЬ.

ВЯСНОВАЯ РАПСОДЫЯ

Фота А. ЛАСМІНСКАГА.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

ГІСТОРЫК, ЭТНОГРАФ, ПЕДАГОГ

Беларускаму гісторыку і этнографу прафесару Адаму Іосіфавічу Залескаму споўнілася шэсцьдзесят гадоў. Сорак з іх аддадзена навуковай дзейнасці, астатнія — педагагічнай рабоце.

А. Залескі адным з першых у нас у рэспубліцы ўзняў праблему вывучэння і прапаганды сучасных савецкіх звычаяў, абрадаў і традыцый. У 1960 г. у Мінску выходзіць з друку яго брашура «Новыя звычаі і абрады ў наш быт» (сааўтар А. Іваноў). Пры яго актыўным удзеле на старонках «ЛіМа» была праведзена ў 1963—64 гг. вялікая дыскусія аб ролі, прызначэнні сучасных абрадаў і свят і іх месца ў сямейным і грамадскім побыце працоўных.

А. Залескі паставіў на навуковую аснову вывучэнне такой актуальнай праблемы, як рэлігійнасць і атэізм насельніцтва Беларусі. Гэтаму пытанню ён прысвяціў некалькі брашур і шмат артыкулаў. Пад непасрэдным навуковым кіраўніцтвам А. Залескага ў сектары этнаграфіі АН БССР была распрацавана калектыўная манаграфія «Беларусы», якая састаўной часткай увайшла ў саюзнае выданне серыі «Народы свету» (1964 г.).

Доўгі час—семнаццаць гадоў — узначальваў Адам Іосіфавіч сектар этнаграфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Адзінаццаць аспірантаў, навуковай працай якіх непасрэдна кіраваў А. Залескі, сталі кандыдатамі навук, некалькі рыхтуюцца да абароны дысертацый.

Адным з важных пытанняў беларускай этнаграфіі з'яўляецца гісторыя быту беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У гэтым напрамку працаваў і А. Залескі. Вынік працы—кніга «Быт беларускіх сялян у партызанскім краі».

А. Залескі абследаваў тэрыторыю Беларусі, сабраў матэрыял з тэрыторыі РСФСР і УССР, што часова знаходзілася пад акупацыяй, і выдаў больш грунтоўную манаграфію «В партизанских краях и зонах». У гэтым даследаванні, як і ў наступных кнігах «В тылу врага» і «Патриотический подвиг миллионов в тылу врага», аўтар аналізаваў жыццё і быт савецкіх людзей ва ўмовах барацьбы з гітлераўскімі акупантамі.

Зараз Адам Іосіфавіч узначальвае сектар збору і публікацыі дакументаў і гістарычных мемуараў Інстытута гісторыі АН БССР.

А. МЯЛЕШКА,
кандыдат гістарычных навук.

БАБУЛЬКА, НАВУЧЫ ТАНЦАВАЦЬ

Падыспань, кракавяк, мазурка — танцы, якімі захапляліся нашы бабулькі, пачынаюць сваё другое жыццё. Пра гэта сведчыць колькасць аматараў старадаўніх танцаў, якіх сабраў на мінулым тыдні Мінскі палац тэкстыльшчыкаў! Тры дні тут праходзіў рэспубліканскі конкурс на лепшае выкананне бальнага танца.

Больш за трыццаць пар з усіх абласцей Беларусі аспрэчвалі гонар быць першымі ў гэтым элегантным мастацтве. Журы ацэньвала не толькі бездакорнае выкананне танцавальных «па», але і ўменне трымаць сябе з партнёрам, элегантнасць. Перавага аддадзена мінчанам: Н. Сімхес і М. Біруну (першае месца), Л. Кац-Лазаравай і В. Кацу (другое месца), Н. Куляшовай і Б. Папову (трэцяе месца). Гэтыя тры пары, а таксама дыпламанты конкурсу муж і жонка Шалькевічы атрымалі права ўдзельнічаць ва Усесаюзным конкурсе бальнага танца, які адбудзецца ў ліпені ў Маскве.

Аб узрослых сімпатыях да бальнага танца сведчыць і другі конкурс, які праходзіў у тым жа палацы. Гэта конкурс на лепшы беларускі сучасны бальны танец.

Кожная вобласць паказала адзін-два танцы, створаныя харэографамі-аматарамі. Па ўмовах конкурсу новы танец павінен быў вызначацца арыгінальнай кампазіцыяй, быць насычаным элементамі беларускай народнай харэаграфіі і адпавядаць жанру.

Лепшым прызнаны танец «Мінскі веснавы», створаны метадыстам Палаца культуры прафсаюзаў Г. Трубкіным. Яму прысуджана трэцяя прэмія.

Сымон ХУРСІК

На семдзесят першым годзе жыцця памёр беларускі пісьменнік Сымон Аляксеевіч Хурсік.

С. А. Хурсік нарадзіўся ў вёсцы Спусцік, Пухавіцкага раёна, Мінскай вобласці, у сялянскай сям'і. Скончыўшы ў 1925 годзе Мінскі белпедтэхнікум, настаўнічаў у мястэчку Валынцы і ў горадзе Полацку. Затым вучыўся ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. З 1930 года жыў за межамі Беларусі.

У час Вялікай Айчыннай вайны служыў у Савецкай Арміі, удзельнічаў у баях на 4-м Украінскім і 1-м Беларускім франтах. Пасля вайны вярнуўся да педагагічнай працы. Апошнія гады жыў у г. Карагандзе.

Першы зборнік апавяданняў С. А. Хурсіка «Першы паўстанак» выйшаў у 1925 годзе. Праз пяць год пісьменнік выдаў новую кнігу апавяданняў «Шляхамі навальніц» і надрукаваў у часопісе «Маладняк» аповесць «Чорны мост».

С. А. Хурсік быў кваліфікаваным педагогам, добрым, чулым таварышам. Светлая памяць аб ім назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

Група таварышаў.

ЗАСТАЛОСЯ Ў ПАМЯЦІ...

НЕДЗЕ ў семнаццаць год і да мяне завітала муза. Надумаў я паказаць свае творы сапраўднаму паэту. Меркаваў сустрэцца з Якубам Коласам, з Пятром Глебкам — не ніжэй...

Неяк жа вечарам мая маці ўспомніла Міхася Васілька:

— Дзе гэта ён прападае? Мусіць, піша нешта, што не паказваецца са сваёй Баброўні.

«Эх, ты! — папракаў я сябе. — Збіраешся за блізкі свет да Коласа, а пра Васілька забыўся!» І было за што папракнуць сябе. У нашай сям'і вельмі любілі Міхася Васілька. І гаварылі пра яго не іначай, як: «Наш Васілёк».

— А што піша наш Васілёк? — гаварыў часам дзед Якуб, хаваючы ўсмешку ў кароткія калючыя вусы. Ён гартаў старонкі «Маланкі». — Ага, вось тут; слухайце:

Эх, гарэліца мая,
Што ты вычаўпляеш,
Ты над намі, мужыкамі,
Літасці не маеш...

І ўсе, хто слухаў, — мая маці, яе браты, а мае дзядзькі Уладзімір, Іван, Міхась, бабка Юля — паміралі са смеху:

— Ну, і Васілёк! От напісаў! Жывот надарвеш!

А дзед гартаў «Маланку» далей. Падшыўцы папулярнага ў Заходняй Беларусі сатырычнага часопіса было ўжо год пад дзесяць. Пажоўклыя старонкі пахлі папяровай сатлеласцю, пылам. Я і цяпер адчуваю той пах, бачу тую акуратную падшыўку. Па ёй дзед, у якога мы тады жылі, бо сваю хату толькі будавалі, вучыў мяне, пяцігадовага, чытаць. Магчыма, менавіта тады адчуў я прыгажосць роднага беларускага слова.

Ніколі не забудуцца тыя цёплыя сямейныя вечары паэзіі Міхася Васілька ў дзедавай хаце.

Крыху з другога боку, як я цяпер разумею, глядзеў на Васілька мой бацька. «Наш Васілёк» — для яго значыла не толькі паэт, але і сябар, таварыш па змаганні. Яны разам займаліся падпольнай работай. Помніцца, як бацька, вырваўшыся восенню 41-га з нямецкага палону, пытаў у маці:

— А дзе Васілёк? Не вярнуўся?

— Не, не чуваць.

Бацька ўздыхнуў.

Так паважалі земляка-паэта ў нашай сям'і. Так шанавалі яго паэзію...

Магчыма, такая ўжо ў некаторых людзей натура, што да таго, хто ім блізкі і дарагі, яны звяртаюцца па патрэбе не ў першую чаргу: падсвядома не хочуць турбаваць ці што? Таму, відаць, і я забыўся пра Васілька, калі надумаў паказаць свае вершы сапраўднаму паэту. Падштурхнуў мяне ўспамін маці. Назаўтра ж я сеў на веласіпед і паехаў.

Ад Скідаля да Баброўні сем кіламетраў. Ехаць не доўга. Вось ужо край вёскі Гліняны ўпіраецца ў бальшак. Злева да вёскі падступіла дуброва — прыгожы на дзіва лес, у якім растуць уперамешку, мусіць, усе дрэвы, што водзяцца ў нашым краі. Яшчэ крыху праедзеш — і ўбачыш каля самай дарогі, якая тут павузела, бо ад яе толькі што звярнула адвілка ўправа, у Спушанскі лес, — казачнае азярцо: круглае, гладкае, чыстае. Ці не пра яго пісаў Міхась Васілёк:

Дрэмлюць люстраныя воды,
Спіць па-над возерам бор,
Тояць затокі і тоні
Тайну глыбокую зор...

Зірнеш — і не адразу разбярэшся, ці то ў возера глядзіш, ці ў блакітнае неба. А блакіт такі густы, быццам настоены на васільках.

Праедзеш яшчэ крыху — і з сасонніку насустрач табе выскачыць невялікая вёска Баброўня. Счарнелыя стрэхі. Пахіленыя платы. Вайна скончылася нядаўна, і людзі, падбітыя ёю, не паспелі змяніць жыллё, якое дасталося ім ад мінулых гадоў панскага прыгнёту і галечы.

Хату Васілька я знаў. Неяк усёй школай хадзілі мы за Баброўню пілаваць лес на дровы, каб не мерзнуць зімой у класах. Тады настаўнік Восіп Канстанцінавіч з павагай казаў:

Міхась Васілёк

— Тут жыве Міхась Васілёк, наш паэт.

Хата Васілька нічым не выдзялялася сярод іншых. Два акны — на вуліцу, два — у двор, абгароджаны жэрдкамі. У глыбіні двара хлеў.

Дзверы ў сені былі адчынены. Я намерыўся пастукаць ў другія, што вядуць у хату, але яны адчыніліся. Міхась Восіпавіч, сярэдняга росту, хударлявы, глянуў на мяне, па сваёй звычцы, спадылба. На колькі секунд застыў—і ўсміхнуўся:

— Колечка? А я цябе і не адразу прызнаў. Выцягнуўся ты за гэтыя два ці паўтара года. Заходзь, заходзь. Сядай вось тут, да стала. А сапраўды, колькі ж гэта, як я цябе бачыў? У сорак сёмым? Ага, тады. Помню, з Сашам, тваім айчымам, на дзіка збіраліся, то заглядваў да вас. Але ж і падрос ты, худы толькі. Ну, сядай, сядай, не саромся.

Стол стаяў у кутку, у самай светлай частцы хаты: тут адно акно было ў двор, другое на вуліцу. За сталом, каля сцен, вуглом стаялі лавы.

Міхась Восіпавіч, відаць, чытаў — на стале ляжала тоўстая кніга ў цёмна-карычневай вокладцы.

— Не чытаў? — Васілёк паклаў на кнігу руку.

— Не, — пакруціў я галавой.

Ён усміхнуўся, прыжмурыўся:

— Пачытай. Абавязкова, Колечка, пачытай. «Ганну Карэніну» нельга не чытаць. Я адарвацца, бачыш, не магу. Лета, работа стаіць, а сяджу ды чытаю. Ды яшчэ, хаця і нядобра кнігі пэцкаць,

З НОВЫХ ПЕРАКЛАДАЎ

ЛАЎРЭАТ КАЛГАСНАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ ПРЭМІІ

Адзін з перадавых калгасаў Эстоніі заснаваў штогадовую літаратурную прэмію за лепшы верш аб зямлі і яе працаўніках. Першым лаўрэатам калгаснай прэміі стала Дэбора Ваарандзі, народная паэтэса рэспублікі—за верш «Глебы Эстоніі».

Мы даўно знаёмы з Дэборай Ваарандзі, мне дарагая буйная, яркая паэзія эстонскай пясняркі. Прапаную ўвазе чытачоў «ЛІМа» два вершы Д. Ваарандзі ў сваім перакладзе.

Еўдакія ЛОСЬ.

Дэбора ВААРАНДЗІ

ГЛЕБЫ ЭСТОНІІ

Бледна-чырвоныя, жоўта-чырвоныя
пробы глебаў глядзелі з-пад шкла.
Зрэзы іх далікатныя, як далікатныя целы людскія,
аголеныя і некранутыя.

Толькі шэптам тут я магу гаварыць.
На адным дыханні прамоўлю:
глебы Эстоніі!

Якое няшчодрае лона бледна-чырвоных, вунь тых,
зірні, які мізэрны слой чарназёму,—
танюткі, нібы на хвалі пены слой,

У Мульгімаа — цямнейшы ледзь-ледзь,
напэўна, тлусцейшы ў Ваарамаа.
На ўзбярэжным камені ён і зусім ледзь бачны.

Нястача ва ўсім:
вільгаці няма, цеплыні няма,
кепска з вапнай, з усходжасцю.
Яшчэ горш — з дагледжанасцю.

Схіліўшы галовы,
слухаюць песнятворцы
горкія скаргі эстонскай глебы.

Абапіраемся на волатавы кіяхі —
залатыя, нібы жэзлы царовы,
на далонях — ружовыя шары рэпы
з барадамі, лавіслымі да зямлі.

А за высокімі вокнамі
распасцерліся да гарызонта
апетыя ў песнях, аплаканыя ў галашэннях
спелыя нівы зямлі.

О вялікая чарадзейка,
усё ты пераўтвараеш:
угнаенні і солі слёз,
праклянцце навальніц і паласаванне пугі,
косці бацькоў і попел пажарышчаў.
І ўвесь пот — такі светлы.

М. ДЗЕЛЯНКОЎСКІ

НАШ ВАСІЛЁК

надкрэсліваю самае цікавае. Перачытваю некаторыя старонкі па некалькі разоў.

Ён задумаўся, нібы перабіраючы ў думках прачытанае. Потым жвава спахапіўся:

— Ты ж з дарогі, мусіць, есці хочаш. І я яшчэ не палуднаваў.

Міхась Восіпавіч, не зважаючы, што я аднекваўся, падаўся да печы, адкрыў засланку, выцягнуў гаршчок:

— Што тут у нас ёсць?

Ён наліў у міскі капусты, нарэзаў хлеба.

— А ты адкуль? Ці — куды?

— Я да вас. Вершы прывёз.

— Вершы? — паглядзеў на мяне светлымі вачыма Міхась Васілёк. — Чые?

Я засаромеўся. Я ўжо не рады быў, што прыехаў. Ад усёй ласкавай прастаты Васілька на мяне павеяла разумнасцю, сталасцю. Падумалася, што я нават кніг такіх не чытаў, якія чытае ён. І наогул, нашто я замінаю чалавеку?

— Сам пішаш? — Міхась Восіпавіч адламаў ад лусты хлеба, схіліўся над талеркай. Цяпер я ведаю, што ён, безумоўна, заўважыў маю збянтэжанасць і зразумеў яе. Каб даць мне перадыхнуць, ён перавёў размову на іншае. Пачаў гаварыць пра сваю гаспадарку, пра ўраджай. Сабраўшы са стала, працягнуў руку:

— Ну, давай глянем, што ў цябе атрымалася.

Чытаючы, ён падкрэсліваў у сшытку радкі, ставіў пытальнікі, значна радзей — клічнікі. Дайшоў да апошняга радка — і падсеў да мяне, паклаў руку на плячо:

— Вершы пісаць, Колечка, цяжка. Вельмі. Зарыфмаваць тое-сёе — гэта яшчэ не верш. Многія бяруцца за пяро, а вялікіх паэтаў, сам ведаеш, не дужа шмат.

Ён падрабязна разгледзеў кожны верш. Гаварыў, чаму вось гэты радок паэтычны, а той — не, чаму гэты верш лепшы, а той нікуды не варты. Голас у яго быў глухаваты, спакойны. І гаварыў не спяшаючыся, разважна. Раіў, як і што падправіць. Тут жа падпісваў над маім тэкстам свой, даводзіў, чаму вось так будзе лепш. Яго дружалюбнасць, добразычлівасць супакоілі мяне, знікла тое пачуццё сарамлівасці, калі адчуваеш, што нешта зрабіў не так.

Я атрымаў ад Міхася Восіпавіча выдатны ўрок. Урок таго, як трэба шанаваць слова, як трэба працаваць над ім.

На развітанне Міхась Восіпавіч гаварыў:

— Пішы смялей. Не саромся пачуццяў, давай ім волю. Лірыка патрабуе шчырасці, сардэчнасці. Пад'язджай калі з новымі вершамі, пасядзім, паталкуем. Мы ж з тваім бацькам былі дружбакі — вадой не разальеш...

Аднак у Баброўні мне не давялося больш пабачыцца з Міхасём Восіпавічам. Неўзабаве ён пачаў працаваць літкансультантам у «Гродзенскай праўдзе». Пры газеце было створана літаратурнае аб'яднанне. Неяк я атрымаў запрашэнне на чарговае яго пасяджэнне. Сустрэў мяне Міхась Восіпавіч ветліва. Ён наогул быў вельмі ветлівы, шчыры ў адносінах з людзьмі. Мне так і бачыцца, як ён, сівы ўжо, са светлымі-светлымі вачыма, кланяецца знаёмым, далікатна вітаецца за руку, цёпла ўсміхаецца, называе іх ласкава — Пецечка, Сашачка.

Міхась Восіпавіч не меў пакуль кватэры. Жыццё яго было, як ён казаў, бадзячае. Аднойчы я прыехаў у Гродна за некалькі гадзін да пасяджэння літаб'яднання. У рэдакцыі сустрэўся з Васільком. Быў ён не ў настроі:

— Пайшлі на вуліцу, абрыдла тут.

Ён хмурыўся, варушыў губамі. У скверыку перад рэдакцыяй селі на лаўку.

— Такая неўладкаванасць у мяне цяпер, — расказваў Міхась Восіпавіч. — Сам тут, сям'я ў вёсцы. Кватэры няма. Смех, але, бывае, на падшыўках у рэдакцыі сплю, — і ён засмяяўся, пакруціў галавою: чаго, маўляў, не здараецца з чалавекам...

Нечаканай і, магчыма, самай светлай аказалася адна сустрэча — пад Новы год. Сабралася нас чацвёра аднакласнікаў. Хаця мы і хадзілі ў школу, але нам было па васемнаццаць-дзевятнаццаць, бо за час акупацыі спазніліся ў вучобе на тры гады.

Вечар выдаўся выключна ясны і марозны. Поўны месяц шчодра разліваў яркае святло. На дратах, на дрэвах павіс лахматы іней. На пустых скідальскіх вуліцах стаяла такая цішыня, што, здавалася, чуваць, як промні месяца пранізваюць настылы снег, пазвоньваюць інеем.

Гадзін у дзесяць нехта пастукаў у дзверы, і з сяней у хату, у густой марознай пары, ускочыў Міхась Васілёк.

— О-ё-ёй, ратуйце, людцы добрыя!

Ён трэ вушы, шчокі, скача на адной назе. Смех, жарты.

— Што ж ты выфранціўся? — нападае на яго маці. — Такі мароз, а ён у летняй шапачцы, у асеннім паліто, ды без рукавіц.

— А я ж не ведаў, Надзечка, што так прымарозіць. У Гродне, далібог, цяплей, чым у гэтым Скідалі. А каб яно прапала, ледзь дабег. Добра, што хата стаіць бліжэй да вакзала.

Налілі ў чаркі, як цяпер сказалі б, «скідальскага крышталю». За стары год. Зноў налілі. За што?

— Эх, хлопчыкі! — загаварыў Міхась Восіпавіч. — Гляджу я на вас — і душа не нарадуецца. Маладыя, разумныя, жартаўнікі. Вучыцеся, жывяце, як сыр у масле. Аж зайздрасць бярэ. А помніш, Надзечка, нашу маладосць? Беднасць страшэнная. А тое было ўсяго дванаццаць год назад. І мы тады змагаліся за лепшае жыццё, за Савецкую ўладу. Многія загінулі. Няма нашага дарагога Вані: твайго, Надзечка, мужа, а твайго, Колечка, бацькі. Няма і Санькі Мазалеўскага, — твайго, Сярожка, бацькі. Ой, хлопчыкі, сэрца абліваецца крывёй, як успомніш. Давайце падымем чаркі за тых, хто загінуў за нас, за наш лёс.

Увесь вечар Міхась Восіпавіч быў у цэнтры нашай ўвагі. Па нашай просьбе ён чытаў свае вершы, вядома, і «Гарэлку», і «Як я пана перанёс». Расказваў пра падпольную барацьбу супраць паноў.

Развіталіся пад раніцу. Міхась Восіпавіч ні за што не захацеў застацца начаваць.

— Не, хлопчыкі, не, Надзечка, пайду, хачу бачыць сваю сямейку. І падарункі вось сваім вязу.

Праз пару дзён па дарозе на вакзал ён заглянуў да нас. Расказаў, як дабіраўся ў Баброўню.

— Такой ночы я даўно не бачыў, магчыма, і не ўбачу больш. Такое хараство было, — пакруціў галавой, — такое хараство! Як дайшоў да азярца — расчуліўся. Не паверыце, абняў бярозку — і заплакаў. Як той Ясенін: «одуревши в доску, как жену чужую, обнимал березку»...

Праз колькі часу Міхась Восіпавіч атрымаў кватэру, перавёз сям'ю ў Гродна.

Неяк адно з пасяджэнняў літаб'яднання зацягнулася. Пасля яго Васілёк узяў мяне пад руку:

— Якая там яшчэ гасцініца? І не кажы. Да мяне пойдзем.

Было ранняе прадвесне. На палях снег яшчэ не растаў, а тут, на вуліцы Элізы Ажэшкі, яго амаль не засталося. У лужынах блішчаў лядок, пахруствай пад нагамі. Пасля пракуранага рэдакцыйнага пакоя лёгка дыхалася прахладным чыстым паветрам.

Мы не спяшаліся. Успаміналі выступленні маладых паэтаў, работнікаў рэдакцыі. Некаторыя выказваліся рэзка, катэгарычна. Маўляў, толькі яны ведаюць ісціну.

— Не люблю я такіх, — горача гаварыў Міхась Восіпавіч. — «Тот, кто постоянно ясен, тот просто глуп». Іх катэгарычнасць — гэта абмежаванасць. Я паспытаў яе на сабе.

Жыў Міхась Восіпавіч каля вакзала, у драўляным доме ў глыбіні двара. Кватэра яго была прасторная, але неабстаўленая, таму выглядала асабліва вялікай і пустой.

— Хутка атрымаю грошы за зборнік, купім новую мэблю, — гаварыў, нібы апраўдваўся, гаспадар і весела паглядваў на жонку. — А пакуль за гэтым старамодным сталом калдую. А на гэтай канапе сплю.

На той канапе і спалі мы ўдвох, накрыўшыся адной коўдрай...

Скончыўшы дзесяцігодку, я паступіў ва універсітэт. Сувязі з Гроднам аслаблі. Зразумела, што і сустрэчы з Міхасём Восіпавічам сталі радзейшыя. Затое пасля жніўня 1957 года, калі я працаваў у Лідзе, мы бачыліся часцей. Зноў было нямала шчырых размоў.

Апошні раз сустрэўся я з Міхасём Восіпавічам незадоўга да яго смерці. Ён прыязджаў у Ліду, дзе мелася адбыцца нарада перадавікоў сельскай гаспадаркі вобласці: павінен быў пісаць тэкстоўкі да сяброўскіх шаржаў і карыкатур у спецыяльнай насценнай газеце.

Настрой у яго быў не дужа. Можа, стаміла дарога, можа, дажджлівае надвор'е дзейнічала. А, можа, яму нездаровілася.

Зайшлі паснедаць у сталовую. Узялі чарку. Міхась Восіпавіч павесялеў, пачаў жартаваць. Дамовіліся сустрэцца пасля нарады, але ён, мусіць, каб не адставаць ад транспарту, паехаў з некім раней.

Смерць яго была нечаканасцю. Не хацелася верыць, што такога харошага чалавека ўжо няма. Мне ўспаміналіся сустрэчы з ім, прыгадваліся да драбніц яго словы, развагі, рухі. І ўсё каларытней вырысоўваўся вобраз паэта-змагара, паэта-бунтара, які, не ведаючы страху, клікаў народ Заходняй Беларусі на барацьбу:

> Мы барацьбой гарым, мы сіля —
> У нас жыве бунтарны дух.
> На барыкады пойдзем смела,
> Далоў ярмо, прыгон-ланцуг!

Гэты верш быў песняй барацьбітоў, своеасаблівым іх гімнам.

Я не-не ды і перачытваю кнігі Міхася Васілька. Для мяне чытаць яго вершы — гэта, значыць, сустракацца з ім, размаўляць, чэрпаць з яго твораў светлыя думкі і пачуцці любві да роднай Скідальшчыны...

Такім быў Міхась Васілёк. Такім яго памятаюць скідляне. Мне не пашчасціла бачыць сустрэчу паэта з імі. Але вось што расказвае пісьменнік Аляксей Карпюк. Ён аднойчы прыехаў з Васільком у Скідаль на сустрэчу з чытачамі. Вазамі вакол клуба «былі запханы ўсе двары», многа стаяла веласіпедаў. Увайсці ў клуб было не проста. «У калідоры мы натыкнуліся на цесную сцяну людскіх спінаў і завязлі. Зірнуў я ў залу, а там галовы, галовы, галовы і прагныя ў напружанні вочы». Старшыня выканкома райсавета даў слова Карпюку. Не паспеў той дайсці да трыбуны, «як у зале нехта закрычаў:

— А мы прыехалі не яго слухаць!

— Васілька-а нам давай! — ужо адчайна выгукнуў іншы.

— Што ты нам якогасьці Карпюка сунеш?

— Сам гэтага слухай!»

Старшыня сказаў, што паважаны Міхась Васілёк потым выступіць.

«Гэтым ён выклікаў яшчэ большую буру нездаволенасці. Цяпер у рух увайшла ўся зала. Людзі падскоквалі з месц, замахалі рукамі, зараўлі:

— Васілька-а!

— Міхася-а нашага!

— Мы яго прыехалі слухаць!

— І няхай нам пачытае «Як я пана перанёс»!

— І «Эх, гарэліца мая, што ты вычаўпляеш»!

— І «Век дваццаты — век харошы»!

Карпюк па-харошаму пазайздросціў паэту. «Гэты чалавек можа ўпэўнена сказаць, што жыў на свеце недарма».

І ўсю кроў — такую магутную.
Усё ты пераўтвараеш у што-небудзь.

А ці прыдатная на што-небудзь мая песня!
Ці можна сеяць, не рассяваючы зерне!

Былы партызан у белым халаце,
з ілбом, ад скроні да скроні перасечаны
маршчынай,
з галавой, набітай формуламі,
схіляецца над пробамі:
«Мала, мала! Усё шчэ нястача!»

TURDUS MUSICUS[1]

Майму настаўніку біялогіі

Прырода была для мяне калючым іржышчам,
І салодкай ржаною лустай,
І парай ад свежаніны ў місцы,
І перадсмяротным віскам скаціны ў вушах,
І свістам касы ў балотных асоках,
І марозам, што за пальцы кусаў,
І бізуном галечы,
Які прымушаў стаяць на каленях
У баразне бульбянай.

Мала, нікчэмна мала
Ведала я кніжных людзей,
Іх спрэчкі з самімі сабой,
Іх бясплодныя ўзлёты
І як трызненне — адкрыцці.
Тады яшчэ я не ведала,
Што значыць разбіты дух
І паралюш учынкаў.

Ты ў час, мудры настаўнік,
Сабраў для мяне ў адзінае цэлае,
У святое вечнае цэлае
Косці маманта, тараканава вока і лілею,
І сны, гэтую лаву глыбінь натуры,
І міграцыю рыб, і мучэнні паэта,
І старэчае аблічча шымпанзе,
і зорную кнігу неба,
І сэрца, якое то цікае ва мне,
Як шкодны жучок-тачыльшчык,
То бурліць морам мораў.

І ўсё ўспрымальным зрабілася,
Прагнучым дотыку,
Шурпатым, або гарачым, або да болю вялікім.

І ўсё гэта заззяла,
Як свіст галявога дразда
Над вясновай травой могілак
і першай лістотай дубоў,
Што сталі маімі братамі.

Я дзяўчынкай была і ўмела
Губамі лістаць лістоту,
Шэпчучы палявому дразду:
— Turdus, turdus musicus!

7.IV.1972

---

[1] Дрозд пеўчы (лат.).

В. СЁМУХА

ПРА ПАЧАТКІ І КАНЧАТКІ

НЕКАЛЬКІ СЛОЎ АБ ПРАВАПІСЕ

Ужо колькі гадоў запар нашы мовазнаўцы настойліва працуюць над удакладненнем правапісу, ужывання некаторых граматычных форм. У друку не раз з'яўляліся іх рэкамендацыі, выдадзена шмат навуковых работ. У сувязі з гэтым хацелася б сказаць некалькі слоў пра тое, што хвалюе работнікаў друку, якія маюць дачыненне да рукапісаў розных аўтараў і якім калі-нікалі перападае заслужана і незаслужана.

Тое, што людзі, пішучы ў газету і карыстаючыся беларускай літаратурнай мовай, аздабляюць яе элементамі мясцовых гаворак — з'ява натуральная. Таму, зразумела, мы імкнёмся выпраўляць мову допісаў толькі такім чынам, каб яна не ўступала ў супярэчнасць з літаратурнай.

Удакладненне асобных палажэнняў у літаратурнай мове ідзе няспынна. Работнікі ж прэсы стараюцца ўлічваць у сваёй практыцы новыя дасягненні лінгвістычнай навукі, новыя рэкамендацыі. Але, на жаль, супярэчлівых рэкамендацый бывае часам так многа, што сарыентавацца ў іх не заўсёды лёгка.

Каб не быць галаслоўным, спашлюся хоць бы на шматлікія «рэформы» ў правапісе асабовых імён. Даходзіць часам да кур'ёзу: глядзіш у даведнікі і не ведаеш, як пісаць сваё імя і прозвішча. То Яўгенія то Аўгіння, то зноў Яўгенія. Доўга пісалі «Анатоль, Анатольевіч». У 1971 годзе рэдакцыя «Літаратуры і мастацтва» атрымала «Рэкамендацыі Тэрміналагічнай камісіі АН БССР пры БелСЭ», у якую ўваходзяць вучоныя па розных галінах навукі, мовазнаўцы, пісьменнікі; важкасць іх прапаноў бясспрэчная. Камісія раіць пісаць «Анатоль, Анатолевіч». Пішам. Праз паўгода выходзіць трэцяе выданне «Арфаграфічнага слоўніка» М. П. Лобана і М. Р. Судніка. Яны прапануюць пісаць «Анатоль, Анатолій, Анатольевіч». Што ж, як кажуць, мы людзі не гордыя, цяпер будзем пісаць так, па-новаму. Работнікі газеты, органа аператыўнага, яшчэ могуць хутка перастроіцца. А як тым, хто працуе ў выдавецтвах, энцыклапедыі, чыя «прадукцыя» разлічана на гады? Як яны пазбегнуць разнабою, якімі будуць чарговыя тамы энцыклапедыі?

Але слоўнік ёсць слоўнік, перавучвацца ўсё-такі трэба, будзем кіравацца ім, тым болей, што і папярэднія яго выданні саслужылі вельмі добрую службу і, не перабольшваючы, можна сказаць, што без яго часам як без рук.

Аднак, каб засвоіць некаторыя яго палажэнні, патрэбна асобная інструкцыя. Так, у § 47 «Асноўных правіл правапісу», прыкладзеных да слоўніка, запісана: «У імёнах уласных пішуцца **д, т** ці **дз, ц** у залежнасці ад таго, што чуецца ў вымаўленні:... Быцень, Тэкля, Літвінаў, ...Бацвіннік». Што да «Быценя» і «Тэклі», то мы прыкладна чулі, як беларусы вымаўляюць гэтыя словы. Чулі і «Літвінава» і «Бацвінніка», чулі так, як напісана, чулі наадварот і навыварат, у горшым выпадку, можна глянуць у слоўнік і напісаць правільна. А што, напрыклад, рабіць з Мат(ц)веевым? Якое, чыё вымаўленне маюць на ўвазе аўтары слоўніка? На чый слых разлічваюць? І як удасканаліць нашы вушы, каб яны чулі менавіта тое, чаго ад нас дамагаюцца, каб мы, не заглядваючы ў слоўнік, маглі па вымаўленні адрозніваць «Тыбет», «Тырану», «Цiроль» і «Ціраспаль».

Прапануючы напісанне «Патабня» і «Шаптыцкі», аўтары маюць на ўвазе ўкраінскае вымаўленне, «Кетлінская», «Чэлябінск» — рускае, «Вашынгтан Джордж», «Вільям Шэкспір» — пэўна, англійскае, «Марсэль» і «марсельеза» — французскае і ніжагародскае, а «Гётэ Іаган Вальфганг» — адразу тры розныя: «Гётэ» — нямецкае, «Іаган» — мусіць, рускае, «Вальфганг» — немаведама якое, асабіста я не знаю, дзе так гавораць. Сума гэтых кампанентаў павінна скласці для нашага ўжытку імя вялікага германца, не менш вялікага, чым, скажам, Моцарт, які праз дзве старонкі спадобіўся гонару быць названым «Вольфгангам». Не, гэта не анекдот — так цяпер трэба пісаць, гэта, так сказаць, з апошніх прапазіцый.

Пры ўсім жаданні рэкамендацыю кіравацца слыхам пры напісанні імёнаў нельга назваць навукова абгрунтаванай. Суб'ектыўны пачатак тут несумненна возьме верх, і наша прэса не пазбавіцца разнабою. Дакладнае следаванне парадам пры напісанні імён, не адзначаных у слоўніку, прывядзе да росквіту густаўшчыны, да самачыннай дзейнасці асобных мовазнаўцаў і работнікаў друку.

Што праўда, то праўда, бывае і самачыннасць, і самадзейнасць, і саматужнае талкаванне літары граматычнага закона. На жаль, трэба прызнаць, што мовазнаўцы самі даюць для гэтага повад. Там, дзе ўсё ясна, як два-на-два-чатыры, навукова абгрунтавана і доказна, самачынная дзейнасць наўрад ці магчыма. Колькі б ні грашылі газетчыкі, цяжка паверыць, што гэтым можна вытлумачыць разнабой. Няёмка чуць, калі пошукі некаторых мовазнаўцаў і літаратараў, хай не заўсёды ўдалыя, не заўсёды плённыя, аб'яўляюцца спробай нібыта явачным парадкам выправіць граматыку пасля таго, як гісторыя несправядліва абышлася з іх гаворкамі.

Увогуле жаданне літаратараў і журналістаў узбагаціць літаратурную мову лепшымі здабыткамі гаворак, усыпаць сваю лыжку мукі або прыгаршчы ягад у святочны каравай літаратурнай мовы, трэба толькі вітаць, тым больш, што гаварыць пра завершанасць фарміравання літаратурнай мовы наогул нельга. Нават сённяшнія спрэчкі, як паказала нядаўняя нарада мовазнаўцаў у Акадэміі навук БССР, сведчаць пра гэта.

У мовазнаўстве даўно прызнана, што пісаныя нормы і правілы не толькі фіксуюць стан той ці іншай жывой мовы на пэўным этапе, не толькі адлюстроўваюць у граматыках, правапісах, нарматыўных слоўніках найбольш істотныя, агульныя для дадзенай мовы рысы, але ўжо нават гэтым самым уплываюць на далейшае яе развіццё. Роля статыстыка і фіксатара не дазволіла б мовазнаўству нават выбраць самае істотнае і характэрнае. Граматыка (жывой мовы, канечне, а не мёртвай латыні, у якой ужо нічога не зменіш) можа падтрымаць нават і не вельмі істотнае, але ў пэўнай ступені перспектыўнае, можа стрымліваць або паскараць працэс змяненняў, можа нават, часам невядома дзеля якіх высокіх навуковых мэт, забараніць слову «паліто» скланяцца на ўзор «гнязда». І людзі прывыкаюць, і думаюць, што так культурней, нібы нават ад таго прадукцыя нашых фабрык здаецца больш фасоністай. Карацей кажучы, улада граматыкі магутная, уплывы яе неабсяжныя, хоць яна знешне і выглядае бесстароннім рэгістратарам.

Не дзіўна таму, што ад мовазнаўцаў патрабуюцца лагічныя і мэтазгодныя рэкамендацыі.

Возьмем, к прыкладу, выпадак з «неправамерным» пашырэннем канчатка **-ае** прыметнікаў жаночага роду адзіночнага ліку роднага склону («зялёнае нівы, добрае парады»), якому асобныя літаратары і журналісты нібыта аддаюць большую перавагу, чым аднаскладоваму. Форма гэта дазволена як паралельная. Нібыта і граніцы ёй вызначаны, пераходзіць якія нельга. А якія яны, гэтыя граніцы? Ці супадаюць з граніцамі дазволенага, напрыклад, для двухскладовай флексіі творнага склону («зялёнаю ніваю, добраю парадаю»)? Суіснаванне дзвюх форм творнага склону даволі мірнае, не чуваць ніякіх пратэстаў, і ніхто не дае сабе клопату падлічваць, якое месца займае адна і якое другая. Тут мовазнаўства, шчыра кажучы, толькі рэгіструе. Суіснаванне гэта падтрымліваецца і рускай мовай. Родны ж склон чамусьці—пасынак у мачы.

Але давайце звернемся да нашай жывой гутарковай мовы, асаблівасці якой занатаваны ў «Дыялекталагічным атласе беларускай мовы», паводле якога ў «Лінгвістычнай геаграфіі і групоўцы беларускіх гаворак» былі вызначаны і прыкладныя межы пашырэння розных моўных з'яў.

Так, на картах № 125, 126 «Атласа» і на карце № 21 «Лінгвістычнай геаграфіі» граніцы пашырэння двухскладовай флексіі творнага склону праходзяць прыкладна на захад ад умоўнай лініі: Воранава — Дзяржынск — Мар'іна горка—Брагін (ахоплівае тэрыторыі паўднёва-заходняга дыялекту, часткі сярэднебеларускіх гаворак) і на ўсход ад: Горкі—Чэрыкаў—Краснаполле (частка віцебска-магілёўскай групы гаворак). Адпаведна для роднага склону («Атлас» № 119, 120, «Лінгвістычная геаграфія» № 21) на захад ад: Воранава—Дзяржынск — Мар'іна горка—Брагін і на ўсход ад: Горкі—Круглае— Клічаў—Буда-Кашалёва—Гомель (г. зн. тэрыторыі паўднёва-заходняга дыялекту, каля палавіны сярэднебеларускіх гаворак, палавіна віцебска-магілёўскай групы гаворак).

Чаму ў такім выпадку творнаму склону больш ласкі? Чаму яго двухскладовая флексія больш паралельная літаратурнай, хаця яна пашырана менш, чым двухскладовы канчатак роднага склону. Дзе тут, зрэшты, логіка? Не дзіўна, што работнікі аператыўных жанраў—радыёжурналісты, газетчыкі —часта блытаюцца, перабіраюць меру, кідаюцца ў крайнасці.

Найбольш клопатаў, бадай, задае так званая канструкцыя **«па»** плюс назоўнік мужчынскага роду меснага склону адзіночнага ліку. Па гэтай праблеме ўжо столькі сказана і напісана, што можа і не варта было б на ёй спыняцца: проста прыняць за аснову для карыстання самыя апошнія рэкамендацыі, у прыватнасці, хаця б знешне кампрамісную прапанову аб узвядзенні канчатка **-у** ў назоўніку гэтай канструкцыі ў ранг варыянта меснага склону, як у назоўніках з асновай на **г, к, х.** І гэта адкрые яшчэ адну старонку ў гісторыі газетнай рознагалосіцы. Бо ў такім выпадку трэба будзе дапасоўваць прыметнік да назоўніка менавіта ў месным склоне, а не ў давальным і гаварыць не «па хімічнаму складу», як раіць «Арфаграфічны слоўнік», а «па хімічным складу», што гучыць пакуль што абсурдна. А можа, прынамсі, даць права на варыянты і прыметніку? Або няхай граматыка возьме на сябе клопат прывучыць нас да думкі, што гэта хараша, што навінка ні ў чым не саступае словазлучэнням з сапраўдным варыянтам меснага склону —«іду па зялёным парку».

Праўда, слоўнік пакуль што дыпламатычна не вызначае склон назоўніка ў гэтых канструкцыях і толькі па ўскосных дадзеных можна меркаваць аб ім: «па Савецкім Саюзе» (М.), «па хімічнаму складу» (Д.), «па свежым следзе» (М.).

Ствараецца сітуацыя, калі прызнанне канчатка **-у** варыянтам меснага склону, як у назоўніках з асновай на **г, к, х,** вядзе да блытаніны ў спосабах дапасавання прыметніка, а калі прызнаць гэты канчатак паказальнікам давальнага, як сведчыць фактычная справа, то гэта—паставіць сябе ў становішча, пры якім усю канструкцыю нельга ні ігнараваць, ні ўкласці ў рамкі граматыкі. А зрэшты, ці ж не граматыка павінна вытлумачыць гэту з'яву і адвесці ёй належнае месца, інакш яна ўпісваецца ў лад мовы толькі з вельмі вялікімі агаворкамі і спасылкамі на тое, што яна, бач, як удалае запазычанне, у меру сваіх сіл служыць сродкам збліжэння і ўзаемнага ўзбагачэння культур.

А пакуль што «Слоўнік», які ўжо здолеў намацаць нешта істотнае для размежавання «Вольфганга» і «Вальфганга» (дарэчы, дарагі чытач, ці не забыўся ты часам, хто з іх Гётэ, а хто Моцарт?), зноў раіць нам перавучвацца і засвоіць некалькі нескладаных правіл, калі пісаць «па следзе, па пяры», а калі «па следу, па пяру», відаць, верачы ў бясконцы энтузіязм і сапраўды валатоўскія сілы газетчыкаў пасля таго, як мы за дзесятак год з горам папалам справіліся з канчаткамі **-а** і **-у** ў родным склоне назоўнікаў мужчынскага роду, хаця яшчэ не зусім ясна, чаму трэба пісаць «капіталізму» і «сацыялізма».

Што ж рабіць работнікам перыёдыкі, якім хочацца, каб усё было як след? Як адрабіць нялёгкі кавалак хлеба? Як сарыентавацца ў безлічы розных супярэчлівых інструкцый і ўбараніцца ад папрокаў? Думаецца ўсё ж, што бяда гэта не вечная. Пасля таго як беларускія мовазнаўцы склалі унікальны «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы», сабралі велізарны факталагічны матэрыял, падобным якому не кожны народ пахваліцца можа, ёсць падставы чакаць і грунтоўных абагульняючых работ, і навуковых распрацовак усіх спрэчных праблем. Беларускім мовазнаўцам гэта пад сілу.

З пошты ЛіМа

ЗРОБЛЕНАЕ ЗАСТАЕЦЦА

Адзін успамін з многіх. Зіма 1967 года. Вёска Сваткі, што на Мядзельшчыне. Упрыгожаны ёлачкамі, дзеразянымі гірляндамі, прывітальнымі плакатамі вясковы клуб запоўнены, як зачыніць, гаманлівай дзятвою, сялянамі. У залу ўваходзяць дзеці ў чырвоных гальштуках, і звонкі малады галасок старанна выводзіць:

Вечар добры ўсім вам,
Нашы ягамосці,
Завіталі сёння
Вы да нас у госці.
Шчыра вас вітаюць
Юнакі, дзяўчаткі,
Кланяюцца ў пояс
Нарач вам і Сваткі.

«Ягамосці»—гэта мінскія літаратары Язэп Семяжон, Алег Лойка, Уладзімір Караткевіч, Генадзь Бураўкін, якія прыехалі на сустрэчу са школьнікамі Сваткаўскай сярэдняй школы. Прыехалі па просьбе завуча школы Міколы Пашкевіча, добрага чалавека, палкага аматара, прапагандыста роднай літаратуры.

Пасля быў конкурс мастацкага чытання твораў прысутных пісьменнікаў, кніжная латарэя, у якой разыгрываліся іх кніжкі, цёплыя размовы літаратараў з вучнямі і калгаснікамі, фатаграфаванне «на памяць» і многае іншае. Шчырае, да наіўнасці мілае яднанне гасцей і гаспадароў літаратурнага вечара, сапраўднае свята для ўсіх прысутных!

За ўсім гэтым, незаўважна, неўзаметку, не выказваючы сябе, стаялі клопаты, праца і стараннe маладога завуча школы, нядаўняга выпускніка БДУ імя У. І. Леніна.

У сваткаўскай школе ў розны час пабывалі І. Навуменка і Н. Гілевіч, В. Быкаў і М. Аўрамчык, Р. Барадулін, А. Вярцінскі, І. Калеснік і інш. Відаць, ні ў адну вясковую школу рэспублікі так часта і ахвотна не ездзілі ў апошняе дзесяцігоддзе беларускія пісьменнікі, як у Сваткаўскую. З многімі з іх (І. Мележам, В. Каваленкам і інш.) школьнікі былі знаёмы завочна, па перапісцы. І ўсё гэта — дзякуючы старанням таго самага няўрымслівага Міколы Пашкевіча, кучаравага, чырванашчокага юнака з Мядзельшчыны, які для многіх з нас, хто яго асабіста ведаў, ці тым больш сябраваў з ім, быў увасабленнем сапраўднага настаўніка, патрыёта і грамадзяніна.

Цяжка вымаўляць — «быў». Цяжка паверыць, што цяжкая хвароба забрала ад нас трыццаціпяцігадовага Міколу. Ад нас пайшоў чалавек вялікай і чулай душы. Даследчык-энтузіяст, самаадданы прапагандыст і папулярызатар роднага слова. Умелы педагог, які самастойна дайшоў да многіх сучасных выхаваўча - метадычных прынцыпаў. Мікола Пашкевіч вучыў дзяцей здзіўляцца і радавацца, любіць усё жывое на зямлі і заступацца за яго, вадзіў іх «у прыроду», навучаў бачыць і разумець прыгожае ў жыцці і ў мастацтве. З імі ён неаднойчы ездзіў у мінскія музеі і тэатры, да народнага мастака - ўмельцы з Івянца А. Ф. Пупко, наведваў Ленінград, Брэст, хадзіў у турысцкія паходы на Нарач, на радзіму Янкі Купалы

Мікола МАЛЯЎКА

НАРЫС

ЛЯ ВЫТОКАЎ БЫЛА КАЗКА

— НА ПЕРАЛОМЕ зімы ёсць дзень, калі можна вызначыць, ранняя ці позняя будзе вясна,—чуе Міколка словы маці, і яны гучаць як казка.—Калі ў гэты дзень ззяе сонца, капае са стрэх, і певень у двары. пад капяжом, зможа прапаласкаць горла вадою — вясна не запозніцца, рана прыйдзе...

Маці змаўкае, пільна ўглядаецца наперад, з палёгкай уздыхае:

— Вось і датупалі, сынок. Бачыш ,купалы на сонцы гараць—гэта горад.

А Міколку карціць даслухаць казку да канца, і ён нецярпліва пытаецца:

— Мама, ну а далей як, пра таго пеўня?

— А далей проста, сынок. Калі ў гэты дзень, на пераломе зімы, вісяць са стрэх ледзяшы і певень п'е ваду з міскі ў сенцах—яшчэ доўга гуляць у полі завеям, шчапаць платы траскучым маразам.

Толькі цяпер, калі маці скончыла расказваць, Міколка адчуў. як моцна ныюць стомленыя ногі, адразу пацяжэла на плячах торбачка з жабрацкім набыткам...

Бацька Міколкі самавук-багамаз Мікіта Пушкар ехаў аднойчы ноччу ў сваю Барысаўку з далёкай слабады, дзе прадаваў іконы, і п'яны ўваліўся з канём, з калёсамі ў глыбокі яр. Пяты год ходзяць маці і сын па гарадах і сёлах Украіны і Курскай вобласці, просяць міласціну, начуюць абы дзе.

У той раз, павячэраўшы хлебам з цыбуляй, яны паслаліся пад лаўкай на рынку. Для стомленага Міколкі ноч праляцела як адна хвіліна: ён яшчэ, пэўна, спаў бы, ды адчуў, што нехта тармосіць яго за плячук. «Маці»,—мільганула сонная думка. Ён неахвотна расплюшчыў вочы. Высокая хударлявая жанчына з вядром і венікам у руках стаяла каля лаўкі, нешта сярдзіта гаварыла ці не яму, Міколку. Як след ачомаўшыся ад сну, агледзеўшыся, Міколка здзівіўся: маці каля яго не было. «Пайшла, відаць, ад гэтай крыклівай цёткі, —прыйшло ў галаву.—Чакае недзе за варотамі».

Ён ускочыў на ногі і праз хвіліну быў на вуліцы. Увесь дзень пасля марна хадзіў па горадзе, забягаў наперад і заглядаў у жаночыя твары—маці не сустрэў. Вечарам зноў вярнуўся на рынак, сеў каля варот на камень і, апусціўшы галаву, заплакаў.

— Эй, кораш, чаго румзаеш?

Міколка ўбачыў каля сябе хлапчукоў.

— Маці згубіў, — праз слёзы сказаў ён.

— Ведаем, як яны губляюцца. Кінула яна цябе.—І, пашкадаваўшы Міколку, падаў надкусаны яблык.—На, грызі.... І не плач. З намі, кораш, не прападзеш...

У кампаніі беспрытульнікаў Міколка Пушкар каля году швэндаўся па рынках, лазіў па чужых агародах, вучыўся браць усё, што ляжала не на сваім месцы.

— Работніка з цябе, кораш, не атрымаецца,— шкадаваў старэйшы.—Пальцы павінны быць доўгія, тонкія, каб у любую дзірку пралезці маглі.

АДНАК не паслухаўся Пушкар свайго настаўніка і трапіў аднойчы ў міліцыю, адтуль—у працоўную калонію імя Максіма Горкага, якую ўзначальваў выдатны педагог Антон Сямёнавіч Макаранка.

— Помню такі выпадак,—успамінае Мікалай Мікітавіч. —Да прыезду Горкага спатрэбілася намаляваць яго партрэт. А ў нашай калоніі мастакоў не было. Я трошкі маляваў. мне і даручылі—рабі партрэт. Нешта атрымалася. добра ці не—не ведаю. І вось Аляксей Максімавіч прыехаў да нас. Паклікалі мяне ў канцылярыю да Макаранкі. Прыйшоў, стаў ля парога. Аляксей Максімавіч таксама там быў.

— Што гэта за хлопчык?—пытаецца ён.

А Макаранка адказвае:

— Гэта наш мастак.

Тады Аляксей Максімавіч падышоў да мяне і спытаў:

— Хочаш вучыцца?

Я адказваю:

— Хачу. На мастака.

— Вось і добра. Адправім цябе вучыцца.

Мне ў той час было толькі чатырнаццаць. Аляксей Максімавіч сказаў:

— Пакуль станеш паўналетнім, паспееш закончыць мастацкае вучылішча.

І напісаў рэкамендацыйнае пісьмо.

На другі дзень Макаранка адвёз мяне ў вучылішча пры Харкаўскім мастацкім інстытуце...

Развітаўся Пушкар з калоніяй. Але не забыў яе, застаўся ёй удзячны і ўжо не раз, у канікулы, прыязджаў пасля ў працоўную калонію, што стала для яго родным домам. Бывала, пакліча Макаранка да сябе ў кабінет ці на кватэру, распытае пра жыццё, вучобу, пагладзіць малюнкі. якія Мікалай прывязе з сабою, скажа штонебудзь ласкавае—і адразу пасвятлее на сэрцы ў падлетка, які не помніў свайго бацькі, каторы год не ведаў, дзе і як жыве маці.

Неяк у Харкаве сустрэў чалавека з роднай Барысаўкі. Разгаварыліся.

— Значыцца, будзеш іконы маляваць, як бацька?

— Не, што вы? — засмяяўся Мікалай. — Вось прыеду і вас, калі захочаце, намалюю, ці з гліны вылеплю.

— Глядзі ты! — не схаваў свайго здзіўлення чалавек. — Скажы каму ў нашай слабадзе, дык не паверыць.

Ён памаўчаў, не ведаючы, пра што гаварыць далей, і, як між іншым, паведаміў:

— А маці твая ў Стрыгунах жыве з нейкім удаўцом.

Мікалай адчуў, як гарачая чырвань апякла твар: жывая, значыць.

Дзядзька заўважыў на Мікалаевым твары хваляванне — пацікавіўся:

— А ты сам ад яе пайшоў?

— Сам, — адказаў Мікалай.

Што б ні думаў, аднак, пра маці — успаміналіся яе песні, казкі. І Мікалай рашыўся — паехаў у слабаду. Прыехаў. Пасядзелі, пагаварылі, але ранейшай, як у дзяцінстве, блізкасці да маці ўжо не адчуў.

Неўзабаве яна памерла. Мікалай скончыў мастацкае вучылішча, выкладаў маляванне ў школе. У трыццаць дзевятым годзе сам папрасіўся ў армію. Служыў у кавалерыі, пазней — у танкавых часцях механікам-вадзіцелем. І заўсёды — у мірны час і ў суровыя гады вайны — насіў у кайстры блакнот і аловак, маляваў партрэты баявых сяброў, эпізоды франтавога жыцця. Паранілі раз, другі... Заўсёды, акрыяўшы ў шпіталі пасля ранення, вяртаўся на пярэдні край і біў ворага — куляй і трапнымі малюнкамі ў армейскіх газетах, лістоўках.

Пасля вайны Мікалай Мікітавіч працаваў у Камсамольску-на-Амуры, Карагандзе, Калінінградзе — займаўся лепкай на будоўлях, афармляў вітрыны і стэнды, пісаў плакаты і транспаранты. Тады нават не думаў, што яго прызванне ў жанры дробнай глінянай пластыкі.

На рабоце ў адным з будаўнічых трэстаў у Калінінградзе Пушкар пазнаёміўся з мастаком-керамістам Уладзімірам Андрэевым. У выхадны дзень завітаў да яго ў майстэрню — доўга глядзеў, як працуе мастак, а праз два тыдні прынёс паказаць тое, што вылепіў з гліны сам.

— Гэта вашы першыя работы? — здзівіўся Андрэеў. — Зляпіце яшчэ што-небудзь. У горадзе хутка адкрыецца абласная мастацкая выстаўка...

Аднак абставіны склаліся інačай — Мікалай Мікітавіч з сям'ёй пераехаў у Мазыр.

— Тут, у Мазыры, я і пачаў свой творчы шлях, — кажа ён. — Газета «Советская Белоруссия» аб'явіла конкурс на лепшыя сувеніры. Я і вырашыў паспрабаваць свае сілы ў кераміцы. Вылепіў з гліны Лявона і Лявоніху. З жыцця ўзяў вобразы. Лявоніху вылепіў тоўстую, невысокую. а Лявон атрымаўся худы, доўгі. І яшчэ вылепіў дзяўчынку. Яна спявала. Работы адаслаў на конкурс. Журы прысудзіла мне трэцюю прэмію. Поспех акрыліў. Потым удзельнічаў ва ўсесаюзным конкурсе. Вылепіў тры работы. Адна называлася «Беларуская бульба», другая — «Мазырскі рыбак». Трэцяя?.. Ужо не памятаю. Атрымаў другую і трэцюю прэміі. Толькі пасля гэтага пачаў па-сапраўднаму захапляцца народнай беларускай керамікай.

ТВОРЧЫ ПОШУК, удумлівая праца і глыбокае веданне жыцця — аснова творчасці Мікалая Мікітавіча Пушкара. Ён добры знаўца фальклору і твораў беларускіх пісьменнікаў. Героі казак і легенд, паэм і апавяданняў дасціпна ўвасоблены мастаком у жывой пластычнай форме керамікі. Яго творы вабяць яркім нацыянальным каларытам, перадаюць характэрныя асаблівасці беларускага народа: мудрасць і дабрыню, мужнасць і чуласць, працавітасць і шчырасць. А гумар! Усмешка, нібы асколачак сонца, асвятляе і саграе гліну знутры, робіць жывымі, непаўторнымі асобныя статуэткі і жанравыя сцэнкі.

У хлапчукоў ёсць сродкі, каб выявіць, хто з іх дужэйшы. Адзін з іх — калі ставяць локці на стол і бяруцца за рукі: хто чыю руку сагне, пакладзе на стол, той і пераможа. Нічога смешнага ў гэтым няма. А вось калі глядзіш на работу Мікалая Мікітавіча «Палеская даўніна або хто каго» — нельга не ўсміхнуцца, не падзівіцца, як арыгінальна вырашае задуму мастак. Узяліся за рукі і стараюцца перамагчы адзін аднаго не дзеці, а старыя — дзед і баба. Усё цяжкое жыццё сваё яны сварыліся, адстайвалі кожны сябе ў вялікім і ў малым, кожны з іх імкнуўся верхаводзіць у хаце. І выпадала па-рознаму: то лейцы ў руках трымаў муж, а то — жонка. Вось і выходзіць, што за гэтай на першы погляд няхітрай жартаўлівай сцэнкай глыбокі падтэкст.

Тэма працы — адна з галоўных у творчасці мастака. Шэраг цудоўных статуэтак — «Каваль», «Паляшук са ступай», «Паляшук-лапатнік», «Паляшук-кашолачнік», «Лесаруб» і іншыя — падгледжаны аўтарам у жыцці, а не выдуманы адвольна. У гэтым іх непаўторнасць.

— Каб вылепіць свайго героя,— расказвае Пушкар, — я бываю на вяселлях, радзінах. Неяк гуляў на вяселлі ў Капаткевіцкім раёне. Вельмі цікава яно праходзіла. Вярнуўся адтуль і вылепіў «Каравай» — стары дзед дзеліць каравай. Кажуць, што цікавая атрымалася работа. Яна была нават на Сусветнай выстаўцы «ЭКСПО-70» у Японіі.

Шмат можна ўбачыць на рынках, кірмашах. Яшчэ і цяпер на Палессі жанчыны ходзяць у белых фартушках, вышытых каляровымі ніткамі, з катомкамі за плячыма. Дзядзькі цікавыя сустракаюцца. І твар і адзенне — усё непаўторнае. Толькі ляпі!

Да сваёй юбілейнай выстаўкі Пушкар падрыхтаваў нямала цікавых работ. Адна з іх — «Вячоркі». Каля беларускай печы сядзяць маладыя хлопцы і дзяўчаты. Яны тут адпачываюць, працуюць. У кожнага свой выраз твару, свая пастаць. Як раней праходзілі вячоркі па вёсках, так мастак і паказаў іх у сваім жанры.

А другая работа — «Каляды з казою». Раней жа святочным зімовым вечарам вясковыя жартаўнікі-весялуны выварочвалі кажухі, рогі казліныя прыстройвалі на галаве, гралі, спявалі, калядавалі. Мастак не ўпусціў ніводнай цікавай дэталі з таго абраду — яго «Каляды» атрымаліся надзвычай народныя.

— Думаю вылепіць «Дажынкі». Гэта ж такое свята народнае было! Калі канчалі жаць, то на апошні сноп надзявалі фартушок, падпяразвалі яго ручніком. Потым жнеі садзіліся вакол снапа і елі, пілі, хто што з сабой прынясе. А самая прыгожая дзяўчына, якая апошнюю жменю жыта дажынала, стаяла пасярэдзіне талакі, у адной руцэ трымала прыбраны сноп, а ў другой — серп. І спявала...

Так, няма нічога дзіўнага ў тым, што творы Мікалая Мікітавіча экспанаваліся на абласных, рэспубліканскіх, усесаюзных выстаўках, у Польшчы, Манрэалі, Японіі.

ПУШКАРУ цяпер самому не верыцца, што некалі ён быў беспрытульны, прасіў міласціну. Толькі зрэдку пра тыя гады нагадваюць кнігі, фатаграфіі, нечаканыя сустрэчы.

На вакзале ў Мінску неяк падышоў да яго чалавек у вайсковай форме падпалкоўніка, усміхнуўся і спытаў:

— Пазнаеш, кораш з кароткімі пальцамі?

— Дык гэта вы?... З Харкава?

— Я, браце. Помніш, спалі разам, калі цябе маці кінула.

— Я знайшоў яе пасля.

— А сам куды падзеўся тады, у Харкаве?

— У працоўную калонію трапіў.

— А я, бачыш, у ваеннае вучылішча паступіў.

Пагаварылі, пасмяяліся і развіталіся — двое былых беспрытульнікаў, якіх усынавіла, вывела ў людзі адна маці — Радзіма.

У свой час, пераязджаючы з Калінінграда ў Мазыр, Мікалай Мікітавіч разам з хатнімі рэчамі прывёз у кантэйнеры гліну — для работы. Суседка дзівілася: «Здзяцінеў чалавек. Зямлю ў вагоне прывёз. Гэта ж выйдзі ў агарод, калупні рыдлёўкай разы два — і хоць еш тую гліну...» Мікалай Мікітавіч пазней пераканаўся: праўду казала суседка — ёсць гліна, і якая добрая. Вечарамі і ў вольныя ад работы на заводзе меліярацыйных машын дні ён мяў тую гліну ў пальцах, кідаў на спецыяльную турнэтку, якая паслухмяна круцілася пры лёгкім дотыку рукі, стэкам апрацоўваў на фігурцы асобныя дэталі — твар, кашулю ці кажух на плячах, пояс, упрыгожаны беларускім арнаментам, лапці. І заўсёды, калі абпальваў у муфельнай печы гатовую рэч, з удзячнасцю ўспамінаў Уладзіміра Андрэева — свайго хроснага бацьку ў кераміцы. Некалі на развітанне той падарыў яму гэтую электрычную печку...

НЕ ЗАБЫВАЮЦЦА песні і казкі маленства. Жыве ў душы Мікалая Мікітавіча Пушкара і казка пра дзень на пераломе зімы, калі можна вызначыць, ранняя ці позняя будзе вясна. Хутка гэтая казка ажыве ў гліне. А бачыцца яна мастаку так: у двары стаіць сярдзіты дзед, і на барадзе ў яго не валасы, а ледзяшы. Гэта мароз. Побач—вясна: прыгожая дзяўчына ў ярка-зялёнай сукенцы, з блакітнымі каснікамі ў русых валасах. Каля ног угору задраў галаву певень, чакае — калі ж на барадзе ў дзеда растануць ледзяшы і можна будзе напіцца вады.

і Якуба Коласа. І ўсё гэта скіроўвалася М. Пашкевічам на выяўленне ў чалавеку добрага, таленавітага, абуджэнне ў дзецях прытоеных да часу творчых сіл і магчымасцей. «Для таго, каб выклікаць жаданне ў чалавека ўзяцца за пяро, трэба нечым узбудзіць яго настрой, расхваляваць, вывесці са стану раўнавагі. Найпрасцейшы, на маю думку, спосаб — гэта стварыць умовы, каб чалавек сустрэўся з новай для яго падзеяй, нечаканай з'явай». Гэта было для сваткаўскага настаўніка асновай творчага выхавання школьнікаў .

Нязменна, на працягу ледзь не дзесяці гадоў, М. Пашкевіч вёў у школе літаратурны гурток. Кіруючыся прынцыпам, што «любая праца для чалавека, у тым ліку і для вучня, не павінна праходзіць бясследна, бо прападзе, знікне ўсякая ахвота працаваць, нечага дасягаць, некуды імкнуцца», Мікола арганізаваў рэгулярны выпуск школьнай літаратурнай насценгазеты «Маладая рунь», дапамагаў пачаткоўцам надрукавацца ў раённай «Нарачанскай зары», у некаторых рэспубліканскіх выданнях. У 1968 годзе ён выдаў метадычны дапаможнік для настаўнікаў «З вопыту работы літаратурнага гуртка». Гэта першае ў нашай рэспубліцы падобнае выданне, якое служыць добрую службу ўсім тым, хто прысвяціў сябе творчай рабоце са школьнікамі. Вопыт педагога, метадычныя парады настаўнікаў выкладзены ў даследаванні «Літаратурны гурток у школе», якім пачынаецца кніжка (адгэтуль я ўзяў прыведзеныя вышэй цытаты). Прадстаўлены таксама тут і творчы плён гурткоўцаў: іх вершы, апавяданні, замалёўкі, падарожныя ўражанні...

Я добра ведаю, колькі намаганняў прыклаў М. Пашкевіч, пакуль склалася, напісалася і, урэшце, выдалася гэтая сціплая кніжка — зусім невялікім тыражом, пад грыфам Мінскага абласнога інстытута ўдасканалення настаўнікаў. Але «напісанае застаецца», як казалі старажытныя лаціняне. Застанецца ў жыцці і ўсё зробленае літаратарам і педагогам Міколам Пашкевічам.

В. РАГОЙША.

Калектыў Міністэрства культуры БССР смуткуе з прычыны заўчаснай смерці былога прарэктара Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі А. В. Луначарскага Царова Паўла Пятровіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Вясна...

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

Пацяплела...

— Страліш у яго —атрымаеш шакаладку...

Ул. БАГДАНОВІЧ

ФІНАНСАВЫ БУМ

За тры дні да палучкі завітаў Дрынкін.

— Слухай, Андрэйчык, — шапнуў ён, — чуў навіну?

— Не, — адказаў я,—а што?

— У нашага шэфа заўтра дзень нараджэння. Гані трояк на падарунак.

Трояк быў апошні, і Дрынкін у момант змікіціў гэта.

— Мы спіс састаўляем.

— Які спіс?

— Тых, хто дае...

Дрэнь справа, адзначыў я. Спіс абавязкова падсунуць дырэктару, і калі я зацісну трояк, то...

— Спіс — гэта добра, — бадзёра зазначыў я. — Калі ласка, вазьмі трояк і зарэгіструй і мяне.

— Спі спакойна, — адказаў Дрынкін і знік.

Раніцой я падпільнаваў дырэктара ў калідоры.

— З днём нараджэння, Павел Сымонавіч,—цёплым голасам павіншаваў я шэфа.

— Чым жартаваць, Андрэйчык, вы б лепш на рабочае месца спяшаліся. Пяць мінут дзесятага, а ён, разумееце, шлындае па калідоры...

І дырэктар патупаў у кабінет. Я адзначыў кемлівасць Дрынкіна і адчыніў дзверы аддзела рэалізацыі.

— Слухай, — шапнуў я Брошкіну, — чуў навіну?

— Чуў, — шырока ўсміхнуўся Брошкін. — Я ёю з Дрынкіным учора падзяліўся.

— !

Генадзь ДЗМІТРЫЕЎ

АХВЯРА САМААДУКАЦЫІ

— Слухай, Уладак! — сказала мне аднойчы жонка, прыйшоўшы з гасціны,— заняўся б ты самаадукацыяй ці што? На людзях з табою брыдка. Слова з цябе путнага не выціснеш у кампаніі, адно мычыш, як цяля без маткі...

Яно, канечне, верхняй адукацыі я не маю, але і мычу зусім не таму, што слоў бракуе. Словы ёсць, ды пасля трох-чатырох кілішкаў яны ніяк не вылазяць з рота: язык перашкаджае. Самаадукацыя — гэта добра. Але ж узрост ужо не той і да навукі ніякай цягі няма. Хоць добра ведаю, што жонка, як тая стрэмка ў пазногцях, будзе ныць і тузаць, пакуль на сваім не паставіць. Мусіў скарыцца. Думаў я, думаў, як адукавацца хутка і каб увогуле. А дапамог выпадак.

Вечарам паставіла мая Антоля на нейкі часопіс патэльню з яешняй. Бачу: на старонцы выпісана — «Красворд». Красворд! Вось дзе цаліна для майго дапытлівага розуму! Нездарма кажуць, што геніяльныя думкі прыходзяць у час яды...

З гэтага ўсё і ўсчалося.

На рабоце чамусьці сталі пільна ўглядацца ў мой твар і спачувальна ківаць галовамі.

«Хай ківаюць,— думаю. — Абмежаваныя людзі, што з іх возьмеш?»

Пасля работы, раскашаваўшыся ў крэсле, я разгадваў красворды, грыз аловак так, што пасля есці не хацелася.

Нарэшце, нават на рабоце, замест таго, каб прывітацца з дырэктарам, запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, як называецца адным словам спешная праца, выкліканая кепскім планаваннем? На пяць літар...

Дырэктар чамусьці вельмі абурыўся. Прыйшлося напісаць заяву — па ўласным жаданні...

А ўчора... Не, вы сабе толькі ўявіце. Заходжу я ў сталоўку. У руцэ, як і належыць чалавеку адукаванаму, часопіс з вялізным красвордам. Стаў у чаргу. Прасоўваюся і разгадваю, разгадваю і прасоўваюся. У адным месцы заела: ніяк не магу ўспомніць назву рамана Дастаеўскага на пяць літар. І нагадаў якраз у той момант, калі падышла мая чарга.

— «Ідыёт»!— з радасцю крыкнуў я на ўсю сталоўку.

Раздатчык, відаць, не меў часу разбірацца ў маіх пачуццях, бо тут жа ў адказ прашыпеў:

— Сам асёл!

— Гэта хто, я асёл? Не, вы паглядзіце, таварышы: я — асёл? Гідра ты марская, астэроід ты няшчасны, мастадонт, сталактыт, брандахлыст!..

За нейкія паўхвіліны я выклаў перад аслупянелым раздатчыкам амаль увесь запас ведаў, набыты за цэлы месяц самаадукацыі пры дапамозе красвордаў. У руках раздатчыка бліснуў магутны чарпак...

Цяпер я — у міліцыі: дзесяць сутак за дробнае хуліганства. Тут няблага: кормяць і пояць. Адно бяда — красвордаў не даюць.

Станіслаў ЕЖЫ ЛЕЦ

НЕПРЫЧАСАНЫЯ ДУМКІ

«Я паэт заўтрашняга дня!» — заявіў ён. «Пагаворым пра гэта паслязаўтра»,—адказаў я.

⊙

Можна апынуцца на дне, не дасягнуўшы глыбіні.

⊙

Адсутнасць таленту падмяняў адсутнасцю характару.

⊙

Ёсць п'есы настолькі слабыя, што не могуць сысці са сцэны.

⊙

З рэцэнзіі: «Паэта характарызавала высакароднае ўбоства думкі».

⊙

Разбураючы помнікі, захоўвайце пастаменты. Заўсёды могуць прыдацца.

⊙

Карыстайцеся вопытам арнітолагаў. Для таго, каб пісьменнікі маглі разгарнуць крылы, яны павінны мець свабоду карыстання пёрамі.

⊙

Першай умовай бессмяротнасці з'яўляецца смерць.

⊙

Калі ты без хрыбетніка, не лезь са скуры!

⊙

Нават на троне праціраюцца штаны.

⊙

«Я толькі паківаю пальцам», — сказаў ён, кладучы яго на курок.

⊙

Прыгожая хлусня? Увага — гэта ўжо творчасць.

⊙

У пекле д'ябал — персанаж станоўчы.

РЭДАКТАРЫ СКАРДЗЯЦЦА...

На імя Аўдзея Самасея прыйшло пісьмо з выдавецтва «Навука і тэхніка». Рэдактары скардзяцца, што не могуць выконваць сваёй асноўнай работы — сканцэнтравацца як след над рукапісам замінае смех. Аўдзей Самасей, шчыра цікавячыся кожным новым укладам у гумарыстычную літаратуру, спяшаецца данесці зерне смеху да шырокага чытача.

Нагрузка свінняў на пашу ў першых пяці гаспадарках складае 50—55 галоў, а ў калгасе імя Калініна галоў дасягае 88.

□

Падыходзячы да ацэнкі асобных культур як асновы нормавытворчасці змяняецца ўяўленне аб іх эфектыўнасці.

□

Што датычыцца функцыі працягвання роду, то яна сярод рабочых была даволі высокай.

□

У пытанні колькаснага складу ўзнаўленчага патомства шмат у чым панавала анархія.

□

Малая індывідуальная сям'я складалася ў пераважнасці з бацькоў і дзяцей.

□

Зыходзячы з прыгарадна-геаграфічных умоў і наяўнасці матэрыяльных магчымасцяў на тэрыторыі Беларусі панавалі розныя тыпы двароў.

□

Людзям тады ў зачыненых дварах магчыма было надзейна хавацца самім, а таксама і хатнім жывёлам.

□

Для гарадскіх жыхароў налічвалася каля 15—18 і болей відаў праведзення часу. Духоўнае іх жыццё адрозніваецца шматфункцыянальнасцю. Свабоднае праведзенне часу гараджан характарызуецца масавасцю кантактаў, з вялікім выбарам субяседнікаў.

(З рукапісаў, якія паступілі ў выдавецтва).

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

ПАЭТ НА БЯРОЗЕ

Змакрэлы красавіцкі
лес,
Я на бярэзіну ўзлез.
Мая равесніца ў імжы
Вясновым холадам
дрыжыць.

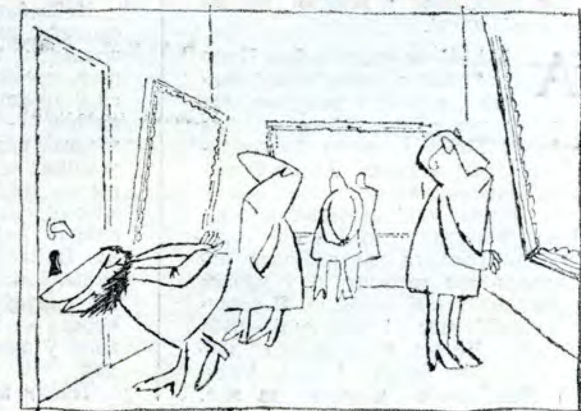
Рыгор СЕМАШКЕВІЧ.
«Прысніўся сон».

Ён мігам соку выпіў дозу,
Вавёркай скокнуў на бярозу.
Бяроза гнецца і дрыжыць...
Паэт прыродай прагне жыць!

Рыгор ЯЎСЕЕЎ

ФЕДЗЯ—ЕДЗЕ...

Федзя едзе, едзе, едзе
Ранкам.
Едзе, едзе, едзе Федзя:
— Шклянку!
Федзя едзе, едзе, едзе:
— Ой, ты...
Едзе, едзе, едзе Федзя:
— Стой ты!
Федзя едзе, едзе, едзе...
— Ку-ды!!
Едзе, едзе, едзе, Федзя —
Кулдык...
Ён з кабіны выпаўз ледзьве:
— Ох! Ох!
Больш не п'е гарэлку Федзя,
Дальбог.

Мал. Л. ВЯЗНІКАВА.

По тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Індэкс 63856 АТ 01671